

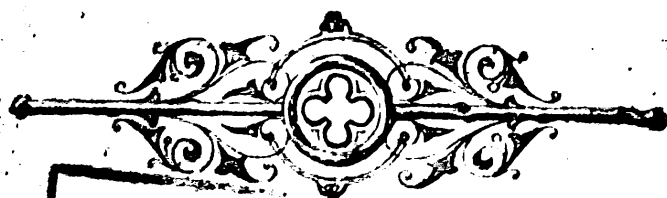
Τυφ. κ. Γου. Δαμάσκ.
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Δ. ΛΕΒΙΔΟΥ

ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΑΤΤΙΚΗΣ *Ν. Μ. Μ.*

“Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ,”

ΜΕΡΟΣ Α^{ον}

“ΠΩΣ ΕΝΗΡΓΗΣΕΝ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ”

ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ
ΔΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1898

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Δ. ΛΕΒΙΔΟΥ

ΒΟΥΛΕΥΤΟΥ ΑΤΤΙΚΗΣ

“ Ο ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ „

ΜΕΡΟΣ Α^{ον}

« ΠΩΣ ΕΝΗΡΓΗΣΕΝ Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΟΛΟΣ »

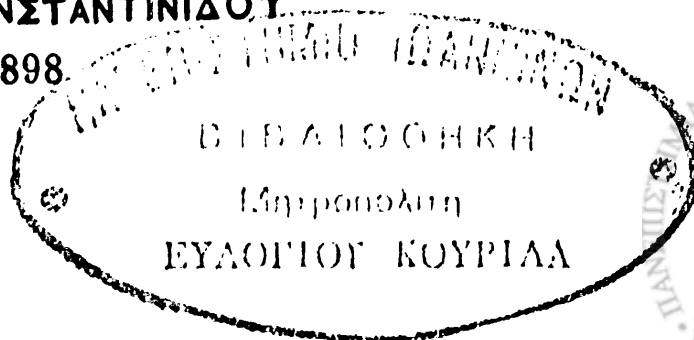

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΩΝ

ΑΝΕΣΤΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

1898

Τοῖς ἐντευξομένοις.

Ἀπεφάσισα νὰ δημοσιεύσω καὶ ἐν τεύχει, τῷ ἀνὰ χεῖρας, ὅσα διὰ τῆς ἐφημερίδος «Ἐμπρὸς» εἶχον ἀνακοινώσῃ πρό τινος τῷ Ἑλληνικῷ Λαῷ περί τε τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἐν γένει, καὶ περί τοῦ : «**Πῶς ἐνήργησεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος**» ἰδίᾳ (1).

Δημοσιεύω δὲ αὐτὰ καὶ ἐν τεύχει, καθόσον ταῦτα, τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἱστορηθέντα, ἐπὶ ἐπισήμων ἐγγράφων τε καὶ πράξεων βασιζόμενα, ὑπ' οὐδενὸς δὲ οὔτε σπουδαίως ἀναιρεθέντα, οὔτε νὰ διασεισθῶσι τὸ παράπαν δυνάμενα, ὡς ἀναμφισβήτητα καὶ ἀληθῆ ὄντα, θέλουσιν ἀποτελέσει μέρος τῆς συγχρόνου ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

*
* *

Τὸ ἀνὰ χεῖρας ὑμῶν τεύχος τοῦτο φέρει ἐπὶ κεφαλῆς : «**Μέρος Α'**», διότι θέλω δημοσιεύσει καὶ «**Μέρος Β'**», ἐν ᾧ τὸ μὲν θέλω ἀπαντήσῃ πρὸς τινὰ τῶν γραφέντων, ὅπως ἀναιρέσωσι ὁρῶν τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἀνακοινωθέντα, τὸ δέ, ἀντλῶν πάλιν ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων τε καὶ πράξεων, θέλω ἐκθέσει πρῶτον μὲν γεγονότα τινὰ περί τοῦ ζητήματος τῆς Κρήτης, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου λαβόντα χώραν, δεύτερον δὲ τὴν ἐν Κρήτῃ ἐνέργειαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ὡς καὶ τὰ συναφῆ ταύτῃ ζητήματα.

*
* *

Ἄλλ' ἐν Τεύχει Β' θέλω συγχρόνως ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων ἐγγράφων ἐκθέσει τοῦτο μὲν τὴν κατάστασιν, ἐν ᾗ εὔρον τὸ Ὑ-

(1) Αἱ ἐν λόγῳ ἀνακοινώσεις ἐγένοντο πρὸς τὸν πολυμαθῆ καὶ ῥέκτην Συντακτὴν τοῦ «Ἐμπρὸς» κ. Δ. Καρχαλίον.

πουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ τὸν Στόλον ἐν γένει ὅτε, τῇ 1 Ἰουνίου 1895 ἔτους, μοὶ ἀνετέθη ἡ διεύθυνσις τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ἰπουργείου, τοῦτο δὲ ὅσα ἐπὶ τῆς ὑπουργείας μου, κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἀσθενῶν μου δυνάμεων, ἐδυνήθην νὰ πράξω, ὡς καὶ τοὺς ἀναμνησθητέους λόγους, ὧν ἕνεκα τινὰ δὲν κατωρθώθη ἵνα φθάσωσιν εἰς τὸ τέρμα, ἧ καὶ δὲν ἐπεχειρήθησαν διόλου.

”
* *

Τοιοιούτῳ τὸ Τεῦχος Β' θέλει περιλαμβάνει καὶ τὰς Εὐθύναις μου ὡς Ἰπουργοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν, εἰς ἃς νομίζω, ὅτι ἐν Κράτει φιλελευθέρῳ πάντες οἱ διοικοῦντες τὰ κοινὰ ὅσον αὐτονομίᾳ νὰ προβαίνωσιν, εἰδεμή, νὰ ἐξανυχάζωνται. Διότι ἄλλως τὰ φιλελεύθερα πολιτεύματα περιπίπτουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν αὐθαριέτων καὶ δεσποτικῶν, βελτίωσις καὶ πρόοδος οὐδεμία, τὰ Κράτη φθίνουσιν, ἀφοῦ οὔτε οἶδονται, οὔτε ζητοῦνται εὐθύναι, τὸ εἶναι τινὰ ἄρα Ἰπουργὸν καθίσταται οὕτω τὸ εὐκολώτατον τῶν ἐπιτηδεύματων, ἡ δὲ Πρωθυπουργικὴ παντοκρατορία, ἣτις καὶ αὕτη ἀναμφιλέκτως ἐστὶ τις τῶν παρ' ἡμῖν αἰτίων τῶν κακῶς ἐχόντων πραγμάτων τῆς Πολιτείας, διατίθῃσι τὰ Ἰπουργεῖα ὑπὲρ τῶν ὡς ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν, ἧ ὡς ἐκ τῆς ἀμαθείας ἐτοίμων ἐκ τῶν προτέρων νὰ κύπτωσι καὶ νὰ προσκυνῶσι τὴν ἀχαλίνωτον αὐτὴν Πρωθυπουργικὴν παντοκρατορίαν.

”
* *

Καίτοι ὅμως θέλω δημοσιεύσει Τεῦχος Β', δὲν νομίζω ἐν τούτοις ἄσκοπον οὐδ' ἄχαιρον ἐν τοῖς Προλεγομένοις μου τούτοις νὰ ἀνακοινώσω κείμενά τινα, ἅτινα καὶ πάλιν θέλουσι πείσει πάντας, καὶ τοὺς τὰ μάλιστα δυσπίστως ἔχοντας, ὅτι οἱ ὅσων ὁ τότε Ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας τοῦ Στόλου Πλοίαρχος κ. Κ. Σαχτούρης ἐδημοσίευσεν, ἐναγωνίως ἀποπειρώμενος νὰ ἀναιρέσῃ τὰ παρ' ἐμοῦ ἀποκαλυφθέντα, οὐδὲν ἄλλο κατώρθωσε πάλιν, ἢ σπουδαίως ἐντὸς νὰ ἐπιβαρύνῃ τὴν ἰδίαν εὐθύνην.

”
* *

Τοιουτοτρόπως, ἐνῶ κατὰ Μαΐον ε. ε. ὁ τέως Ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας Πλοίαρχος κ. Κ. Σαχτούρης, ἀπαντῶν διὰ τῆς «Ἐφημερίδος» (1) πρὸς ὅσα ἐγὼ ἔκτοτε εἶχον γράφει εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν» (2) περὶ τῆς ἐνόχου ἀδρανείας τῆς Μοίρας ἐκείνης, οὐδὲ λέξιν εἶχεν εἰπεῖ περὶ τῆς δῆθεν ἀνεπαρκειᾶς αὐτῆς, κατὰ Νοέμβριον ε. ε., ἀπαντῶν ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» (3) εἰς ὅσα ἐγὼ εἶχον γράφει αὐτόθι (ἅτινα καὶ ἀναδημοσιεύονται ἐν τῷ παρόντι Τεύχει), προέβαλε **τότε πρῶτον**, σημειωτέον καλῶς, ὡς λόγον τῆς ἀδρανείας τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας τὴν δῆθεν ἀνεπάρκειαν αὐτῆς!

Ἀλλ' ἂν ἡ Ἀνατολικὴ Μοῖρα δὲν ἦτο προσηκόντως παρεσκευασμένη, ὡς προφασιζόμενος ἰσχυρίζεται τώρα ὁ ῥηθεὶς τέως Ἀρχηγὸς αὐτῆς, πῶς, διοικῶν αὐτὴν ἤδη ἀπὸ τῆς 18ης Φεβρουαρίου μέχρι τῆς 1ῆς Ἀπριλίου ε. ε., ἦτοι ἐπὶ **ᾧ ὅλας ἡμέρας!**, οὐδέποτε οὐδόλως ἀνέφερε τι εἰς τὸ Ὑπουργεῖον περὶ τοῦ δῆθεν ἀπαρασκευάσματος αὐτῆς;

Ἡ ἂν ἡ Ἀνατολικὴ Μοῖρα δὲν ἦτο προσηκόντως παρεσκευασμένη, ὡς, θέλων νὰ σώσῃ ἑαυτὸν τε καὶ ἄλλους, ὁ τέως Ἀρχηγὸς αὐτῆς προφασίζεται νῦν, πῶς λοιπὸν ἐτόλμα τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἦτοι τῇ 7ῇ Ἀπριλίου ε. ε. νὰ τηλεγραφῇ ἐκ Ἐηροχωρίου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅτι : « ἡμέτεροι μάχονται ἤδη σύνορα, καὶ θωρηκτὴ Μοῖρα θὰ ἀργῇ » (4).

..

Ἄλλοι ἄρα εἰσὶν οἱ ἀληθεῖς λόγοι, δι' οὓς ἡ Ἀνατολικὴ Μοῖρα τοῦ Στόλου, ἀκινδύνως παραβαίνουσα τὰς ὄντως σωστικὰς καὶ φιλοπάτριδας διαταγὰς τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργείου, οὐδὲν κατὰ τὰς γενικῶς ἀδόξους καὶ ἀνυποφόρους ἀθλίας ἐκείνας ἡμέρας ἔπραξε.

(1) Τῆς 9ης, 11ης καὶ 12ης Μαΐου ε. ε.

(2) Τῆς 18ης, 24ης Ἀπριλίου καὶ 3ης Μαΐου ε. ε.

(3) Τῆς 2ης, 3ης καὶ 4ης Νοεμβρίου ε. ε.

(4) Ἴδετε καὶ σ. 14ην παρόντος τεύχους.

στ'.

Τῶν δὲ λόγων τούτων τῆς ἀδρανείας τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος τινὰς μὲν ἀνέγνω ἐν ἄλλοις τισὶ δημοσιεύμασί μου καὶ ἐν Συνεντεύξεσι πρὸς διαπρεπεῖς, ἐγγωρίους τε καὶ ξένους, δημοσιογράφους, ἄλλους θέλει ἀναγνώσει ἐν τῷ παρόντι τεύχει, ἢ θέλει συναγάγει ἐξ αὐτοῦ, τοὺς δ' ἐπιλοίπους μηδεὶς ἂς ἀμφιβάλλῃ, ὅτι θέλει ἀποκαλύψει ὁ χρόνος.

* *

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι ὁ Στόλος εἶχε τινὰς ἐλλείψεις· ὅταν ὅμως ληφθῇ ὑπ' ὄψει πρῶτον μὲν τί εἶχε διαταχθῇ ἡ Ἀνατολικὴ Μοῖρα νὰ ἐκτελέσῃ (1), ἔπειτα δὲ ἐν ὁποίᾳ τινὶ πανθομολογουμένην καταστάσει πλήρους ἀνικανότητος πρὸς ὁρᾶσιν εὕρισκετο ὁ Τυρρικός Στόλος (2), δὲν θέλουσι μείνει εἰμὴ μόνον οἱ ἀναμφισβητήτως ἀμαθεῖς, ἢ οἱ ἀηδῶς μοχθηροί, ἵνα ἐξακολουθῶσιν, ὡς κακῶς ἀνατεθραμμένα καὶ πείσμονα παιδία, ὑποστηρίζοντες, ὅτι δύναται ποτε νὰ δικαιολογηθῇ ἡ ἐνοχλος ἀδράνεια τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας τοῦ Στόλου.

* *

Τόσον ἡ Δυτικὴ, ὅσον καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Μοῖρα τοῦ Στόλου ἦσαν δυνάμεις ναυτικαὶ, **πραγματικὴν πολεμικὴν ἀξίαν** ἔχουσαι.

Ἄν δ' ἐν τῇ κρισιμωτάτῃ στίγμῃ τοῦ Ἔθνους οἱ Ἀρχηγοὶ καὶ τοῦ Στόλου ἐγένοντο, κατ' ἀνεξήγητον τοῖς πολλοῖς ἄρμονίαν, συναυτουργοὶ τῆς ἀδόξου ἥττης τῆς Ἑλλάδος, ἐμοὶ τοῦλάχιστον ἐπιτραπέϊω νὰ καυχῶμαι, ὅτι, καίτοι παρέλαβον τό τε Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ τὸν Στόλον ἐν γένει σχεδὸν ἐν παραλύσει, ὡς καὶ ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ διὰ τοῦ Τύπου πρὸ

(1) Ἰδετε ταῦτα ἐν σ. 13—23 παρόντος τεύχους.

(2) Ἰδετε τὰ περὶ τούτου ἐν σ. 2—7 καὶ 8—9 παρόντος τεύχους.

μηνῶν τινων (1) ἀπέδειξα, τῇ ἀόκνῳ ὅμως καὶ φιλοτίμῳ καὶ πεφωτισμένῃ ὄντως συνδρομῇ καὶ βοηθείᾳ τῶν εὐπαιδευτῶν Ἀξιωματικῶν τοῦ ἡμετέρου Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ κατωρθώθη, ἵνα ὁ Στόλος ἡμῶν τὸ μὲν ὁλόκληρος ἐπιστρατευθῇ ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος, τὸ δὲ κυριαρχήσῃ τοῦ τε Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους, προκαλέσῃ δ' ἐπὶ τούτοις συναμφοτέροις τὸν δίκαιον θαυμασμὸν τοῦ τε ἔσω καὶ τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, καὶ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου Κόσμου.

* *

Εἶπον, ὅτι καὶ ἡ Ἀνατολικὴ Μοῖρα ἦν δύναμις ναυτικῇ, **πραγματικὴν πολεμικὴν ἀξίαν** ἔχουσα, διότι (θέλει δὲ φανῇ ὑμῖν βεβαίως τοῦτο ἐκπληκτικώτατον) τὴν αὐτὴν, καὶ δικαίως, μετ' ἐμοῦ γνώμην εἶχε, καὶ μῆνα μάλιστα ὅλον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, τίς νομίζετε ; Αὐτὸς ἐκεῖνος ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας, ὅστις, ἀποπειρώμενος νὰ σώσῃ ἑαυτὸν τε καὶ ἄλλους, μόλις τώρα τολμᾷ νὰ προφασίζηται τὸ ἀπαράσκευον τῆς ὑπ' αὐτὸν Μοίρας, διαμαρτυρομένων ὅμως διατόρως τῶν πραγμάτων, πάντων τῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ εὐπαιδευτῶν Ἀξιωματικῶν, οἵτινες πεντήκοντα περίπου τὸν ἀριθμὸν ἰδαινῶς κατηγόρησαν αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Εἰσηγητοῦ τοῦ Ναυτοδικείου, διαμαρτυρομένου, — τίς πιστεύει ; — αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας, ὅστις ἐν ἡμιεπισήμῳ ἐπιστολῇ μοι ἔγραφε τὸ μὲν, ὅτι ἡ ναυτικὴ δύναμις, ἣν ἐκυβέρνα, εἶχε **πραγματικὴν πολεμικὴν ἀξίαν**, τὸ δὲ ὅτι, **τηλικαύτην δύναμιν κυβερνῶν, ὁὐκ ἔδύνατο νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις οὐδὲ τῶν ξένων στόλων ! !**

Ἰδοὺ λοιπὸν καὶ ἡ ἐν λόγῳ πρὸς με ἐπιστολὴ τοῦ κ. Σαχτούρη, ἐκ Σκιάθου, τῆς 10 Μαρτίου 1897 ἔτους, νῦν τὸ πρῶτον δημοσιευομένη, ἣς δὲ ἀντίγραφον, ἐξεταζόμενος, κατέβηκα καὶ ἐνώπιον τοῦ Εἰσηγητοῦ τοῦ Ναυτοδικείου.

(1) Διὰ τοῦ Τύπου, ἴσατε ἀ' Ἐσπερινῇ τῆς « Ἀκροπόλεως » τῆς 19ης—22ας, 24ης, 26ης, 28ης—30ῆς Ἰουνίου, 3ης—6ης Ἰουλίου ε. ε.

η'.

« Σκίαθος

10 Μαρτίου 1897.

Κύριε Ὑπουργέ,

Διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 444 καὶ ὑπ' ἀριθ. 460 τηλεγραφήματων μου ἐζήτησα ὁδηγίας διὰ τὸν στόλον ἡμῶν ἐν τυχὸν ἐπιβληθσομένῳ ἀποκλεισμῷ. Ἐπὶ τούτου, κατόπιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 147 τηλεγραφήματός σας, τολμῶ νὰ ὑποβάλω τὴν ἐμὴν γνώμην. **Ἐὰν μονομερῶς ὑπὸ τινος Δυνάμεως** ζητηθῇ ἡ ἐπιβληθῇ ἡ βία καθ' ἡμῶν, ἐνταῦθα μερόντων, ἐγὼ δὲν σκοπῶ νὰ ὑπακούσω. Διὰ τὴν περίπτωσιν ὅμως, καθ' ἣν, **συνηνωμένοι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στόλοι**, θὰ ἐπιτάξωσιν ἡμῖν τὴν θέλησίν των, εὐλογον θὰ ἦτο νὰ εἶχομεν τὰς ὁδηγίας τῆς Κυβερνήσεως, ἵνα, συμφώνως αὐταῖς, ἀπαντήσωμεν, **ἢ ἐνεργήσωμεν**. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ θεωρῶ, ὅτι, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν εἶναι ἀποφασισμένον ἡ ἀποκρούσωμεν **διὰ τῶν ὀπλῶν** τὰς ἀξιώσεις τῶν **Δυνάμεων**, ἢ ἐν τῇ κρίσει στιγμῇ ὑποχώρησις Δυνάμεως Ναυτικῆς, **ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗΝ, ΟΠΩΣ Η ΗΜΕΤΕΡΑ, ΠΟΛΕΜΙΚΗΝ ΑΞΙΑΝ ΕΧΟΥΣΗΣ**, δὲν θὰ προξενήσῃ ὅπωςδῆποτε καλὴν ἐντύπωσιν, **ὅσοιςδῆποτε καὶ ἂν ᾖ ὁ ὄγκος τῶν ξένων στόλων**. Ἐὰν ἐπὶ παραδείγματι, κηρυττομένου τοῦ ἀποκλεισμοῦ, **παρουσιασθῶσιν ἐνταῦθα**, ὅπως ἐπιβάλλωσιν αὐτόν, **3 Εὐρωπαϊκὰ πλοῖα**, δὲν θὰ μοὶ εἶνε δυνατόν μὲ ἴσας, ἢ καὶ μὲ κατωτέρας δυνάμεις ἡ ὑποκύνῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις των, ἄνευ τῆς διὰ παντὸς θυσίας τοῦ γοῦτρου τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιθυμῶ, ὅπως ἀπὸ τοῦδε μοὶ ἐπιτραπῇ, ἵνα, ἐν ἐπικειμένῃ πραγματοποιήσῃ ἀποκλεισμοῦ, ἐγκαίρως εἰδοποιούμενος, ἐξουσιοδοτηθῶ νὰ λάβω πρόνοιαν ὅπως, χάριν τῆς αξιοπρεπείας μας, ἀποφύγω νὰ εὗρεθῶ ἀντιμέτωπος τῶν Εὐρωπαϊκῶν στόλων, ὥστε νὰ μὴ υποτεθῇ, ὅτι ὑποχωροῦμεν ἀπέναντι αὐτῶν. Ἡ ὑποχώρησις, ἐὰν γείνη, δέον νὰ φανῇ γινομένη οἰκοθεν· καὶ ὡς κατάλληλον ὁρμητήριον τοῦ Στόλου, ἐν περιπτώσει ἀποκλεισμοῦ, θεωρῶ τὸν Νότιον λιμένα τῆς Χαλκίδος, εἰς ὃν δύναται διὰ τῆς γεφύρας νὰ μεταβῇ ἡ Μοῖρα. **Ἐκεῖ βεβαίως δὲν θὰ ἐπιτρέψωμεν ἡ εἰσελθῇ ξένον πλοῖον**, καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ δυνάμεθα εὐ-

κόλως νὰ συνεννοώμεθα μετὰ τῆς Κυβερνήσεως, κοὶ νὰ μεταδῶμεν εἴτε πρὸς Βορρᾶν, εἴτε πρὸς Νότον ἐν ἀποφασίζομένην ἐνεργείᾳ.

Ταῦτα πάντα σᾶς γράφω, Κύριε Ὑπουργέ, ὅπως ἐγκαίρως συνεννοηθῶμεν, ὥστε, ἐν περιπτώσει ἀποκλεισμοῦ, ἐγκαίρως νὰ μὲ εἰδοποιήσητε, ἀφίεντές μοι πᾶσαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας, χάριν τοῦ γοήτρου τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ.

Διατελῶ, Κύριε Ὑπουργέ, τῶν διαταγῶν σας

Ὅλως πρόθυμος

Κ. Γ. Σαχτούρης ».

Αὕτη καὶ μόνη ἡ ἐπιστολὴ ἀρκεῖ τὸ μὲν ἵνα φιμώσῃ τὰ ἀγάλινα καὶ ἀπύλωτα στόματα τῶν ἀμαθεστάτων καὶ τῶν μοχθηροτάτων, τὸ δὲ ἵνα, ἀπαλλάττουσα τῆς ἐπὶ συκοφαντίᾳ δῆθεν κατηγορίας τὸν Σημαισφόρον κ. Ἰω. Κόκκορη, προκαλέσῃ τὴν ἐξέτασιν τὴν ποινικὴν ἄλλων ὑπευθύνων.

• •

Ἄλλα κείμενα, ἅπερ ἀπὸ τοῦδε ἐν τοῖς Προλεγόμενοις μου τούτοις ἀνάγκη ὑφίσταται ἵνα δημοσιευθῶσιν, εἰσὶν ἀποσπάσματα τινὰ ἐξ ἐγγράφων αὐτοῦ τοῦ Ἀρχηγοῦ πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅστις μόλις τῶρα ἐσκέφθη νὰ προφασισθῇ, ὅτι τὰ πληρώματα τῶν πλοίων ἐπὶ τοσοῦτον ἦσαν ἀγύμναστα, ὥστε ἀδύνατος καθίστατο ἡ δι' αὐτῶν ἐνέργεια τοῦ Στόλου.

• •

«Πυροβολητὰς δὲν εἶχομεν· οἱ ἄνδρες ἦσαν ἐθελονταί, ἢ ἦσαν χερσαῖοι, ἦσαν ὅλως ἀγύμναστοι». Ταῦτα ἐπὶ λέξει ἔλεγεν ὁ τέως Ἀρχηγὸς πρὸς τινὰ τῶν Συντακτῶν τοῦ «Ἐμπρὸς» τῇ 2ᾳ Νοεμβρίου ε. ε., ἀπολογούμενος ἐπὶ ταῖς κατ' αὐτοῦ κατηγορίαις.

Ἐν πρώτοις παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ Μοίρᾳ τοῦ Στόλου δὲν

ὕπηρετόν ἐθελονταί ! Τάχα δὲν ἐγνώριζε τοῦτο ὁ τέως Ἀρχηγὸς αὐτῆς ; Διόλου παράδοξον !

Δεύτερον, προκειμένου περὶ ἐθελοντῶν ἐν γένει, ἡ κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπιστράτευσιν ἀναλογία αὐτῶν πρὸς τοὺς κληρωτοὺς καὶ τοὺς ἐφέδρους ἦν τὰ μάλιστα ἀσήμεντος, μόνον δὲ ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, ἐξ ἐκείνων, ὧν τὰ φῶτα καὶ τινὰ ἄλλα προσόντα ἐξετιμήθησαν κατὰ τὴν θλιβεράν ταύτην περιπέτειαν τοῦ ἔθνους, ἐδύναντο νὰ ἀγνοῶσι καὶ αὐτὰ ἀκόμη.

Ὅθεν ἐνῶ, ὅτε ἐγὼ παρητούμην τοῦ Ὑπουργείου, ἡ δύναμις τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ ἡμῶν ἀνῆρχετο εἰς **7,202** ἄνδρας, ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ ναύτας, (ὅσους, ἐν παρόδῳ εἰρήσθω, οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχε παρατάξει ἡ Ἑλλάς), ἐθελονταί ἐξ αὐτῶν ὑπῆρχον μόνον **301**, (ἀναλογοῦντες 1 πρὸς 23 περίπου)· αὐτοὶ δὲ οἱ 301 ἐθελονταί, οἵτινες ὅμως καὶ δὲν ὑπηρετοῦν παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ Μοίρᾳ τοῦ Στόλου, κατέστησαν ἀδύνατον τὴν ὁρᾶσιν τῆς Μοίρας, κατὰ τὸν τέως Ἀρχηγὸν αὐτῆς ! Φαίνεται, ὡς δαιμόνια, μακρόθεν.

Καὶ ὅμως, ἐνῶ τοιαῦτά τινα προσχίζετα· νῦν, πρὸ τοῦ πολέμου, ὡς Ἀρχηγὸς τῆς αὐτῆς Μοίρας, ἀνέφερε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τὰ ἐξῆς περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἐνσφαίρων πυρῶν τῆς Μοίρας :

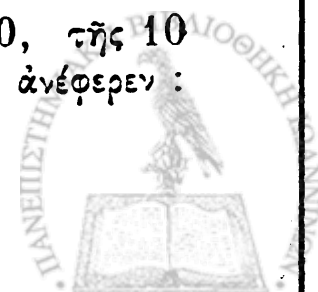
α') Ἐν τηλεγραφῆματι αὐτοῦ ἐκ Σκιάθου, ὑπ' ἀριθ. 460, τῆς 6 Μαρτίου ε. ε. πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἀνέφερε :

« Κατεπλεύσαμεν σήμερον 5 ἐσπέρας ὥραν ἐκ γυμνασίων. Ἐξετελέσαμεν ἐν πελάγει ἐσφαιρα πυρὰ ἐλαφρῶν καὶ βαρέων πυροβόλων. **Ἀποτελέσματα εὐχάριστα. Οὐδεμία ζημία κλπ.**

Ἀρχηγὸς Θωρηκτικῆς Μοίρας.

Σαχτούρης ».

β') Ἐν ἐγγράφῳ αὐτοῦ ἐκ Σκιάθου, ὑπ' ἀριθ. 500, τῆς 10 Μαρτίου ε. ε. πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, μετὰξὺ ἄλλων, ἀνέφερεν :

« Ἀπῆραμεν πάλιν ἐκεῖθεν (ἐξ Ὠρεῶν) τῇ 7ῃ π. μ. τῆς ἐπομένης πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἐγκριθέντων ἡμῖν ἐκσφαίρων πυρῶν. Τὰ πυρὰ ἐξετελέσθησαν ἐν πελάγει ἐπὶ σκοποῦ τῆς χερσονήσου τῶν Τρικκέρων, καὶ τῶν πλοίων ἐν πλήρει διασκευῇ μάχης τεθέντων.

» Ἐδοκιμάσαμεν οὕτω τὴν τε ἱκανότητα τῶν σκοπευτῶν ὅλων τῶν πυροβόλων καὶ ἐβεβαιώθημεν περὶ τῆς καλῆς τούτων λειτουργίας. Οὐδεμία παρουσιάσθη ζημία κλπ.

» Σημειοῦμεν, ὅτι ἐκ τῶν νεωστὶ τοποθετηθέντων ἐπὶ τῶν Ψαρρῶν πυροβόλων ἔχομεν πάντα λόγον νὰ εἴμεθα εὐχαριστημένοι κλπ.

Εὐπειθέστατος

ὁ Ἀρχηγός

Κ. Γ. Σαχτούρης. »

γ') Ἐν τηλεγραφῇματι αὐτοῦ ἐκ Ἐπροχωρίου, ὑπ' ἀριθ. 790, τῆς 5 Ἀπριλίου ε. ε. πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, μεταξὺ ἄλλων, ἀνέφερον :

« Ἐκπλεύσαντες προχθὲς, ἰοὺν ὥραν μ. μ., ἐπροχωρήσαμεν μόνον μέχρι Ζαγοράς, ἐπανήλθομεν δ' ἔνεκα κακοκαιρίας πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν πυρῶν εἰς στενὸν Τρικκέρων, ὅπου ἦτο ἡ θάλασσα γαληνιωτέρα. Οὐδεμία βλάβη ἐκ τῶν πυρῶν. Ἀποτελέσματα σκοπεύσεως εὐχάριστα κλπ.

Ἀρχηγός Θωρηκτῆς Μοίρας

Σαχτούρης. »

Πότε ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν ;

Ὅταν, μὴ ἀρξάμενός ἐτι τοῦ πολέμου, δὲν εἶχε καθεσθῆ μετ' ἄλλων ὑπὸ τῆς κοινῆς συνειδήσεως εἰς τὸ ἐδώλιον τοῦ κατηγορουμένου ἐφ' οἷς ἔπραξε καὶ ἐφ' οἷς παρέλειψε.

• •

Λυπῶμαι διότι, πολίτης ἐγώ, ἀναγκάζομαι νὰ ἀμύνωμαι ὑπὲρ

τῆς φιλοτιμίας τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ τῆς Πατρίδος, ὅπερ οἱ Ἀρχηγοὶ αὐτοῦ, ὅπως καλύψωσι τὴν ἐνοχον αὐτῶν εὐθύνην, εὐμόνον παρέστησαν, ἀλλὰ καὶ ἐξακολουθοῦσι παριστῶντες ὡς ἀχρηστον τῇ Πατρίδι.

Διότι βεβαίως, ἂν ὑποτεθῇ ἀληθές, τοῦθ' ὅπερ ἔμως τυγχάνει ἐν ψευδέστατον, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ Μαῖρα τοῦ Στόλου, μὴ ἔχουσα μάλιστα ἀπέναντι αὐτῆς Στόλον ἀντίπαλον⁽¹⁾, ὡς κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον συνέβη, οὐδεμίαν τῶν διαταγῶν ἐκεῖνων τοῦ Ὑπουργείου ἐδύνατο νὰ ἐκτελέσῃ, τὸ Πολεμικὸν Ναυτικὸν ἡμῶν ἤθελεν εἶσθαι τῶντι ἀχρηστον, καὶ ὤφειλεν ἡ Πολιτεία ἀμέσως νὰ διαλύσῃ αὐτό.

*
*
*

Εἶπε μεταξὺ ἄλλων : «Τὰ πληρώματά μας τί ἦσαν; Κάθε πλοῖον, παιδί μου, **60—90** ἄνδρας εἶχε !»⁽²⁾.

Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἶναι ἀναληθέστατον, πάλιν κατὰ τὴν ὁμολογίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου.

Ἐπὶ παραδείγματι κατὰ τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἐκδοθέντα Β. Διατάγματα τῆς 8 Φεβρουαρίου καὶ τῆς 30 Νοεμβρίου 1896 ἔτους : «περὶ διαιρέσεως τῶν πλοίων τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ» καὶ : «περὶ τῆς συνθέσεως τῆς ὀργανικῆς δυνάμεως τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων κλπ.» καὶ κατὰ τοὺς προστητημένους εἰς τὰ Διατάγματα ταῦτα Πίνακας, ἕκαστον τῶν τριῶν θωρηκτῶν ἐν ἐνεργείᾳ μετὰ πλήρους δυνάμεως, ὡς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, δεόν νὰ ἔχῃ ἄνδρας (ἦτοι Ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ ναύτας παντὸς κλάδου) ἐν ὧν **487**.—

Καὶ ἔμως, ἤδη κατὰ τὴν 27 Μαρτίου ε. ε., ἦτοι ἡμέρας δέκα πρὸ τοῦ πολέμου, τὰ μὲν «Ψαρά» εἶχον ἄνδρας **338**, ἦτοι ὑπὲρ τὴν ὀργανικὴν δύναμιν ἄνδρας **71**. Αἱ δὲ «Σπέτσαι» **510**, ἦτοι ἐπὶ πλεόν **23**. Καὶ ἡ «Υδρα» **523**, ἦτοι ἐπὶ πλεόν **36**.

(1) Ἴδετε σ. 2—7 καὶ 8—9 παρόντος Τεύχους.

(2) «Εμπεδος» τῆς 2 Νοεμβρίου ε. ε.

*
* *

Ἦδη μάλιστα ἀπὸ τῆς 13 Μαρτίου ε. ε., καὶ πολὺ πρότερον ἀκόμη, τὰ πληρώματα πάντων τῶν πλοίων τοῦ Στόλου, ἦτοι τῶν τε δύο Μοιρῶν καὶ τῶν ἀνεξαρτήτων, **ἦσαν πλήρη**. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν τὸ Ὑπουργεῖον ἠρώτησε τὸν ῥηθέντα κ. Ἀρχηγὸν περὶ τῆς δυνάμεως τῶν πληρωμάτων, ἂν αὕτη ἦτο πλήρης, ὁ κ. Ἀρχηγὸς διὰ τοῦ ἐκ Σκιάθου τηλεγραφήματος αὐτοῦ, ὑπ' ἀριθ. 530, τῆς 13 Μαρτίου ε. ε. πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ἀνέφερε, μεταξὺ ἄλλων, τὰ ἑξῆς :

« Εἰς ὑπ' ἀριθ. 5579 καὶ 5593 τηλεγραφήματα Ὑπουργείου ἀπαντῶμεν, ὅτι **πληρώματα Θωρηκτῶν πλήρη**. Καλὸν ὅμως νὰ σταλῶσι διὰ τὰ τρία Θωρηκτὰ ἐξ ὑποκελευσταὶ μηχανικοί, ἐὰν ὑπάρχωσι κλπ.

Ἀρχηγὸς Θωρηκτικῆς Μοίρας

Σαχτούρης. »

Καὶ οἱ μὲν ζητηθέντες ἐξ ὑποκελευσταὶ μηχανικοὶ αὐθωρεὶ ἀπεστάλησαν. Ἀφίνω ὅμως τώρα πάντας νὰ κρίνωσι πῶς πρέπει νὰ θεωρηθῶσι καὶ πάντα τᾶλλα, ὅσα ὁ τέως κ. Ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας καὶ ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἄλλοτε ἐδημοσίευσεν, ἅτινα δ' ἄλλως πάντες προσηκόντως ἐχαρακτήρισαν, πλὴν ἐννοεῖται πάντοτε τῶν ἀμαθῶν καὶ τῶν μοχθηροτάτων, περὶ ὧν οὐδεὶς τῶν ἐντίμων πολιτῶν φροντίζει.

Ἴδου δὲ καὶ τὰ δύο τηλεγραφήματα τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργείου, ὑπ' ἀριθ. 5579 καὶ 5593, περὶ ὧν ἀνωτέρω, εἰς ἃ δὲ διὰ τοῦ ἐπίσης ὀλίγῳ ἀνωτέρω, ὑπ' ἀριθ. 530, δημοσιευθέντος τηλεγραφήματος αὐτοῦ ἀπήντησε πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον ὁ τέως κ. Ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας :

« Ἀριθμ. Πρωτ. 5579.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 9 Μαρτίου 1897.

Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν

Τμήμα Προσωπικοῦ.

Τηλεγράφημα

Ἀρχηγὸν Ὡρηκτικῆς Μοίρας,

Σχίαθον.

Τηλεγραφήσατε ὑπουργεῖον, ἃν ἔχητε ἀνάγκη ἐνισχύσεως
πληρωμάτων καὶ θερμαστῶν διὰ τὰ ὑφ' ὑμᾶς πλοῖα.

Ὑπουργὸς Ναυτικῶν

N. Δ. Λεβίδης.»

Τὸ δεύτερον.

« Ἀριθμ. Πρωτ. 5593.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 9 Μαρτίου 1897.

Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν

Τμήμα Προσωπικοῦ.

Τηλεγράφημα.

Ἀρχηγὸν Ὡρηκτικῆς Μοίρας,

Σχίαθον.

Τηλεγραφήσατε πόσοι ὑπαξιωματικοί, πόσοι ναῦται, πόσοι
θερμασταὶ ὑπῆρχον εἰς ἕκαστον τῶν πλοίων ὑφ' ὑμᾶς Μοίρας
τῇ 9 Μαρτίου, καὶ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὰς περιστά-
σεις, τηλεγραφήσατε, ἐὰν ἔχητε ἀνάγκην ναυτῶν καὶ θερμα-
στῶν, καὶ πόσων, ὑπολογίζοντες καὶ ἐνδεχομένην ἀποδέ-
ξασιν.

Ὑπουργὸς Ναυτικῶν

N. Δ. Λεβίδης.»

* *

Καὶ ἐνῶ, ὡς εἶπον, ὁ κ. Ἀρχηγός, οὕτως ἐπιμόνως, ὡς βλέπετε, ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου προκαλούμενος, καὶ μῆνα μάλιστα ὅλον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, οὐδὲν ἐζήτει, καὶ τὰ πάντα ἐθεώρει πλήρη καὶ ἔτοιμα, ὡς ἀληθῶς ἦσαν, πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταχθέντων, πολὺ μετὰ ταῦτα προέβαλε καὶ ἐξακολουθεῖ προβάλλων τὴν δῆθεν ἀνεπάρκειαν τῆς Μοίρας, καὶ τοῦτο, ὅπως σώσῃ ἑαυτὸν τε καὶ τοὺς ὀπισθεν αὐτοῦ ἰσταμένους ἐκ τῆς ἐθνικῆς κατάρας, ἢ μᾶλλον ἐκ τῆς ἐθνικῆς καταδίκης, ἥτις βαρεῖα θέλει ἐπιπέσει ἀφεύκτως κατὰ τῶν ποικίλων ὑπευθύνων ἐπὶ τῇ τηλικαύτῃ τοῦ Ἔθνους συμφορᾷ καὶ κατασχύνη.

Ἀλλὰ περὶ πάντων τούτων, ἐπαναλαμβάνω, πολλὰ μὲν θέλει εὔρει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ παρόντι Τεύχει, πλείστα δ' ἐν τῷ Τεύχει Β'.

* *

Ἄλλ' εἶναι ἄρα γε ἀληθές, ὅτι καὶ τὰ ἄλλα πλοῖα τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας δὲν εἶχον δῆθεν τὰ κατὰ τὰ Β. Διατάγματα καὶ τοὺς προσηρτημένους Πίνακας ἀναγκαῖα πληρώματα ;

Ἰδωμεν.

α') Τὸ τορπιλλοβόλον «Κανάρης» ἔδει νὰ ἔχῃ κατὰ τὰ ἀνωτέρω κείμενα δύναμιν ἐν ὄλῳ ἀνδρῶν **113**. Ἦδη κατὰ τὴν 27ην Μαρτίου ε. ε. εἶχε δύναμιν ἐν ὄλῳ ἀνδρῶν **160**, ἥτοι ὑπὲρ τὴν ὀργανικὴν δύναμιν ἀνδρας **47**.

β') Τὸ ὀπλιταγωγὸν «Μυκάλη» ἔδει νὰ ἔχῃ κατὰ τὰ αὐτὰ κείμενα δύναμιν ἐν ὄλῳ ἀνδρῶν **82**. Ἦδη κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν εἶχε δύναμιν ἐν ὄλῳ ἀνδρῶν **198**, ἥτοι ὑπὲρ τὴν ὀργανικὴν δύναμιν ἀνδρας **113**.

γ') Τὸ ὀπλιταγωγὸν «Σφακτηρία» ἔδει νὰ ἔχῃ ἐπίσης δύναμιν ἐν ὄλῳ ἀνδρῶν **82**. Ἦδη κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν εἶχε δύναμιν ἐν ὄλῳ ἀνδρῶν **101**, ἥτοι ὑπὲρ τὴν ὀργανικὴν δύναμιν ἀνδρας **19**, καὶ οὕτω καθεξῆς.

Μόνον ἄρα τῶν τριῶν θωρηκτῶν ἡ δύναμις ἀνήρχετο εἰς **1891** ἀνδρας ! Ἄν δ' εἰς τούτους προσθέσωμεν τοὺς ἀνδρας

τοῦ «Καράρη», τῆς «Μυκάλης», τῆς «Σφακτηρίας», τοῦ «Ἀλφειοῦ», ἡ δύναμις τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας ἀνήρχετο εἰς **2149** ἄνδρας, χωρὶς νὰ προσθέσωμεν τοὺς τῶν τορπιλλικῶν καὶ ἄλλων τινῶν βοηθητικῶν σκαφῶν, οἵτινες ἀνεβίβαζον αὐτὴν περίπου εἰς ἄνδρας **2,300!!**

Αὐτὰ εἶναι τὰ πληρώματα. ἅτινα ἀφελῶς ἐχαρακτήριζε: «τὰ πληρώματά μας τί ἦσαν; Κάθε πλοῖον, παιδί μου, 60—90 ἄνδρας εἶχε!».

Αὕτῃ εἶναι ἡ δύναμις, ἣν τὸ Ἔθνος ἐνεπιστεύθη εἰς ἐνδόξου πατρὸς υἱόν, ὅστις ἐπὶ τέλους ἐχρησιμοποίησεν αὐτήν, ἔχων μάλιστα μεθ' ἑαυτοῦ καὶ ἓνα τῶν υἱῶν τοῦ Βασιλέως, εἰς καταστροφὴν ἐλίγων ἐχθρικῶν . . . ἀλευροσάκκων καὶ πολλῶν . . . ὀστρακοδέρμων.

..

Δημοσιεύσας ἐν τοῖς Προλεγομένοις τούτοις τὰ ἀνωτέρω κείμενα, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐδήλωσα, διὰ δὲ τοῦ Τεύχους Β' μέλλων νὰ ἐκθέσω ὅσα ἐπίσης ἐν ἀρχῇ τῶν Προλεγομένων ὑπεσχέθην, ἀφίνω τὸν ἀναγινώσκοντα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀνὰ χεῖρας τεύχους, ἐξ ἧς ἀνενδοιάστως φρονῶ, ὅτι πεισθήσεται, ὅτι, ἐφ' ὅσον τοῦλάχιστον ἀπ' ἐμοῦ ἐξήρτητο, οὐδὲν καθ' ὅλον ἐκεῖνο τὸ ἐξόχως περιπετειῶδες διάστημα τοῦ χρόνου, περὶ οὗ τὸ παρὸν τεῦχος πραγματεύεται, παρέλειψα, ἐξ ὧν μοι ἐπέβαλλε τὸ πρὸς τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Ἔθνος καθήκον.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 20 Δεκεμβρίου 1897.

Ν. Α. Λεβίδης.

ΝΑΥΤΙΚΑΙ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ

I

Η ΑΔΡΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΟΙΡΑΣ

Α'.

ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΚΑΤΕΛΑΒΟΜΕΝ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

ΑΙ ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ

['Επιθυμούντες να παράσχωμεν εἰς τὸ κοινὸν ἀληθῆ εἰκόνα τῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον τελεσθέντων ἐν τῷ ναυτικῷ, καὶ ἰδίως εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἀδράνειαν τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας, ἐκ τῆς ὁποίας σπουδαίως ἡλλοιώθησαν αἱ τύχαι τοῦ πολέμου, ἐθεωρήσαμεν καθῆκον ν' ἀποταθῶμεν πρῶτον εἰς τὸν τότε ὑπουργὸν κ. Λεβίδην.

Ὑπάρχουσι δὲ ἀποκαλύψεις εἰς τὰς πληροφορίας τοῦ ὑπουργοῦ, αἱ ὁποῖαι θὰ κάμουν τὸν Ἑλληνισμόν νὰ αἰσθανθῇ φρίκην] (1).

Ἀπηθύναμεν εἰς τὸν κ. Λεβίδην τὴν ἐρώτησιν ;

— Ὁ στόλαρχος τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας κ. Σαχτούρης ἐξετέλεσε τὰς διατάγας, τὰς ὁποίας τῷ εἶχετε ὡσεὶ κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον ;

— Βεβαίως ὅν ἐξετέλεσεν αὐτάς, ἀπήντησεν ὁ κ. Λεβίδης, ἐνῷ εἶδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ τὰς ἐκτελέσῃ. Μάλιστα καὶ ἐν ἐπεχείρησε νὰ ἐκτελέσῃ τι τῶν διαταχθέντων, ἀτελῶς ἐπραξε τοῦτο. Ἀπορῶ μόνον

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ « Ἐμπρὸς » τῆς 18 Ὀκτωβρίου ε. ε.

πῶς ὑμεῖς, δημοσιογράφοι ὅχιμοι, ἐλησμονήσατε, ὅτι πολλὰ περὶ τούτων ἐδημοσίευσα εὐθὺς μετὰ τὴν παραίτησίν μου ἀπὸ τοῦ ὑπουργείου.

— Ποῖας διαταγὰς τῷ εἶχατε ὁώσει, καὶ ποῖα ἦτο ἐν γένει ἡ διαχαρχηθεῖσα ὁρᾶσις τῆς Ἀνατολικῆς μεῖρας;

— Καίτοι, ὡς σᾶς εἶπον, ἱκανὰ εἶχον δημοσιεύσει τότε περὶ πάντων τούτων, σκοπῶ μετ' ὀλίγον νὰ δημοσιεύσω διὰ τῶν ἐφημερίδων καὶ ἐν ἰδιαιτέρῳ βιβλίῳ ὅλην τὴν ἱστορίαν τοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ πολέμου ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπιστήμων ἐγγράφων, καὶ ἰδίως ὅσον ἀφορᾷ τὸ Ναυτικόν. Διότι ὁρῶν, ὅτι πρέπει τέλος πάντων τὸ ἔθνος νὰ μάθῃ τί ἀκριβῶς συνέβη. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ μοὶ κάμνετε τὴν τιμὴν νὰ μ' ἐνθυμῆσθε, σᾶς ὀφίω προχεῖρως πληροροφορίας τινὰς περὶ ὧν μὲ ἐρωτᾶτε.

Κατάστασις

τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου καὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

Διὰ τί δὲν κατελάβομεν τὰς μεγάλας νήσους

καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

Κατὰ πρῶτον εἶνε ὀικαιον νὰ ἔχωμεν πάντοτε ὑπ' ὄψιν ἡμῶν, ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος οὐδέποτε εἶχεν ἀποτολμήσει νὰ ἐξέλθῃ πραγματικῶς τῶν Δαρδανελλίων, καὶ ὅτι ἐπομένως ἡ Ἀνατολικὴ μεῖρα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἡ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίαρχου κ. Σαχτούρη, δὲν ἦτο θνητὸν νὰ συνάψῃ ναυμαχίαν. Ὅτι δὲ ὁ τουρκικὸς στόλος καὶ δὲν ἐδύννατο νὰ ἐξέλθῃ πρὸς ναυμαχίαν, ἔχομεν ἐπιστήμως ἀποδεδειγμένον καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων γεγονότων, ἰδίᾳ ὁμῶς ἐξ ἐκθέσεως ἐπισημοτάτης σπουδαιοτάτου ἀλλοδαποῦ πλοίαρχου, τοῦ κ. Χρίστμας, ὃν εἶχον ἀποστείλει εἰς Ναγχαρὰν, ὅπου ὁ τουρκικὸς στόλος ἦτο ἐλλιμενισμένος ὑπὸ τὸν Ναύαρχον Χόπη πασσάν. Ἐκ τῆς ἐν λόγῳ ἐκθέσεως ἀποδεικνύεται, ὅτι ἡ μέση ταχύτης τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἦτο μόλις 5 1)2) μιλίων, στόλος δὲ, τοιαύτην ἔχων ταχύτητα, εἶνε ἀνίκανος πρὸς ναυμαχίαν. Τὰ πλοῖα ἐστεροῦντο γαιανθρώκων· αἱ μηχαναὶ πρὸ πολλῶν ἐτῶν δὲν εἶχον κινηθῇ, οὔτε ἐπαρκῇ πληρώματα ὑπῆρχον, οὔτε ποτὲ εἶχε γείνει χειρισμὸς τῶν πυρετόλων τοῦ στόλου.

Τὸς ἡ Ἐκθεσίς, ἣν μοὶ εἶχεν ὑποβάλλει ὁ κ. Χρίστμας, πλοίαρχος ἐν τῷ Δανικῷ ναυτικῷ, λίαν πεπειραμένος, ὡς ἐν πολλαῖς ναυμαχίαις λαβὼν μέρος, ἐπιστήμων δὲ κράτιστος, καὶ ἦν πάντες πρέπει νὰ ἀναγνώσωσιν:

«Ἐκθεσις

«Περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου.

«Ἡ ὁπθὲν ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἐξοπλισθεῖσα μεῖρα τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου

εύρίσκεται ἐν Δαρδανελλείσις ἡγκυροβολημένη, ὡς ἐμφαίνει τὸ ἐπισυναπτόμενον διάγραμμα· σύγκειται δὲ ἐκ τῶν ἐξῆς πλοίων :

α' .) Τοῦ θωρακοδρόμονος «Μεσουδιέ», φέροντος τὸ ἀρχηγικὸν τοῦ ἀντιναυάρχου Χασάν-πασᾶ. Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶνε χωρητικότητος 9120 τόννων, ἔχει τεθωρακισμένον πυροβολεῖον, ἐν ᾧ εὐρίσκονται 12 πυροβόλα τῶν 25,4 ὑφεκ., συστήματος Ἀρμостρογκ, 3 πυροβόλα τῶν 15 ὑφεκ. Κρούπ, καὶ τινὰ (ὀλίγα) ταχυβόλα, ὡς καὶ 5 πυροβόλα Νόρδεμφελτ. Δίκτυα ἀντιτορπιλλικὰ δὲν εἶνε τοποθετημένα ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ μεγίστη αὐτοῦ ταχύτης, ἡ κατὰ τὴν ἐκ τοῦ Κερατίου κόλπου ἐξοδὸν αὐτοῦ ἀναπτυχθεῖσα, ἐφθασε τοὺς ὀκτὼ κόμβους. Ἐχει πλήρωμα 500 περίπου ἀνδρῶν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν εἶνε ναυτικὸς τὸ ἐπάγγελμα. Τῇ 2)14 Ἀπριλίου ἔβαλεν ἐνσφαιροὺς τινὰς βολὰς δοκιμαστικάς, καὶ οὐχὶ κατὰ σκοποσήμον. Οἱ μηχανικοὶ τοῦ πλοίου εἰσὶν ἅπαντες Ὁθωμανοί. Ἐχει ἐξαρτισμὸν δρόμονος καὶ δύο καπνοδόχους.

αβ' .) Τοῦ θωρακοδρόμονος «Χαμηδιέ», 6700 τόννων ἐκτοπίσματος, φέροντος 4 πυροβόλα τῶν 23 ὑφεκ., συστήματος Κρούπ, 10 τῶν 15 ὑφεκ., 6 τῶν 9 ὑφεκατ., καὶ τινὰ ταχυβόλα. Τὰ πυροβόλα τῶν 23 ὑφεκατ. **δὲν δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσιν**, ἐνεκα τῆς χειρίστης καταστάσεως τῶν κλιβάντων αὐτῶν, οἵτινες εἰσὶν αὐτόχρημα ἄχρηστοι. Διὰ τῶν ἄλλων πυροβόλων αὐτοῦ ἐγένοντο ἐπίση· δοκιμαστικά πυρὰ ἐνσφαιρα, οὐχὶ ὁμῶς κατὰ σκοποσήμον. Δίκτυα ἀντιτορπιλλικὰ δὲν ἔχει. Τὸ πλήρωμα αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς 460 ἄνδρας τοῦ αὐτοῦ ποιοῦ, ὡς οἱ τοῦ ἀνωτέρω πλοίου. Ἀπαξάπασαι αἱ μηχαναὶ αὐτοῦ εὐρίσκονται ἐν ἀπιστεύτῳ καταστάσει **ἐλβεινότητος** καὶ ἀσυντηρησίας. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀδύνατον τὰ φαντασθῆ τις χείρονα καταστασὶν μηχανῆς. Καὶ τοῦ πλοίου τούτου ἡ ταχύτης δὲν ὑπερέβη καὶ τοὺς ἑξ κόμβους. Ὁ μηχανικὸς τοῦ σκάφους τούτου εἶνε Γερμανός.

αγ' . καὶ δ' .) α' Ὁσμανιέ καὶ α' Ἀξηζιέ. Τὸ α' Ὁσμανιέ φέρει τὸ ἀρχηγικὸν τοῦ ὑποναυάρχου Χαϊρίζ πασᾶ, εἶνε δὲ ἐκτοπίσματος 6400 τόννων. Εἶνε πλοῖον δίστηλον μετὰ πολεμικῶν θωρακίων, ἐνὸς ἐφ' ἐκάστου ἴστοῦ, ἔχει δὲ ἓνα καπνοδόχον. Κατὰ τοὺς ἐπισήμους πίνακας τὸ σκάφος τοῦτο ἔδει νὰ φέρῃ 2 πυροβόλα τῶν 26 ὑφεκατ. Κρούπ, 8 τῶν 15, καὶ 6 τῶν δέκα, πραγματικῶς ὁμῶς τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν ἐλλείπουσι. Τὸ δὲ κατάστρωμα αὐτοῦ, ὡς ἐκ τῆς σαθρότητος αὐτοῦ, **δὲν δύναται νὰ ὑποβαστάσῃ αὐτά**. Ἐν ἐκ τῶν δύο πυροβόλων τῶν 26 ὑφεκατ., ὡς ἐκ τῆς κακῆς καταστάσεως τοῦ πόλου αὐτοῦ, **δὲν δύναται νὰ περιστραφῇ** κατὰ τὸ ὀριζόντιον ἐπίπεδον τῆς βολῆς. Ἀντιτορπιλλικὰ δίκτυα δὲν ὑπάρχουσιν ἐπ' αὐτοῦ.

αΤὸ προσωπικὸν τῆς μηχανῆς εἶνε ἀνεπαρκέστατον καὶ ἀνικανώτατον. Εἶχον πέντε Ἀγγλοὺς μηχανικοὺς, οἵτινες ἐγκατέλειψαν ἤδη τὰ πλοῖα ταῦτα. Οἱ λέβητες ἀμφοτέρων τῶν σκαφῶν τούτων εὐρίσκονται εἰς το-

σούτω αίσχρὰν κατὰστασιν, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ χρησιμοποιοιηθῶσιν. Ἐπὶ τῆς «*Αζιζιέ*» εὐρίσκεται εἰσέτι Γερμανὸς μηχανικός.

αε'.) «*Νεδζιμί—Σεφκέτ*». Μυσθρόμων τεθωρακισμένος. Τὸ πλεῖον τοῦτο ἐρρυμουλκήθη εἰς τὸ ἀγκυροβόλιον αὐτοῦ ὑπὸ δύο ἀτμακάτων, καθότι, ἐνεκεν τῆς ἀχρηστίας τῆς μηχανῆς αὐτοῦ, αὕτη δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ πρὸς κίνησιν. Οὐδὲν ἐκ τῶν πυροβόλων εὐρίσκεται εἰς τὴν καθωρισμένην αὐτῷ θέσιν. Πληροφορίαι μόνον ὑπάρχουσιν, ὅτι ἐπισκευαί τινες διενεργοῦνται εἰσέτι ἐπ' αὐτοῦ.

αε'.) «*Ιζμπέρ*». Θωρακιστὴς μὲ μικρὸν βύθισμα. Σκάφος κατὰλλήλον διὰ ποταμοπλοίαν. Παρέμεινεν ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα μετὰ τῆς λοιπῆς μοίρας ἐν Δαρδανελλείς, μεθ' ὃ ἀπέπλευσεν, ἄγνωστον ποῦ κατευθυνθὲν, διότι οὔτε εἰς τὰ Δαρδανέλλια ὑπάρχει, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Πληροφορίαι ὑπάρχουσιν, ὅτι μετέβη εἰς τὸν ποταμὸν Βαρδᾶ, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἀπίθανον.

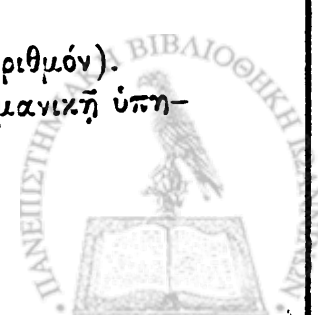
αζ'.) «*Παλενκί-Νταριά*». Ἀντιτορπιλικόν, μήκους 70 μέτρων, ἐκτοπίσματα 900 τόννων, κατασκευασθὲν ἐν τῷ Ναυπηγείῳ Germania. Ὁ ἐξοπλισμὸς τοῦ σκάφους τούτου σύγκειται ἐκ 4 ταχυβόλων, ἐξ ἐνὸς ἐκσφενδονιστικοῦ σωλήνος, τοποθετημένου κατ' ἄξονα εἰς τὴν πρῶσαν καὶ στερεοῦ, καὶ ἐκ δύο πλευρικῶν τοιούτων περιστροφικῶν, ἀνὰ ἓνα ἐκατέρωθεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, πρὸς τὸ μέσον τοῦ σκάφους. Οἱ Ἀγγ.λοι μηχανικοὶ, εἴτινες εὐρίσκοντο ἐπ' αὐτοῦ, ἐγκατέλειψαν ἤδη τὸ σκάφος. οἱ δὲ ἀντικαταστήσαντες αὐτοὺς Ὁθωμανοὶ μηχανικοὶ εἶνε τελείως ἄπειροι περὶ τὸν χειρισμὸν τῶν μηχανῶν. Ἐπομένως ἡ ταχύτης αὐτοῦ δὲν δύναται βεβαίως νὰ ἀναπτυχθῇ, ἢ δὲ ἀναμενόμενη τοιαύτη δὲν θέλει βεβαίως ρθᾶσει τὴν τοῦ κοινῶς τορπιλλοφόρου.

αη') καὶ θ'.) «*Μπέρ—Ἐφσχάρ*» καὶ «*Εντζιτζέ—Ἐλ—Αντζιά*». Τὸ πρῶτον ἐξ αὐτῶν εἶνε ἀντιτορπιλικόν, μήκους 57 μέτρων, καὶ ἐκτοπίσματος 250 τόννων. Τὸ δεύτερον εἶνε ἀντιτορπιλικόν, μήκους 47 μέτρων, καὶ ἐκτοπίσματος 120 τόννων. Ἀμφότερα εἰσὶ καλὰ καὶ νέα σκάφη, τοῦ ἀρχαιοτέρου κατασκευασθέντος ἐν ἔτει 1890. Ἐπ' αὐτῶν ἐπιβαίνουσιν Ὁθωμανοὶ ἀξιωματικοὶ ἀνικατώτατοι, ὡς καὶ μηχανικοί, ἐπίσης Ὁθωμανοί. Ὁ τορπιλικὸς ἐξοπλισμὸς αὐτῶν εἶνε ὅμοιος τῷ τοῦ «*Παλενκί-Νταριά*». Ἐκάτερον αὐτῶν φέρει ἀνὰ 4 πολυβόλα Νόρδενφελτ.

ι') καὶ ια' :) Τορπιλλεβόλα Γερμανικοῦ τύπου ὀκτῶ τὸν ἀριθμόν, κατασκευασθέντα κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἐν τοῖς Γερμανικοῖς Ναυπηγείοις Σχιχάου, Βουλχάν καὶ Γερμανία.

ιη') καὶ ιθ' .) Τορπιλλεβόλα Γαλλικοῦ τύπου (δύο τὸν ἀριθμόν).

κ' .) «*Ισμιάρ*», μεταγωγικόν. Κατοικία τοῦ ἐν τῇ Ὁθωμανικῇ ὑπηρεσίᾳ ναυάρχου Φόν-Χόφε πασᾶ.

**Τελικὸν συμπέρασμα, ἐξαχθὲν ἐκ τῶν ἐπισήμων
ἐκθέσεων τοῦ ναυάρχου Φὸν-Χόφε πασαῖ
πρὸς τὸν Σουλτάνον.**

«Γενικῶς δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ Μοῖρα αὕτη εἶνε εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν, ὅτι **δὲν ἔχει ναύτας**, ὅτι **στερεῖται ἀπολύτως πυροβολητῶν**. Τὰ πυρομαχικὰ αὐτῆς **ἐλάχιστα**, καὶ ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Στερεῖται ἐπαρκῶν γαιανθράκων, μόνον δὲ ἡ α' Ὀρχανιέ» ἔχει πλήρεις τὰς ἀποθήκας αὐτῆς τοιούτων. Διαταχθέντος τοῦ ἀπόπλου τῆς Μοίρας ταύτης ἐκ τοῦ Κερατίου, ὁ προμηθευτὴς γαιανθράκων τῆς Μοίρας ταύτης Ἰταλὸς Φούσκα ἠρνήθη νὰ χορηγήσῃ τοιούτους ἐπὶ πιστώσει, ἐξ οὗ ἠναγκάσθη ὀλοκλήρως ἡ Μοῖρα ν' ἀναβάλῃ τὸν ἀπόπλου αὐτῆς, μέχρις ὅτου, ἐξευρεθέντων, ἀγνωστὸν πως, ὀλίγων χρημάτων, ἐχορηγήθη τῇς πλοίοις αὐτοῖς μικρὸν τι ποσὸν γαιανθράκων, δι' οὗ ἐδυνήθη νὰ ἐξέλθῃ ὁ στόλος οὗτος τοῦ Κερατίου κόλπου.

«Ὁ στόλος οὗτος πρὸ ὀκταετίας δὲν ἐκινήθη ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ, οὐδὲ καὶ ἐστράφη ποτὲ μηχανή τις, ἢ πυροβόλον, ἔστω καὶ πρὸς συντήρησιν. Τὰ ὕψαλα αὐτῶν εἰσὶν **ἐξ ὀλοκλήρου κεκαλυμμένα δι' ὀστράκων**, ἀποτελούντων παχὺ στρώμα, ἀλλ' οὔτε καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔχουσι καθαρισθῆ ταῦτα.

«Αἱ μηχαναὶ εἰσὶ παλαιοτάτου συστήματος, οἱ δὲ λέβητες τόσῳ πεπαλαιωμένοι καὶ ἄθλιοι, ὥστε οἱ μηχανικοὶ **δὲν ἀποτολιμῶσι καὶ ὑψωσιν ἄτμος**.

«Ἡ ἀναπτυχθεῖσα κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τοῦ Κερατίου κόλπου μέση ταχύτης ὀλοκλήρου τῆς μοίρας ἦτο **Β** ἕως **Β** $\frac{1}{2}$ κόμβων.

«Συγκριτικῶς ὅμως τὰ τορπιλλικὰ εὐρίσκονται εἰς κρείττονα τῶν λοιπῶν πλοίων κατάστασιν. Ἀλλὰ τὰ πληρώματα αὐτῶν οὐ μόνον εἰσὶν ἀνεπαρκῆ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ **στεροῦνται παντελῶς ἐκγυμνάσεως καὶ πείρας· οὐδέποτε** δὲ ἐγένετο ἐκσφενδόνησις τορπιλλῶν. Αἱ ἐπ' αὐτῶν εὐρισκόμεναι αὐτοκίνητοι τορπίλλαι εἰσὶ τοῦ παμπάλαιου πρώτου τύπου τῶν Οὐάϊτετ καὶ τοῦ νεωτάτου συστήματος τοῦ Σβάρτσκωφ, νεωτάτου ὅλως τύπου. **Ἀλλ' αὗται οὐδέποτε ἔχουσι ῥυθμισθῆ**, οὐδὲ γινώσκει τις νὰ ῥυθμίσῃ αὐτάς.

«Ἀναμένεται ἐνίσχυσις τῆς Μοίρας διὰ τῆς εἰς αὐτὴν προσκολλήσεως τοῦ θωρακοδρόμονος α' Ὀρχανιέ.» Τὸ πλοῖον τοῦτο φέρει τρεῖς ἰστούς, ἕκαστον μεθ' ἑνὸς πολεμικοῦ θωρακίου, πλὴν τοῦ ἀκατίου ἰστού, ὅστις φέρει δύο τοιαῦτα θωράκια, ἐφ' ἑνὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται καὶ ἡλεκτρικὸς προβολεὺς. Ἐφ' ἑκάστου πλευροῦ φέρει ἀνὰ τρεῖς ἐξώστας, ἐφ' ὧν, ὡς λέγεται, εἰσὶ τοποθετημένα ἀνὰ ἓν πυροβόλον τῶν 6 ὑφεκατ., ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶνε πιθανόν. Ἐχει πυροβολεῖον, ἐν ᾧ κατὰ τοὺς ἐπισήμους

πίνακας ἔδει νὰ εὐρίσκωνται 12 πυροβόλα τῶν 15 ὑφεκ. Κρούπ, πραγματικῶς ὅμως τὰ ἐπ' αὐτοῦ εὐρισκόμενα εἰσὶ διαφόρων διαμετρημάτων».

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὴ Πρεσβεΐα περὶ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.

Συμφώνως τῇ ἀνωτέρω Ἐκθέσει τοῦ κ. Χρίστου καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμέτερος Πρεσβευτὴς κ. Ν. Μαυροκορδάτος ἔγραψεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν Ὑπουργεῖον τῇ 6 Φεβρουαρίου ε. ε. (ἐκθεσις ὑπ' ἀριθ. 99) : **καὶ ναυτικαὶ παρὰσκευαὶ τῆς Τουρκίας. . . εἶνε ἀδύνατον νὰ τελεσφορήσωσιν.**»

Ὁ αὐτὸς πρὸς τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον ἔγραψεν ἐκεῖθεν τῇ 22 Δεκεμβρίου 1895 : ἀπορριμμένου περὶ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Τουρκίας, δὲν κρίνω ὡς ἄσκοπον, ἵνα μνησθῶ γεγονότος, καταδεικνύοντος τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ. Ὅτε, μετ' ἐπίμονον ἀντίστασιν, ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος νὰ χορηγήσῃ τὴν ἄδειαν περὶ κατάπλου καὶ δευτέρων φυλακίδων, ἠθέλησε νὰ θέσῃ ὑπὸ ἄτμον δύο ἐκ τῶν ἐν τῷ Κερατίῳ κόλπῳ ἐν ἀπομαχίᾳ διατελούντων θωρηκτῶν, καὶ τάξῃ ταῦτα παράπλευρα τῶν φυλακίδων, τῶν ὁρμουσῶν πρὸ τοῦ Τόπ-Χανέ, ὅπως εὖτω καταδείξῃ ὅτι δὲν ἀπέπτῃ ὅλως ἡ ναυτικὴ δόξα τῆς Τουρκίας. Τῆς ἀποφάσεως ἐν τούτοις ταύτης μὴ ἐκτελεσθείσης, ἠρώτησα τὸν ναυτικὸν ἀκόλουθον τῆς Ῥωσικῆς Πρεσβεΐας τίς ὁ λόγος, ὡς ἐκ τοῦ ὁποῖου παρέμεινεν εὐλαβῆς μόνον ἐπιθυμία. Ὁ κύριος (δυσανάγκωστον τὸ ὄνομα) μειδιῶν μοὶ ἐξήγησεν, ὅτι ὁ ἐκ τοῦ Κερατίου κόλπου ἐκπλους θωρηκτῶν Τουρκικῶν εἶνε **ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ποτέ**, οὐχὶ διότι εἰσὶ τσοῦτω βεβλαμμένα τὸν μηχανισμόν, ἀλλὰ διότι **οὔτε κυβερνῆται, δυνάμενοι νὰ τὰ ὀδηγήσωσιν, εὐρίσκονται, οὔτε ναύκληροι, ἢ ναῦται, ἱκανοὶ νὰ χειρισθῶσι τὸ πηδάλιον καὶ νὰ ἐκτελέσωσι τὰς ἄλλας ἀπαραιτήτους ὑπηρεσίας. Τὰ πληρώματα τοῦ Ὀθωμανικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἀποτελοῦνται ἐξ ὀνόματι μόνον ναυτικῶν ἐργατῶν, οὐδέποτε ἀσκηθέντων εἰς τὸν χειρισμὸν εἴτε τῶν μηχανημάτων, εἴτε τοῦ πυροβολικοῦ τῶν πλοίων.**» (ἀριθ. Πρωτοκ. ὑπουρ. Ἐμπιστ. 185 τοῦ 1896).

Καὶ πάλιν τῇ 13 Φεβρουαρίου ε. ε. ὁ αὐτὸς Πρεσβευτὴς ἔγραψε πρὸς τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον ἐκεῖθεν : **α. . . αἱ ναυτικαὶ ἐννοεῖται παρὰσκευαὶ (τῆς Τουρκίας) δὲν ἔχουσι σοβαρὰν ἔννοιαν.**» (ἀριθ 124 ἐγγράφου τῆς Πρεσβεΐας).

Τῇ δὲ 17 Μαρτίου ε. ε. ὁ αὐτὸς Πρεσβευτὴς διαβίβασε πρὸς τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον ἔγγραφον τοῦ Διερμηνέως Κυπρίου, ὅστις ἀνέφερε περὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου « Ὁσμανιέ, » ὅτι : « ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ κυβερνήτης

αὐτοῦ δὲν εἶνε θαλασσινός, ἀλλὰ καὶ ἡ μηχανή του εἶνε ἐλαχίστης δυνάμεως καὶ δὲν ἠδύνατο ὡς ἐκ τούτου γὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς τῆς ἐσπέρας ἐκεῖνο τρικυμίας. Μοὶ προσέθηκε δὲ, ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο μεστὸν ἀκαθαρσιῶν, ὡς ἐκ τοῦ ἔνεκα τῆς τρικυμίας **ἐμετοῦ τοῦ πληρώματος καὶ αὐτῶν τῶν ἀξιοματικῶν.**»

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἐγγράφα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείας ἡμῶν διεβιβάσθησαν πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργεῖον ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν.

Τοιαύτη λοιπὸν ἡ κατάστασις τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου ἐν γένει.

*
* *

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχομεν τοῦτο ὡς βέβαιον, μένει νὰ ἴδωμεν τί ἡ Ἀνατολική μοῖρα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἐδύνατο νὰ πράξῃ, καὶ τί διετάχθῃ νὰ πράξῃ. Κάμνω δὲ τὴν διάκρισιν ταύτην, διότι εἶνε δίκαιον νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ Ἀνατολική μοῖρα οὐδέποτε εἶχε διαταχθῇ νὰ καταλάβῃ τὰς μεγάλας νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τὴν Σάμον, τὴν Χίον καὶ τὴν Μιτυλήνην, ὅπως ἐπίσης οὐδέποτε εἶχε διαταχθῇ νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

— Διατί δὲν διετάξατε νὰ καταληφθοῦν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ;

— Διότι ὁσάκις ἐπιμόνως προέτεινα τοῦτο εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, πάντοτε ἐπιμόνως ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ τότε κ. προέδρου τῆς Κυβερνήσεως.

— Καὶ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἀποκρουσθῇ ;

— Πρὶν ἢ ἀποστείλῃ τὸν ἀλλοδαπὸν πλοίαρχον κ. Χρίστμας εἰς Ναγαράν, εἶχον ἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς Θεσσαλονίκην, εἰς ἣν οὗτος εἶχε μεταβῇ περὶ τὴν 12ην Μαρτίου ε. ε., ἥτοι 25 ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ ρηθεὶς πλοίαρχος εἰς Ἀθήνας, μοὶ ὑπέβαλεν ἐκθεσιν λεπτομερεστάτην περὶ τε τῶν Τουρκικῶν πλοίων, τῶν ἐν τῷ λιμένι Θεσσαλονίκης, καὶ περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς πόλεως αὐτῆς, λόγῳ ὀχυρωμάτων καὶ ὑπάρχοντος τότε τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐγὼ δὲ εἰς χεῖράς μου ἀντίγραφα ὅλων τούτων τῶν ἐκθέσεων τοῦ κ. Χρίστμας.

— Ἡμπορεῖτε νὰ μοῦ εἰπῇτε ἐν συνόψει τί λέγει εἰς τὰς ἐκθέσεις του ;

— Μάλιστα. Λέγει περίπου : «Καὶ τὰ μὲν ἐλλειψενισμένα ἐκεῖ 3, ἢ 4 πλοῖα ἦσαν πολὺ χειρότερα τῶν ἐν Ναγαρᾷ ναυλοχούντων. Τὸ ἐν τούτων ὑπερίμνησκε βυρβοροφάγον, τὸ δεῦτερον ἦτο *Μαν παλαιὸν καὶ ἀπολύτως εἰς οὐδὲν χρήσιμον*, τὸ τρίτον παλαιὸν ξύλινον πλοῖον μεταγωγικόν. Ὑπῆρχον καὶ δύο τορπιλικὰ σκάφη, ἀτελῶς ὠπλισμένα.» Κατὰ τὴν ἐπογὴν ἐκείνην τὸ Καραμπουργοῦ τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόνον παλαιὰ τηλεβύλα. Τὸ Γεδῆ-Κου.λὲ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίσης παλαιὰ τηλεβύλα, χρησιμεύοντα μόνον, ὅπως ἀναγγέλῃ τὰς πυρκαϊὰς

πίνακας ἔδει νὰ εὐρίσκωνται 12 πυροβόλα τῶν 15 ὕφει. Κρούπ, πραγματικῶς ὅμως τὰ ἐπ' αὐτοῦ εὐρισκόμενα εἰσὶ διαφόρων διαμετρημάτων».

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὴ Πρεσβεία περὶ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.

Συμφώνως τῇ ἠνωτέρῳ Ἐκθέσει τοῦ κ. Χρίστου καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡμέτερος Πρεσβευτὴς κ. Ν. Μαυροκορδάτος ἔγραψεν ἐκεῖθεν πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον τῇ 6 Φεβρουαρίου ε. ε. (ἐκθεσις ὑπ' ἀριθ. 99) : **αἱ ναυτικαὶ παρασκευαὶ τῆς Τουρκίας . . . εἶνε ἀδύνατον νὰ τελεσφορήσωσιν.**»

Ὁ αὐτὸς πρὸς τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον ἔγραψεν ἐκεῖθεν τῇ 22 Δεκεμβρίου 1895 : «προκειμένου περὶ πολεμικοῦ ναυτικοῦ τῆς Τουρκίας, δὲν κρίνω ὡς ἄσκοπον, ἵνα μνησθῶ γεγονότος, καταδεικνύοντος τὴν ἀληθῆ κατάστασιν τοῦ. Ὅτε, μετ' ἐπίμονον ἀντίστασιν, ἠναγκάσθη ὁ Σουλτάνος νὰ χορηγήσῃ τὴν ἄδειαν περὶ κατὰ πλοῦ καὶ δευτέρων φυλακίδων, ἠθέλησε νὰ θέσῃ ὑπὸ ἀτμὸν ὅς ἐκ τῶν ἐν τῷ Κεραιῷ κόλπῳ ἐν ἀπομαχίᾳ διατελούντων θωρηκτῶν, καὶ τάξῃ ταῦτα παράπλευρα τῶν φυλακίδων, τῶν ὁρμουσῶν πρὸ τοῦ Τόπ-Χανέ, ὅπως εὖτω καταδείξῃ, ὅτι δὲν ἀπέπτυ ὅλως ἡ ναυτικὴ δόξα τῆς Τουρκίας. Τῆς ἀποράσεως ἐν τούτοις ταύτης μὴ ἐκτελεσθείσης, ἠρώτησα τὸν ναυτικὸν ἀκόλουθον τῆς Ρωσικῆς Πρεσβείας τίς ὁ λόγος, ὡς ἐκ τοῦ ὁποῖου παρέμεινεν εὐλαβὴς μόνον ἐπιθυμία. Ὁ κύριος (δυσανάγκωστον τὸ ὄνομα) μεριδίων μοι ἐξήγησεν, ὅτι ὁ ἐκ τοῦ Κεραιῷ κόλπου ἐκπλοῦς θωρηκτῶν Τουρκικῶν εἶνε **ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῇ ποτέ**, εὐχὴ διότι εἰσὶ τσεσούτω βεβλαμμένα τὸν μηχανισμόν, ἀλλὰ διότι **οὔτε κυβερνῆται, δυνάμενοι νὰ τὰ ὀδηγήσωσιν, εὐρίσκονται, οὔτε ναύκληροι, ἢ ναῦται, ἱκανοὶ νὰ χειρισθῶσι τὸ πηδάλιον καὶ νὰ ἐκτελέσωσι τὰς ἄλλας ἀπαραιτήτους ὑπηρεσίας. Τὰ πληρώματα τοῦ Ὀθωμανικοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ ἀποτελοῦνται ἐξ ὀνόματι μόνον ναυτικῶν ἐργατῶν, οὐδέποτε ἀσκηθέντων εἰς τὸν χειρισμὸν εἴτε τῶν μηχανημάτων, εἴτε τοῦ πυροβολικοῦ τῶν πλοίων.**» (ἀριθ. Πρωτοκ. Ὑπουρ. Ἐμπιστ. 185 τοῦ 1896).

Καὶ πάλιν τῇ 13 Φεβρουαρίου ε. ε. ὁ αὐτὸς Πρεσβευτὴς ἔγραψε πρὸς τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον ἐκεῖθεν : α. . . **αἱ ναυτικαὶ ἐννοεῖται παρασκευαὶ (τῆς Τουρκίας) δὲν ἔχουσι σοβαρὰν ἔννοιαν.**» (ἀριθ 124 ἐγγράφου τῆς Πρεσβείας).

Τῇ δὲ 17 Μαρτίου ε. ε. ὁ αὐτὸς Πρεσβευτὴς διαβίβασε πρὸς τὸ αὐτὸ Ὑπουργεῖον ἔγγραψον τοῦ Διερμηνέως Κυπρίου, ὅστις ἀνέφερε περὶ τοῦ πολεμικοῦ πλοίου «Ὁσμανιέ,» ὅτι : «ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὁ κυβερνήτης

αὐτοῦ δὲν εἶνε θαλασσινός, ἀλλὰ καὶ ἡ μηχανή του εἶνε ἐλαχίστης δυνάμεως καὶ δὲν ἠδύνατο ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς τῆς ἐσπέρας ἐκεῖνο τρικυμίας. Μοὶ προσέθηκε δὲ, ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο μεστὸν ἀκαθαρσιῶν, ὡς ἐκ τοῦ ἔνεκα τῆς τρικυμίας **ἐμετοῦ τοῦ πληρώματος καὶ αὐτῶν τῶν ἀξιοματικῶν.**»

Πάντα τὰ ἀνωτέρω ἔγγραφα τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρεσβείας ἡμῶν διεβιβάσθησαν πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν Ὑπουργεῖον ἐνταῦθα διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἑξωτερικῶν.

Τοιαύτη λοιπὸν ἡ κατάστασις τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου ἐν γένει.

*
* *

Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχομεν τοῦτο ὡς βέβαιον, μένει νὰ ἴδωμεν τί ἡ Ἀνατολική μοῖρα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐδύνατο νὰ πράξῃ, καὶ τί διετάχθῃ νὰ πράξῃ. Κάμνω δὲ τὴν διάκρισιν ταύτην, διότι εἶνε δίκαιον νὰ λεχθῇ, ὅτι ἡ Ἀνατολική μοῖρα οὐδέποτε εἶχε διαταχθῇ νὰ καταλάβῃ τὰς μεγάλας νήσους τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, τὴν Σάμον, τὴν Χίον καὶ τὴν Μιτυλήνην, ὅπως ἐπίσης οὐδέποτε εἶχε διαταχθῇ νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

— Διατὶ δὲν διετάξατε νὰ καταληφθοῦν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ;

— Διότι ὁσάκις ἐπιμόνως προέτεινα τοῦτο εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, πάντοτε ἐπιμόνως ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ τότε κ. προέδρου τῆς Κυβερνήσεως.

— Καὶ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἀποκρουσθῇ ;

— Πρὶν ἢ ἀποστείλῃ τὸν ἀλλοδαπὸν πλοίαρχον κ. Χρίστμας εἰς Ναγαράν, εἶχον ἀποστείλῃ αὐτὸν εἰς Θεσσαλονίκην, εἰς ἣν οὗτος εἶχε μεταβῇ περὶ τὴν 12ην Μαρτίου ε. ε., ἥτοι 25 ἡμέρας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου. Ἐπανελθὼν δὲ ὁ ρηθεὶς πλοίαρχος εἰς Ἀθήνας, μοὶ ὑπέβαλεν ἑκθεσιν λεπτομερεστάτην περὶ τε τῶν Τουρκικῶν πλοίων, τῶν ἐν τῷ λιμένι Θεσσαλονίκης, καὶ περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς πόλεως αὐτῆς, λόγῳ ὀχυρωμάτων καὶ ὑπάρχοντος τότε τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐγὼ δὲ εἰς χεῖράς μου ἀντίγραφα ὅλων τούτων τῶν ἐκθέσεων τοῦ κ. Χρίστμας.

— Ἡμπορεῖτε νὰ μοῦ εἰπῇτε ἐν συνόψει τί λέγει εἰς τὰς ἐκθέσεις του ;

— Μάλιστα. Λέγει περίπου : «Καὶ τὰ μὲν ἐλλειψιμμένα ἐκεῖ 3, ἢ 4 πλοῖα ἦσαν πολὺ χειρότερα τῶν ἐν Ναγαρᾷ ναυλοχούντων. Τὸ ἐν τούτων ὑπερίμνησε βορβοροφάγον, τὸ δεύτερον ἦτο *Μαν παλαιὸν καὶ ἀπολύτως εἰς οὐδὲν χρήσιμον*, τὸ τρίτον παλαιὸν ξύλινον πλοῖον μεταγωγικόν. Ὑπῆρχεν καὶ δύο τορπιλικὰ σκάφη, ἀτελῶς ὠπλισμένα.» Κατὰ τὴν ἐπογὴν ἐκείνην τὸ *Καραμπουργοῦ* τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόνον παλαιὰ τηλεβόλα. Τὸ *Γεδῆ-Κουλέ* τῆς Θεσσαλονίκης ἐπίσης παλαιὰ τηλεβόλα, χρησιμεύοντα μόνον, ὅπως ἀναγγέλῃσι τὰς πυρκαϊὰς

ἐν τῇ πόλει. Τὸ Μπαγιάζ-Κουλέ καὶ τὸ Τὸπ-Χανέ, τὰ δύο ταῦτα ὀχυρώματα, ἦσαν ὅλως ἀκίνδυνα, διότι μόνον τὸ Τὸπ-Χανέ ἦτο ὠπλισμένον, καὶ μάλιστα διὰ παλαιῶν τηλεβόλων χαιρετισμοῦ. Ἐν γένει δὲ ἡ Θεσσαλονίκη μετὰ τοῦ Καρχαμπουρνὸς ἦτο ἀνοχύρωτος καὶ ἄοπλος. Φαντασθῆτε, ὅτι ὁλόκληρος ἡ δύναμις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ μέχρι τῆς 19 Μαρτίου ε. ε. **ἀνῆρχετο εἰς 600—700 ἄνδρας**, καὶ τοῦτο πάλιν κατὰ τὴν αὐτὴν ἐκθεσιν τοῦ κ. Χρίστου.

Ἰδοὺ ἡ ἐν λόγῳ «Ἐκθεσις» (1).

Ἐκθεσις περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ κ. Χρίστου.

«Ἐν Θεσσαλονίκῃ ὑπάρχουσι τρία πολεμικὰ πλοῖα, ἐξ ὧν δύο εἰσὶ τροχοφόρα, ἅπαντα δὲ λίαν παλαιά.

«Τὸ πρῶτον, «Σουραγιά», εἶνε τὸ μεγαλείτερον, μετὰ πληρώματος ἀνδρῶν 76, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀνδρῶν τῆς μηχανῆς συνυπολογιζομένων. Ἔχει 6 τηλεβόλα παλαιοῦ συστήματος, ἀλλ' οἱ ἐπὶ τοῦ πλοίου περιμένουσι νέου συστήματος τηλεβόλα ἐκ Κων)πόλεως, ὅπως ἀντικαταστήσωσι τὰ παλαιά. Ἡ ταχύτης αὐτοῦ εἶνε 8 κόμβων, δύναται τις ὁμῶς ν' ἀναβιβάσῃ αὐτὴν βεβιασμένως εἰς 10. Σχεδὸν καθ' ἐκάστην ἡ «Σουραγιά» ἐκτελεῖ ὑπηρεσίαν ἀνιχνευτικὴν ἀνὰ τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης· τὴν νύκτα ὁμῶς εἶνε ἡγκυροβολημένη πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ ἀκρωτηρίου Καρὰ μπουρουν, ὅπερ κεῖται πλησίον τῆς πόλεως.

«Τὸ δεύτερον, «Θεσσαλονίκη», εἶνε παλαιότατον πλοῖον, ἀπολύτως **δ' εἰς οὐδὲν χρησιμεύει**. Ἦδη ἐπιδιορθοῦσι τὴν γέφυραν καὶ τοὺς τροχοὺς. Τὸ πλήρωμα ἐν συνόλῳ ἀνέρχεται εἰς ἄνδρας 41. Ἐπὶ τοῦ πλοίου ὁμῶς **μόνον εἰς** ἀληθῶς ναυτικὸς ἀξιωματικὸς ὑπάρχει. Εἶνε ὠπλισμένον διὰ δύο τηλεβόλων, συστήματος Κρούπ, ἐπαναληπτικῶν, ἀλλὰ μικροῦ διαμετρήματος. Ἐπὶ ὑπάρχουσιν ἐπ' αὐτοῦ οὗς μικρὰ ὀρειχάλκινα πυροβόλα, συστήματος ὅλως παλαιοῦ. Τὸ πλοῖον τοῦτο εἶνε **γελοῖως ἀνέσχυρον** ὡς πολεμικὸν πλοῖον.

«Τὸ τρίτον, «Σγίλιγαλί», εἶνε ἔτι παλαιότερον ξύλινον πλοῖον, ὅπερ, ὡς λέγουσιν, εἶνε πάντοτε ὠρισμένον ὡς σταθμὸς ἐν Θεσσαλονίκῃ, εἶνε δὲ **μεταγωγικόν**. Δὲν εἶδον τὸ πλοῖον τοῦτο, ἀλλὰ γνωρίζω, ὅτι εἶνε ἐπίσης **ὀλίγον ἐπικίνδυνον**, ὅσον καὶ ἡ «Θεσσαλονίκη».

«Τὸ «Σερὺ Βάρ» εἶνε τορπιλλοβόλον, μήκους 35 μέτρων, ναυπηγηθὲν

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Ἀστει τῆς 30 Ὀκτωβρίου ε. ε.

κατὰ τὸ 1882 ἔτος. φέρει δὲ πλήρωμα ἀνδρῶν 25 καὶ δύο ταχυβόλα, συστήματος Χότσκις, ἐπὶ τοῦ προστέγου.

«Τὸ «Νουγεραὶ» εἶνε τορπιλλοβόλον, μήκους 30 μέτρων, ὠπλισμένον ὡς τὸ «Σερὺ-Βάρ», ἀλλὰ τὸ πλήρωμά του ἀποτελεῖται μόνον ἐξ ἀνδρῶν **10**.

«Τὸ «Σερὺ-Βάρ», ὡς τουρκικὸν πλοῖον, εἶνε σχετικῶς ἐν καλῇ καταστάσει, δύναται δὲ νὰ διανύσῃ **14** κόμβους **τὸ πολὺ**. ἀλλὰ τὸ «Νουγεραὶ» νομίζω, ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος **δὲν δύναται νὰ κινηθῇ**, καθόσον ἢ τε μηχανὴ τοῦ πλοίου καὶ ἄλλα μέρη αὐτοῦ εἰσὶν ὑπὸ ἐπισκευήν. Μοὶ εἶπον, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν εἶμαι ποσῶς βέβαιος, ὅτι τὰ δύο τορπιλλοβόλα ταῦτα ἔχουσιν ὁμοῦ **μόνον 3** τορπίλλας!

«Πλοῖον πρὸς κατάδυσιν καλωδίου καὶ τορπιλλῶν κατέπλευσεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἀλλὰ τὸ πλοῖον τοῦτο εἶνε ναυπήγημα, ὑπομιμνήσκον βορβοροφάγον, **τὰ μάλιστα παλαιόν**, μετὰ μηχανῆς, δυναμένης ν' ἀναπτύξῃ ταχύτητα **5** κόμβων, ἐὰν ὁ ἄνεμος δὲν ᾔνε ἐναντίος.

«Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀναμένουσι τὴν ἀφίξιν τορπιλλοφόρων τινῶν τουρκικῶν, γνωρίζω ὅμως ἐκ καλῆς πηγῆς, ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές.

«Ὁ τουρκικὸς στόλος κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἶνε ἡγχυροβολημένος πρὸς δυσμὰς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μικρῷ ὄρμῳ, συνίσταται δ' ἐκ 4 θωρηκτῶν, 2 καταδρομικῶν καὶ 2 τορπιλλοβόλων. Ἡ εἶδησις αὕτη μοὶ διεβιβάσθη ὑπὸ δύο πλοίαρχων αὐστριακῶν ἀτμοπλοίων, ἀτινα κατέπλευσαν εἰς Θεσσαλονίκην, ὅτε ἤμην ἐκεῖ. Ἀλλὰ **τὰ δύο** τῶν θωρηκτῶν δὲν ἠδύναντο **νὰ κινηθῶσι** διὰ τῶν κινητηρίων μηχανῶν αὐτῶν, **ἀπάντων δὲ τῶν πλοίων καὶ τῶν τορπιλλοβόλων αἱ μηχαναὶ καὶ ὁ μηχανισμὸς τῶν τηλεβόλων** εἰσὶν ἐν ἀταξίᾳ.

«Ὅπως ἴδω τί ἐποιήσαντο τὰς ὑποβρυχίους τορπίλλας, ἐμίσθωσα μικρὸν ἀτμόπλοιον καὶ διηυθύνθην μέχρι τοῦ Καρὰ-Μπουργοῦ. Ἐκεῖ εἶδον ἐπὶ τῆς παραλίας 40—50 τορπίλλας, σχήματος κυβικοῦ, καὶ σχεδὸν ἰσαριθμοὺς κυλίνδρους ἐκ σιδήρου, περιέχοντας κατὰ τὴν γνώμην μου μυρήματα καλωδίου ὑποβρυχίου ἀμύνης· ἔτι δὲ παρατήρησα πλησίον τούτων καὶ κιβώτια.

«Ἀκολουθῶς εἶδον κωπηλατοῦντα δύο πλοῖα μεταξὺ Καρὰ-Μπουργοῦ καὶ τοῦ πλωτοῦ φανοῦ, ἀτινα ἐβολιδοσκοποῦν τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης, καὶ παρατήρησα τρεῖς σημαντῆρας διαφόρων χρωμάτων ἐν τῇ θαλάσσῃ. Ἐξ ὧσων εἶδον ἐνόησα, ὅτι ἤρξαντο αἱ προπαρασκευαί, ἀλλ' ὅτι εἰσέτι **δὲν ἐβύθισαν ὑποβρυχίους τορπίλλας**.

«Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Καρὰ-Μπουργοῦ ὑπάρχει παλαιὸν φρούριον μετὰ 26 **παλαιῶν** τηλεβόλων. Ἐν αὐτῷ ἐργάζονται πολλοὶ ἐργάται, νομίζω δέ, ὅτι οἱ Τεῦρκοι σκοποῦσι νὰ καταστήσωσι τοῦτο ἰσχυρὸν σημεῖον ὀχυρωματικόν. Ἐὰν οἱ Ἕλληνες ἤθελον νὰ προσβάλῃσι τὸ φρούριον τοῦτο, ἔδεν νὰ (Τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἐκθέσεως δὲν πρέπει νὰ δημοσιευθῇ).

«Δύο Γερμανοί αξιωματικοί ἤλθον, κομίζοντες τὰς τορπίλλας ταύτας εἰς Θεσσαλονίκην, δὲν ἀνεχώρησαν δὲ ἐκ τῆς πόλεως. Λέγεται, ὅτι οὗτοι διαμένουσιν ἐν Καρὰ-Μπουρνου, ἵνα βοηθήσωσι τοὺς Τούρκους εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὑποβρυχίων ἔργων.

«Ἐπίστευσα, ὅτι ἡ πρώτη τῶν κινήσεων τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἤθελε γείναι κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης· καὶ κατὰ τὴν πεποιθήσιν μου δὲν ἠθέλην εἶσθαι δύσκολον τοῖς Ἕλλησι γὰρ καταλάβωσι τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης **παραχρῆμα**. Συνέταξα σχέδιον περὶ τούτου.

«Ἡ Θεσσαλονίκη κεῖται ἐν τοποθεσίᾳ τριγωνοειδεῖ ἀπὸ τῆς παραλίας μέχρι τῶν ὁρέων. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς κεῖται τὸ ὄχυρμα Γεδι-Κουλέ, καὶ ἐκεῖθεν παλαιά, κατεστραμμένα τείχη φρουρίου διευθύνονται πρὸς τὴν ἀκτὴν. Τὸ Γεδι-Κουλέ εἶνε ὠπλισμένον δι' ὀλίγων παλαιῶν τηλεβόλων, **μόνον χρησιμευόντων**, ὅπως ἀναγγέλλωσι πυρκαϊὰν ἐν τῇ πόλει. Ἐν αὐτῷ δὲν ὑπάρχουσι στρατιῶται, ἐκτὸς τῶν διὰ τὰς φυλακὰς ἀναγκαιούντων.

«Ἡ παραλία γραμμὴ τῆς πόλεως ἔχει λιθίνην προκυμαίαν, πρὸς τὸ μεσημέρινόν δὲ καὶ τὸ ἀρκτικὸν ἄκρον κεῖνται τὰ δύο ὄχυράματα Βαγιαζέ-Κουλέ καὶ Τὸπ-Χανέ. Ἐκ τούτων τὸ Τὸπ-Χανέ εἶνε μόνον ὠπλισμένον **διὰ παλαιῶν πυροβόλων χαιρετισμοῦ**.

«Πρὸς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ μεσημερινοῦ μέρους τῆς πόλεως κεῖται στρατῶν πεζικοῦ, ἱκανὸς νὰ περιλάβῃ 1000 ἄνδρας, ἔχων ὅμως ἐπὶ τοῦ παρόντος περὶ τοὺς 300.

«Παρὰ τὸ Ζιτιλί, παρὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, κεῖται ὁ μέγας στρατῶν τοῦ πυροβολικοῦ, ἱκανὸς ἵνα περιλάβῃ 800 ἄνδρας.

«Πολὺ ὀλίγοι εἰσὶν ἤδη ἐκεῖ, ὅλοι δὲ ὁμοῦ εἰ ἐν Θεσσαλονίκῃ στρατιῶται **δὲν εἶνε πλείονες τῶν 600 μέχρις 700**.

«Οἱ δύο σιδηροδρομικοὶ σταθμοὶ κεῖνται πλησίον τοῦ Τὸπ-Χανέ, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ φρουρίου τούτου.

«Ὁ πολιτικὸς διοικητής, ὁ βαλῆς, κατοικεῖ παρὰ τῷ λιθοστρώτῳ Χαμηδιέ, παρὰ τὸ Σερβικὸν Προξενεῖον.

«Ὁ στρατιωτικὸς διοικητής Κιαζήμ πασσᾶς κατοικεῖ ἐν τῇ ἐξοχῇ, ἄλλ' ἔχει ἅπαντα τὰ γραφεῖα αὐτοῦ ἐντὸς τριῶν οἰκιῶν παρὰ τῷ Βαγιαζέ Κουλέ, πολλάκις δὲ κοιμᾶται ἐν τοῖς γραφεῖοις.

«Κατὰ τὴν γνώμην μου ἀναγκαῖον εἶνε κατὰ τὴν παρούσαν περίστασιν νὰ προσβληθῇ ἡ πόλις διὰ 4 τορπιλλοβόλων, 2 καταδρομικῶν καὶ **1,300** ἀνδρῶν. Ἡ ἐφοδὸς πρέπει νὰ λάβῃ χώραν κλπ. (Τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἐκθέσεως δὲν πρέπει νὰ δημοσιευθῇ).

«Ἡ Θεσσαλονίκη εἶνε τὸ κέντρον τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, τῶν ἄγουσῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν, Βελιγράδιον, καὶ πρὸς δυσμὰς πρὸς τὸ τουρκικὸν στρατεύμα. **Καταλαμβανομένης** τῆς Θεσσαλονίκης

καὶ καταστρεφόμενων τῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, ἡ γραμμὴ τῆς ὑποχωρήσεως καὶ τῆς συγκοινωνίας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ θέλει διακοπῇ ἐπὶ μακρόν. Ὁ στρατὸς δὲν δύναται νὰ λάβῃ πολεμεφόνδια καὶ τροφάς· θέλει προσβληθῇ ἐκ τῶν ὀπισθεν, τὰ δὲ ἠθικὰ ἀποτελέσματα ἔσονται ὑπερμεγέθη.

«Λόγω τῆς ἐλλείψεως πυροβολικοῦ ἐν τῇ πεδιάδι, ἥ τοῖς ὀχυρώμασι τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ἐλληνικὸς στόλος δὲν θὰ διατρέχῃ μέγαν τινὰ κίνδυνον, ἀλλὰ θὰ ᾔνε ικανὸς νὰ βοηθήσῃ τοὺς στρατιώτας, τοὺς ἐν τῇ παραλίᾳ εὐρισκομένους, καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν γραμμὴν τῆς ὑποχωρήσεως αὐτῶν».

Ἡ ἐκθεσις ἐξακολοθεῖ ἀκόμη, ἀλλὰ τὰ ἐντεῦθεν καὶ κατωτέρω δὲν πρέπει νὰ δημοσιευθῶσιν. Οὕτω πως λοιπὸν εἶχον ἐν γένει τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἑκθεσις

**περὶ τῆς καταστάσεως τῆς Θεσσαλονίκης
ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ Γ. Προξένου ἡμῶν.**

Ἄλλ' ἐγὼ δὲν περιωρίσθην εἰς ταύτας μόνον τὰς πληροφορίες· ἐζήτησα πληροφορίες διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν παρὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἑλλήνος Γεν. Προξένου κ. Παπαδιαμαντοπούλου, ὅστις δι' ἐγγράφου αὐτοῦ, διαβιβάσθεις διὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν εἰς τὸ τῶν Ναυτικῶν τῇ 25 Μαρτίου ἐ. ἐ. ὑπ' ἀριθ. 2210, ἐπεκύρυσεν ἀπάσας τὰς πληροφορίες τοῦ κ. Χρίστου, ὅς ἐγὼ καὶ ἐξ ἰδιωτικῶν πληροφοριῶν εἶχον ἤδη εἰς χεῖράς μου ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Φεβρουαρίου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γεν. Πρόξενος κ. Παπαδιαμαντόπουλος ἀπὸ 28 Φεβρουαρίου ἐ. ἐ. ἔγραφε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τὸ καὶ εἰς ἐμὲ διαβιβάσθεις ἐγγράφον, ἐν τῷ δ-ποιῶ παρίστα, ὅτι ἡ εἶδησις, καθ' ἣν : ὁ ἐλληνικὸς στόλος ἐθεάθη περὶ τὸν Πλαταμῶνα, κατεθορύβησεν οὐ μόνον τοὺς Ὀθωμανοὺς καὶ τοὺς Ἰουδαίους τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχάς, καὶ ἔκτοτε τὰ δύο ὀθωμανικὰ ἀτμόπλοια, τὰ μεταφέροντα στρατὸν εἰς Θεσσαλονίκην, δὲν ἐξέπλευσαν τοῦ λιμένος, ἡ μεταφορὰ δὲ τοῦ στρατοῦ ἐγένετο διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Σώροβις, πολλὰς ἀπαντῶσα δυσχερείας» (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουργ. ἐμπιστ. 87).

Ἰδοὺ καὶ τὸ ἐγγράφον τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἡμετέρου Γενικοῦ Προξένου.

Ἀντίγραφον

«Ἐν τῇ πόλει Θεσσαλονίκης ὑπάρχουσιν οἱ ἐξῆς ἀστυνομικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ σταθμοί :

«1ον) Ὁ στρατιωτικὸς σταθμὸς τοῦ στραταρχείου παρὰ τὸ ΝΑ. ἄκρον τῆς πόλεως, παράλιος ὢν καὶ γειτνιάζων πρὸς τὸν Λευκὸν Πύργον, κερὸν ἤδη τελούντα, ἔχων **δέκα** ὄρρουρους στρατιώτας.

«2ον) Ὁ πρὸς ἀνατολὰς αὐτοῦ καὶ πρὸ τοῦ μεγάλου Στρατῶνος, ΒΑ κειμένου, στρατ. σταθμὸς, μετὰ **δύο** χωροφυλάκων.

«3ον) Ὁ ἐν τῇ Συνοικίᾳ Πύργου ἀστυνομικὸς, ἔχων **εἴκοσι** χωροφυλάκας.

«4ον) Ὁ παρὰ τὴν πύλην Καλαμαριᾶς τοιοῦτος, μετὰ **δέκα** ἀστυνομικῶν κλητῆρων.

«5ον) Ὁ ὑπὸ τὸν λόφον τῆς Μονῆς τῶν Βλαπτίων (Τσαοὺς Μοναστηρί) ἀστυνομικὸς, ἔχων **πέντε** ἀστυνομικοὺς κλητῆρας.

«6ον) Ὁ κεντρικὸς σταθμὸς τῆς ἀστυνομίας, ἐντὸς τοῦ Διοικητηρίου, ἐκτὸς δὲ αὐτοῦ νοτίως ὁ τοιοῦτος τῆς χωροφυλακῆς, ἀμφοτέρων τῶν ὀπλῶν ἐκ **πεντήκοντα** τοῦλάχιστον ἀνδρῶν.

«7ον) Ὁ ἐν τῇ Κεντρικῇ ὁδῷ κατὰ τὴν θέσιν «Γαχιὰ-Καλῆ» ἀστυνομικὸς, ἔχων ἀξιωματικὸν χωροφυλακῆς καὶ **τριάκοντα** χωροφυλάκας.

«8ον) Ὁ παρὰ τὸ κέντρον τῆς παραλίας ἀστυνομικὸς, ἐν ᾧ εὕρισκεται διαρκῶς καὶ δύναμις στρατιωτικὴ ἐξ **εἴκοσι** περίπου ἀνδρῶν.

«9ον) Ὁ παρὰ τὸ Τελωνεῖον ἐπὶ τῶν διαβατηρίων ἀστυν. σταθμὸς.

«10ον) Ὁ ἐπὶ τοῦ προμαχῶνος (Τὸπ-Χανέ) Β.Δ. τοῦ Τελωνεῖου στρατιωτικὸς σταθμὸς, οὗτινος ἡ ἐνοπλος δύναμις ἀνέρχεται εἰς **ὀγδοήκοντα** ἄνδρας τοῦ «μορίμου πυροβολικοῦ», ἢ «φρουριακοῦ» καλουμένου.

«11ον) Ὁ δυτικώτερον τῆς πόλεως Βαρδαρίου ἀστυνομικὸς σταθμὸς («Γερνὺ-Καρακός»), ὄρρουρῦμενος ὑπὸ **δῶδεκα** χωροφυλάκων.

«12ον) Ὁ ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ σιδηροδρόμου Δεδεαγάτς ἀστυνομικὸς, μετὰ **πέντε** χωροφυλάκων.

«13ον) Ὁ ἐν τῷ σταθμῷ τῶν Ἀνατολικῶν σιδηροδρόμων ἀστυνομικὸς, μετὰ **ἐννέα** χωροφυλάκων.

«14ον) Ὁ ἐν τῇ Ὁθωμανικῇ Τραπεζῇ, μεθ' ἧς χωροφυλάκων.

«15ον) Ὁ στρατιωτικὸς τοῦ Γεδιφυλίου, φυλλαπτόμενος ὑπὸ **δέκα** καὶ **πέντε** πυροβολητῶν.

«Πλὴν τούτων ὑπάρχουσι δύο στρατῶνες, ἦτοι ὁ τοῦ πεζικοῦ, εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς πόλεως, ἐν τῷ ὁποίῳ νῦν δὲν εὕρισκονται πλειότεροι τῶν **τετρακοσίων πενήκοντα** ἀνδρῶν, καὶ ἕτερος πρὸς τὸ ΒΔ μέρος, πλησίον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, ἐνθα ὑπάρχουσι καὶ παρὰ πηγμῆμα, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ εὕρισκονται ὀλίγοι τῶρα ἄνδρες.

«Ἀνωθεν αὐτῶν, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς λοφοσειρᾶς, κεῖνται αἱ ἀποθήκαι ὕλικου πολέμου, ἦτοι πυρίτις, φυσίγγια καὶ λοιπά. «**Ὅλη ἡ στρατιωτικὴ δύναμις, ἡ εὕρισκομένη ἐν Θεσσαλονίκῃ, δὲν ὑπερβαίνει τοὺς ἑπτακοσίους** ἄνδρας, εἰς οὓς δεόν νὰ προ-

στεθῶσι καὶ **τετρακόσιοι** περίπου, εὐρισκόμενοι καθ' ἅπασαν τὴν Χαλκιδικήν, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς οὗτος εἶνε εὐκόλον ναύξηθῇ ταχέως, ἐν ἀνάγκῃ.

Ἔχομεν ἄρα ἐπισημότατα βεβαιωμένον, ὅτι ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ δύναμις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ **δὲν ὑπερέβαινε τοὺς 700** ἄνδρας.

Διατί λοιπὸν δὲν κατελήφθησαν ἡ Θεσσαλονίκη καὶ αἱ Μεγάλαι νῆσοι.

— Διατί λοιπὸν, ἀφοῦ τοιαύτη ἡ κατάστασις τοῦ τουρκικοῦ στόλου, τῶν ὀχυρωματῶν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τόσον ὀλίγος ὁ ἐν αὐτῇ τουρκικὸς στρατός, διατί δὲν διετάσσετε τὴν κατάληψιν αὐτῆς;

— Διότι, ὡς ἀκίς προέτεινα καὶ τοῦτο εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, **προέτεινα δὲ τοῦτο πολλάκις καὶ ἐπιμόνως** ἀπὸ τῶν ἀρχῶν ἡδὴ τοῦ Μαρτίου, τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον **ἐπιμόνως ἀντέστη**. Καὶ σημειώσατε καλῶς, ὅτι ἐδυνάμεθα, καταλαμβάνοντες τὴν Θεσσαλονίκην, νὰ δηλώσωμεν, ὅτι δὲν ἐσκοποῦμεν ν' ἀνακινήσωμεν τὸ Μακεδονικὸν ζήτημα, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ ἐνεργήσωμεν **πρᾶξιν ἀμυντικὴν** κατὰ τῆς διελύσεως τουρκικῶν στρατευμάτων διὰ τῆς γραμμῆς Δεδεαγάτς — Θεσσαλονίκης ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν συνόρων. Ἄν τοῦτο ἐγκαιρῶς ἐνηργεῖτο, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἄλλη, ὅλως διάφορος, ἤθελεν εἶσθαι ἡ κατάσταση τῶν πραγμάτων. Ἐπομένως διὰ τὴν μὴ κατάληψιν τῶν ρηθεισῶν νήσων καὶ τῆς Θεσσαλονίκης οὐδεμίαν εὐθύνην δύνανται νὰ ἔχη ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας πλοίαρχος κ. Σαχτούρης. **Περὶ τοῦτου ἄλλοι ἔχουσι τὴν εὐθύνην.** Ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτῶν ἄλλοτε καὶ ἀλλαχοῦ θὰ συζητηθῶσι διὰ μακρῶν.

Αἱ πρὸς τὸν Σαχτούρην διαταγαὶ τοῦ ὑπουργείου καὶ πῶς τὰς παρέβη.

— Ποίας διαταγὰς λοιπὸν ἐδώσατε εἰς τὸν κ. Σαχτούρην;

— Ὅταν εἶδον, ὅτι αἱ ἀνωτέρας πολεμικαὶ πράξεις ἀπεκλείοντο, ἐξερράγη δὲ αἰφνιδίως ὁ πόλεμος, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν εἰς δύο τινὰ κεφαλαιώδη εἶχε νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του. Πρῶτον εἰς τὰ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ συμβαίνοντα καὶ μέλλοντα νὰ συμβῶσι, καὶ διὰ τοῦτο, ἅμα τῇ 6ῃ Ἀπριλίου ἦλθεν ἡ εἰδοσις εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι τὰ τουρκικὰ φρούρια κατεβύθισαν τὴν «Μακεδονίαν», αὐθωρεῖ τὸ ὑπουργεῖον τηλεγραφικῶς διέταξε τὴν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα εἰς δύο διηρημένην Δυτικὴν μοίραν νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα παρηγγέλλετο. Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς Δυτικῆς μοίρας δὲν μ' ἐρωτᾶτε τώρα, ἔρχομαι εἰς τὰ τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας, περὶ ἧς μοῦ ζητεῖτε πληροφορίας.

— Ποίας λοιπὸν διαταγὰς ἐδώσατε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν μοῖραν, ἥτοι εἰς τὸν κ. Σαχτούρην.

— Εἶπον, ὅτι τὸ πρῶτον, περὶ οὗ εἶχον νὰ φροντίσω, ἦτο τὰ ἐν τῷ Ἀμ-
βρακικῷ γενόμενα, διότι ἐκεῖθεν ἤρξατο ἡ καθ' ἡμῶν ἐνέργεια τῶν Τούρ-
κων. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν τῆς 6ης Ἀπριλίου, ἐπειδὴ ὁ κ. Σαχτούρης
εἶχε ζητήσῃ ἐξ Ὁρεῶν τὴν ἀδειαν νὰ ἐκπλεύσῃ ἐκεῖθεν χάριν γυμνα-
σίων, διέταξα αὐτὸν νὰ μὴ προβῇ εἰς γυμνάσια, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ
εἰς Ὁρεοὺς, ἔχων ἅπαντα τὰ πλοῖα ὑπὸ ἄτμόν, (ἀριθμ. Πρωτοκόλλου
ὑπουργ. 8822). Τὴν αὐτὴν ἡμέραν διὰ δευτέρου τηλεγραφήματός μου
τὸν διέτασσον νὰ ἐξακολουθῇ ὡς ἔτοιμος, διότι δυνατόν νὰ διαταχθῇ
αἰφνιδίως ν' ἀποπλεύσῃ, πάντες δέ, ἀξιωματικοὶ καὶ πληρώματα, νὰ
εὐρίσκωνται ἐπὶ τῶν πλοίων (ἀριθμ. Πρωτ. ὑπουργ. 8434). Αὐτὸς δέ,
ἀπαντῶν αὐθημερόν, μοὶ ἔλεγε: «**πλοῖα μοίρας ἐν ἄτμῳ**»
(ἀριθ. Πρωτ. ὑπουργ. 8263). Κάμνω μνείαν τῆς ἀπαντήσεως ταύτης
τοῦ κ. μοιράρχου, διὰ νὰ κατανοήσῃ πᾶς τις μετὰ ταῦτα, ὅτι ἀδι-
καιολόγητος ὅλως ἦτο ἡ ἐπιβράδυνσις τοῦ ἐκπλου τῆς μοίρας ἐξ Ὁρεῶν,
ὅταν ἡ Μοῖρα διετάχθη πρὸς τοῦτο. Καὶ ἐνῶ, ὡς βλέπετε, τὸ ὑπουρ-
γεῖον, προνοοῦν, διέταξε τὸν κ. μοίραρχον νὰ ἦν ἔτοιμος πρὸς ἐκπλουν,
διότι δυνατόν αἰφνιδίως ν' ἀποπλεύσῃ, ὁ κ. μοίραρχος ἰσχυρίσθη κατό-
πιν, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον ἐτήρει ἀδράνειαν, καὶ αὐτὸς ὤθθεν προεκάλεσεν
αὐτὸ εἰς ὁρᾶσιν τὴν 7ην Ἀπριλίου ἐ. ἔ. ! !

— Καὶ πότε σεῖς ἐδώσατε διαταγὰς πρὸς ἐκπλουν ;

— Τὴν ὥραν 1 καὶ 5' λεπτὰ μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 7ης Ἀπρι-
λίου, τὸ δὲ τηλεγράφημά μου τοῦτο ἐλήφθη εἰς Ὁρεοὺς ὑπὸ τοῦ κ. μοι-
ράρχου περὶ ὀρθρὸν βαθὺν τῆς 8ης Ἀπριλίου (ἀριθμ. Πρωτοκ. ὑπουργ.
8839). Ἐνῶ δὲ διετάσσετο νὰ ἐκπλεύσῃ **ὅτι τάχιστα** πρὸς Πλατα-
μῶνα καὶ μέχρις Αἰκατερίνης, προσβάλλων πᾶν τσερκικὸν πλοῖον, ἡ μοί-
ραν τοιαύτην, καὶ πᾶν ὀχύρωμα, ἡ οἰονόηποτε στρατιωτικὸν ἔργον, εὐ-
ρισκόμενον κατὰ τὴν γραμμὴν ταύτην, συντελῶν οὕτω εἰς τὴν διὰ θα-
λάσσης διακοπὴν τῶν τσερκικῶν συγκοινωνιῶν, εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν
ἐχθρικῶν ὀχυρωματικῶν ἔργων, καὶ τὸ κυριώτατον εἰς τὴν ἐπικουρίαν
τῶν ἐν τοῖς συνόροις μαχομένων ἐλληνικῶν στρατευμάτων δι' ἀντιπερι-
σπασμοῦ τῆς προσοχῆς τοῦ ἐχθροῦ, ὁ κ. μοίραρχος, ἀντὶ τοῦ αἴτι, **τά-
χιστα**, ἐξέπλευσε τὴν 11ην π. μ. ὥραν τῆς 8ης Ἀπριλίου, ἥτοι μετὰ
πολλὰς ὥρας ἀπὸ τῆς λήψεως τῆς διαταγῆς, ἐνῶ ὡς εἶδετε, εἶχεν
ἤδη διαταχθῇ ἀπὸ τῆς 6ης Ἀπριλίου νὰ ἔχῃ τὰ πλοῖα ὑπ' ἄτμόν.
Ὅτι ἐξέπλευσε τὴν 11ην βεβαιοῖ ὁ ἴδιος (ἀριθμ. Πρωτοκόλ. ὑπουργ.
9427).

Ἰδού ἡ πρώτη παράβασις τῶν διαταχθέντων.

— Μετὰ ταῦτα τί τὸν διετάξατε νὰ πράξῃ ;

— Ὡς ἠκούσατε, διετάχθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὅτι **τάχιστα** πρὸς **Πλατα-**

μῶνα καὶ μέχρις Αἰκκατερίνης, ἀλλ' ἀντὶ τούτου ὁ κ. μοίραρχος ἐπλευσε καὶ ἠγκυροβόλησεν εἰς Τσάγεζι, ἵνα, ὡς λέγει ἐν τινι πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθέσει του, (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουργ. 9427), ὑδρεύσῃ καὶ ἀνθρακεύσῃ τὰ τορπιλλοβόλα σκάφη, πρᾶγμα ὅπερ ἐδύνατο ἄλλως νὰ λάβῃ χώραν, δηλαδὴ ἐδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ἐν πλῶ, ἀφοῦ ἦτο, ὡς εἶνε βέβαιον, ἄκρα γαλήνη.

— Εἰς τὸ Τσάγεζι εὐρισκόμενος τί διαταγὰς ἔλαβε ;

— Οὐδεμίαν, διότι διὰ τῆς αὐτῆς διαταγῆς, περὶ ἧς πρὸ ὀλίγου σῆς ὠμίλησα, διετάσσετο, ὡς εἶπον, νὰ ἐπιφέρῃ *τελείαν καταστροφὴν* πάντων τῶν ἐν τῇ ρηθείσῃ γραμμῇ εὐρισκομένων ὀχυρωμάτων, τρόφων, κλπ. Ἐνῶ δὲ διὰ τηλεγραφήματός του τῆς 9ης Ἀπριλίου ὑπ' ἀριθμ. 822 (ἀριθμ. Πρωτ. ὑπουργ. 8843) ὁ κ. μοίραρχος ἐβεβαίει τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι εἰς Σκάλαν Λιτοχωρίου εὐρὼν μεγίστην ἐναπόθεσιν παντοειδῶν τροφίμων τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλασσῶνος, ἐπυρπόλησεν **ὅλοτε-λῶς** αὐτά, ὡς καὶ τὴν ἐκεῖ μεγάλην ἀποθήκην, ἐξ ἄλλων ἐγγράφων μεταγενεστέρων τοῦ αὐτοῦ κ. μοιράρχου καὶ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀποδεικνύεται, ὅτι ὅχι μόνον τότε δὲν ἐπυρπόλησεν ὅλοτελῶς ὅσα ἐπισήμως ἐβεβαίωσεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς ἐπομένους ἡμέρας κατῴρθησε τοῦτο. Ἴδου καὶ τρίτη παράβασις τῶν διαταγῶν τοῦ ὑπουργείου.

Τρεῖς λοιπὸν ἐπεχείρησε νὰ καταστρέψῃ τὰς ρηθείσας ζωοτροφίας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, οὐδέποτε δὲ κατῴρθησε τοῦτο τελείως, ὡς εἶχε διαταχθῇ, καὶ ὡς ἐβεβαίωσε διὰ τηλεγραφήματός του τὸ ὑπουργεῖον. Συνέβη μάλιστα καὶ τοῦτο : ἐνῶ τὴν **10ην Ἀπριλίου** ὁ κ. μοίραρχος διὰ τηλεγραφήματος αὐτοῦ ἐκ Τσάγεζι ἐπληροφόρει τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι ἡ κατὰ τοῦ Πλαταμῶνος καὶ τῆς Σκάλας Λεπτοκαρυᾶς ἐπιχείρησις τοῦ ἡμετέρου στόλου ἀπέσπασεν ἐκ τῶν συνόρων 8,000 στρατοῦ τουρκικοῦ. πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν νώτων τῶν Τούρκων ἐναντίον ὑποτιθεμένης ἀποβιβάσεως ἡμῶν ἐκεῖ, τὴν **11ην Ἀπριλίου** ἐπεμπε πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα μόνον τὸν α' Ἀλφειὸν μετ' ἀποβατικοῦ ἀγήματος μόνον ἐκ 30 ἀνδρῶν, ὅπερ ἐπέφερε τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀτυχοῦς ἀνθυποπλοιάρχου Ἀντωνιάδου.

— Θέλετε νὰ εἰπῇτε, ὅτι ἐξετέλεσε κακῶς τὴν διαταγὴν ;

— Μάλιστα. Θέλω νὰ εἶπω ὅτι, καὶ ἐὰν ἐξετέλεσε διαταγὴν τινα τοῦ ὑπουργείου, κακῶς τὴν ἐξετέλεσεν.

Ὁ κ. Σαχτούρης οὔτε τὰς τροφὰς ἔκαυσε.

— Ἐπὶ τέλους τί ἐνήργησε καθ' ὅλας ταύτας τὰς ἡμέρας ;

— Τὴν 12ην Ἀπριλίου ἐπλευσε πάλιν εἰς Σκάλαν Λιτοχωρίου, ὅπου, κατὰ τὴν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθεσίν του ἐκ Σκιάθου τῆς 15ης Ἀπριλίου, (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουργ. 9427), δὲν ἀπεβίβασεν ἄγλημα πρὸς

καταστροφὴν τῶν πάντοτε ἀκαταστρέπτων τροφῶν, ἔνεκα, ὡς λέγει, ὑποψίας ἰσχυρᾶς ἐνέδρας.

— Ἐπομένως εἰς τί περιωρίσθη ἡ ὁρᾶσίς του ;

— Ἐπομένως ἀπὸ τῆς 8ης Ἀπριλίου, ὅτε ἐξέπλευσεν ἐξ Ὠρεῶν, μέχρι τῆς 12, ἥτοι ἐπὶ πέντε ὅλας ἡμέρας ἐχρονοτρίβει, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ καύσῃ ὀλοτελῶς, ὡς εἶχε βεβαιώσῃ τὸ ὑπεναντιῶν, οὕτε τὰ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα τρόφιμα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

— Διατὶ δὲν κατώρθωσε νὰ καταστρέψῃ τὰ τρόφιμα ἐντελῶς ;

— Ἐρωτήσατε τὸν ἴδιον.

— Ἄλλας διαταγὰς δὲν τῷ εἶχετε δώσει ;

— Πῶς ; Βεβαίως. Θέλω σὰς ὁμιλήσῃ ἀκόμη περὶ μιᾶς μόνον, διότι, ὡς προεῖπον, ἐν ἐκτάσει θέλω ἐκθέσῃ προσεχῶς τὰ τότε γενόμενα.

— Ποίας ὁηλαδὴ ;

**Διαταγὴ περὶ βομβαρδισμοῦ τοῦ Καραμπουρνοῦ,
καὶ ὑπόσχσεις ὑπὸ τοῦ κ. Σαχτούρη
περὶ ἐκτελέσεως.**

— Διὰ τῆς ὑπ' ἀριθ. 8718 τηλεγραφικῆς διαταγῆς τῆς 9ης Ἀπριλίου, ὥρας 6 1)2 μ. μ., διετάσσεται νὰ σπεύσῃ νὰ βομβαρδίσῃ τὸ Καραμπουρνοῦ τῆς Θεσσαλονίκης, συνεπείᾳ ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου. Τὶς σκοπὸς ἐκρύπτετο ὅπισθεν τοῦ πολεμικοῦ τούτου μέτρου ἵσως εἶναι πρόωρον νὰ λεχθῇ τώρα. Ἡ τηλεγραφικὴ αὕτη διαταγὴ ἐστάλη εἰς Τσάγεζι, ὅπου ὁ στόλος ἡγκυροβόλει. Τὴν ἐπομένην 10ην Ἀπριλίου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 830 τηλεγραφήματός του (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουργ. ἐμπισ. 162) ὁ κ. μοίραρχος ἐβεβαίωσεν, ὅτι ἀφοῦ ἤθελε καταστρέψῃ καὶ ἄλλας τροφὰς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Αἰκατερίνῃ : «θὰ ἐπιτεθῶμεν κατόπιν, ἔλεγε, κατὰ Καραμπουρνοῦ».

[Ἄλλὰ διατὶ δὲν ἐπετέθη, παραβὰς τὰ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου διατεταγμένα, θὰ ἐκθέσωμεν ἐν τῷ φύλλῳ τῆς αὔριον].

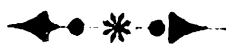

Β΄.

ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΒΟΜΒΑΡΔΙΣΘΗ ΤΟ ΚΑΡΑΜΠΟΥΡΝΟΥ.

ΑΙ ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ.

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ κ. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗ ΠΡΟΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

[Συνεχίζομεν σήμερον τὰς σπουδαιοτάτας ἀποκαλύψεις τοῦ
πρώην ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν κ. Λεβίδου περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ στόλου].(1)

Διαταγὴ περὶ βομβαρδισμοῦ τοῦ Καραμπουρνοῦ.

**Ὁ κ. Μεταξᾶς, ὁ κ. Δηλιγιάννης, ὁ Διάδοχος,
ὁ Βασιλεὺς.**

— Διατί λοιπὸν ὁ κ. Σαχτούρης δὲν ἐπετέλεσε τὸν βομβαρδισμόν τοῦ Καραμπουρνοῦ, ἀφοῦ σὰς ἀνήγγειλε τὴν 10ην Ἀπριλίου, ἀπαντῶν εἰς τὴν διαταγὴν σας τῆς προηγουμένης, ὅτι ἀφοῦ ἤθελε καταστρέψει καὶ ἄλλας τροφὰς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Αἰκατερίνῃ: «θὰ ἐπιτεθῇ κατόπιν κατὰ Καραμπουρνοῦ;»

— Ἀπὸ τὸ Ἰσάγεζι, ὁπόθεν μοὶ ἔστελλε τὴν ἀνωτέρω διαβεβαίωσιν, μέχρις Αἰκατερίνης εἶνε ἀπόστασις ὀλίγων μόνον ὥρῶν, ἐπομένως, ἀφοῦ τὸ ρηθὲν τηλεγράφημα τοῦ κ. μοιράρχου ἦτο τῆς 9ης πρωϊνῆς ὥρας, ὁ στόλος εὐχερῶς ἐδύνατο τὴν αὐτὴν ἡμέραν νὰ καταστρέψῃ τέλος πάντων καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀλευρσάκκους, καὶ ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας νὰ προχωρήσῃ πρὸς βομβαρδισμόν τοῦ Καραμπουρνοῦ, εὐτινος μέτρου τὴν σημασίαν θέλετε ἶδει, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον εἶχε κατανοήσῃ. Ἐπομένως ἐγὼ ἔπρεπε νὰ ἤμην, καὶ ἤμην βέβαιος,

(1) Ἐδημοσιεῖσθαι ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῆς 19 Ὀκτωβρίου ε. ε.

ὅτι ὁ στόλος τὸ πολὺ μετὰ μεσημβρίαν τῆς 10ης Ἀπριλίου ἐπλεεν ἤδη πρὸς τὸ Καραμπουρνού.

— Καὶ δὲν ἐπλευσεν ;

— Ἀκούσατε. Τὴν ἐπομένην, 11ην Ἀπριλίου ἐλάβανον : α') ἐπιστολὴν τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν κ. Μεταξᾶ, ὅστις μοὶ ἔγραφεν, ὅτι καθ' ὅς εἶχε πληροφορίας, στρατὸς τουρκικὸς εἶχε διαταχθῆ ἐκ Σμύρνης νὰ πλεύσῃ πρὸς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας. β') τὴν αὐτὴν ἡμέραν διὰ δύο ἐπιστολῶν πρὸς με ὁ τότε πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κ. Δηλιγιάννης ἐζήτηι νὰ ἀναβληθῇ ἡ κατὰ Καραμπουρνού ἐπίθεσις, καθ' ὅσον, ὡς μοὶ ἔγραφεν :

« Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κατὰ τὴν Θεσσαλίαν στρατοῦ μοὶ τηλεγραφεῖ, ὅτι συνεκέντρωσε τὰ ἐκ Νεζεροῦ ὑποχωρήσαντα στρατεύματα, καὶ διέταξε σχηματισμὸν φάλαγγος ἐκ πάντων τῶν ὀπλῶν, πρὸς κατάληψιν τοῦ ὄροπεδίου Νεζεροῦ καὶ τῆς Ραψάνης, καὶ ὅτι ἡ κίνησις αὕτη, ἥτις θ' ἀρχίσῃ αὔριον τὴν πρωΐαν, πρέπει νὰ συνδυασθῇ μετὰ ὁμοίας τοιαύτης τοῦ στόλου, ἐπομένως παρεκάλεσε νὰ διαταχθῶσι τὰ δέοντα διὰ τὴν συμμετοχὴν τοῦ στόλου. Ὅθεν ὁ στόλος αὔριον πρέπει νὰ ἦνε εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Πλαταμῶνος καὶ τῆς Αἰκατερίνης. . . . » καὶ

γ') μετ' ὀλίγας στιγμᾶς τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἦλθε πρὸς με καὶ ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Βασιλέως κ. Παπαδιαμαντόπουλος, ἀφῆσας μοὶ τὸ σχετικὸν **τηλεγράφημα τῆς Α. Ρ. τοῦ Διαδόχου πρὸς τὸν Βασιλέα, δι' οὗ ἀνέφερε τὴν ἀνάγκην τοῦ συνδυασμοῦ τῶν κινήσεων τοῦ στόλου μετὰ τοῦ στρατοῦ, περὶ οὗ μοὶ ἔγραφε προηγουμένως ὁ κ. Δηλιγιάννης.**(1)

Ἐγὼ σὰς ὁμολογῶ, ὅτι τὴν κατὰ Καραμπουρνού ἐπίθεσιν ἐθεώρουν πολὺ προσφορώτεραν πρὸς ἐξαναγκασμὸν μεγάλου μέρους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς ὑποχώρησιν, ὑποπτευομένου, καὶ δικαίως, ὅτι ἤθελε προσβληθῇ ἡ Θεσσαλονίκη, συνδεομένη δι' ἐναερίου τηλεγραφικοῦ σύρματος μετὰ τοῦ Καραμπουρνού, καὶ δυναμένη ἐπομένως ν' ἀναγγεῖλῃ τὸν βομβαρδισμὸν τοῦ Καραμπουρνού εἰς τὸ στραταρχεῖον τοῦ Ἐτέμ. Ἐπειδὴ ὅμως ἦτο γενικὴ ἀπαίτησις, **Βασιλέως, Διαδόχου, Πρωθυπουργοῦ,** ἡ μετὰδασις τοῦ στόλου εἰς Αἰκατερίνην, τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας 11ης Ἀπριλίου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9000 τηλεγραφήματός μου, διέταξα τὴν ἀναβολὴν προσωρινῶς τῆς κατὰ Καραμπουρνού ἐπίθεσεως : καίτοι, ὡς ἔγραφεν πρὸς τὸν Μοίραρχον, αὕτη ὑπο-

(1) Πάντων τῶν ἐγγράφων, τηλεγραφημάτων, καὶ ἐκθέσεων, ὧν ποιῶμαι μνησίαν καθ' ὅλας ταύτας τὰς Συνεντεύξεις, ἔχω ἀντίγραφα, τῶν δὲ πρὸς με ἐπιστολῶν κτείνω τὰ πρωτότυπα.

θέτομεν, ὅτι ἐξετελέσθη ἤδη», ἀφοῦ εἶχον ἤδη παρέλθει δύο ὅλαι ἡμέραι, ἀφ' ἧς ὁ βομβαρδισμὸς αὐτός εἶχε διαταχθῇ. Δὲν σὰς κρύπτω δέ, ὅτι καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἀντέστην ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν ἐκδοσιν τῆς διαταγῆς περὶ ἀναβολῆς τῆς ἐν λόγῳ ἐπιθέσεως. Ἐν τούτοις τὴν αὐτὴν νύκτα τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Συγκαλεῖται ὑπουργικὸν συμβούλιον, καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει μου διατάσσεται ἐκ νέου ὁ μοίραρχος κ. Σαχτούρης νὰ ἐκτελέσῃ τὴν κατὰ Καραμπουρνοῦ ἐπίθεσιν. Τοιοῦτοτρόπως τὴν 3ην πρωϊνὴν ὥραν τῆς 12ης Ἀπριλίου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 9,035 τηλεγραφήματος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν πρὸς τὸν μοίραρχον κ. Σαχτούρην, ὅπερ οὗτος ἔλαβε τὴν 6ην ὥραν τῆς αὐτῆς πρωΐας, ὁ κ. μοίραρχος διετάσσεται νὰ ἐκτελέσῃ τὰ ἐξῆς, ἅτινα μόνον κακῆς πίστεως συζητητῆς δύναται νὰ θεωρήσῃ ὡς μὴ ὀυνάμενα νὰ ἐκτελεσθῶσι :

Αἱ πρὸς τὸν κ. Σαχτούρην διαταγαὶ τοῦ Ὑπουργείου.

Διετάσσονται :

α') Ἀποκλεισμὸς ἀπὸ τοῦ κόλπου Ξέρου μέχρι τοῦ Θερμαϊκοῦ.

β') Κατάληψις πρὸς τοῦτο, ἐὰν αὕτη θεωρεῖτο ἀναγκαία, τῶν ἐντὸς τῆς γραμμῆς ταύτης νήσων Ἰμβρου, Λήμνου κλπ. καὶ

γ') « Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει δὲν πρέπει νὰ παραλείψῃτε τὸν βομβαρδισμὸν τοῦ Καραμπουρνοῦ, περὶ οὗ διετάχθητε ἤδη, καὶ τοῦτο ὅσον το δυνατόν ἐντὸς συντομωτάτης προθεσμίας ».

— Ποῦ ἀπεστείλατε τὴν διαταγὴν αὐτήν ;

— Ἡ διαταγὴ αὕτη ἀπεστέλλετο τηλεγραφικῶς εἰς Τσάγεζι, καί-τοι ἐγώ, ὡς προηγουμένως σὰς εἶπον, ὑπέθετον, καὶ δικαίως, ὅτι ὁ κ. Σαχτούρης, διαταχθεὶς ἤδη πρὸ δύο ὅλων ἡμερῶν, εἶχε τέλος πάντων ἀποφασίσει νὰ ρίψῃ καὶ καμμίαν κανονίαν κατὰ τοῦ Καραμπουρνοῦ, ἀφοῦ ἐπὶ 5 ὅλας ἡμέρας ἐβομβάρδιζεν ἀλευροσάκκους. Παραδόξως ἐν τούτοις ἡ μοῖρα εὐρίσκεται ἐλλιμενισμένη ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν 9 1)2 ὥραν τῆς 12ης Ἀπριλίου εἰς Τσάγεζι ! !

— Μὰ τί ἔκαμνεν εἰς τὸ Τσάγεζι καρφωμένη ;

— Ἐ, φίλε μου ! ἐκήδευε τὸν ἑνα ναύτην, ὅστις ἐκ τῶν δύο καὶ μόνων εἶχε φονευθῇ κατὰ τὸν ἀτυχῆ καὶ παρ' ὅλων καταδικασθέντα ἐκ-πλουν μόνου τοῦ « Ἀλφειοῦ » ἐναντίον πολυαρίθμου τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Λαρίσης.

Ἐπανάληψις

τῶν διαταγῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.

— Καὶ πότε ἀπέπλευσε τέλος πάντων ἀπὸ τὸ Τσάγεζι ;

— Θαῖ ἴδῃτε μετ' ὀλίγον. Σημειώσατε καλῶς, ὅτι τὴν 12ην Ἀπρι-

λίον, τὸ πρῶτον διεδίδετο εἰς τὰς Ἀθήνας ἢ πρὸ ὀλίγου ἀπαισία ἐγκατάληψις τῆς Λαρίσσης. Ὁ στρατὸς πανταχοῦ ὑπεχώρει. Ἀνάστατος ἦτο ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν. Δὲν εἶχμεν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς χεῖρας ἡμῶν εἰμὴ ἀνέπαφον καὶ ἀκμαῖον τὸν στόλον.

— Τί ἐπράξατε λοιπόν;

— Τί ἄλλο εἶχον νὰ πράξω, εἰμὴ νὰ μεταβῶ εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, καὶ ἀρῶ ἐπὶ τέλους ὁ μείραρχος μετὰ τοῦ στόλου κατεγίνετο ἐν Τσάγεζι εἰς κηδείας καὶ ἐπιταφίους λόγους, νὰ παραγγείλω εἰς αὐτὸν νὰ σπεύσῃ τέλος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διαταχθέντων; Τοῦτο καὶ ἐπράξα τὴν 9 1) 2 ὥραν τῆς πρωῒας τῆς 12ης Ἀπριλίου.

— Καὶ τί διετάξατε;

— Μὲ κατηγόρησαν, ὅτι ἡ διαταγή μου ἦτο πομπώδης.

— Διατί;

— Διότι ἐτηλεγράφουν ὅπως θὰ σᾶς εἶπω, ὅταν πάντες, οὐδὲ τοῦ ἱπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ἐξαιρουμένον, ἐκπληκτοὶ ἐμανθάνομεν τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Λαρίσσης καὶ τὴν ὀλεθρίαν τροπὴν τοῦ πολέμου. Διότι ἐτηλεγράφουν: «Λάρισσα ἐγκατελείφθη. Μυρομιχάλης ὑποχωρεῖ Καζακλάρ. Ἐκτελεῖτε θρησκευτικῶς διαταγὰς καὶ ὁδηγίας ὑπουργείου. Μὴ χάνετε οὐδὲ στιγμὴν. Κτυπᾶτε ἀναλόγως τῶν ὀνομάτων σας καὶ τῶν ἐθνικῶν κινδύνων. Ὁ κόσμος εἰς τὸ Ναυτικὸν ἔχει τὰς ἐλπίδας του κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν, ὡς ἐκ τῆς οὐσεως τοῦ πολέμου. Δύνασθε νὰ πλεύσητε Δεδεαγάτς καὶ νὰ καταστρέψῃτε τὸν παράλιακὸν σιδηρόδρομον Θεσσαλονίκης; Πράξατε καὶ τοῦτο».

Εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ὁ κ. Σαχτούρης ἀπήντησεν ἀπὸ τὸ Τσάγεζι:

«Σπένται» ἀφίχθησαν ἤδη. Ἀναχωροῦμεν». — Ἐγὼ δὲ ἀπήντησα:—Καλῶς ν' ἀναχωρήσητε. — Μ' ἐρωτᾷ:—Ἐχετε τίποτε ἄλλο;—Τῷ ἀπαντῶ:—Ὅχι».

Ὁ κ. Σαχτούρης δὲν ἐκτελεῖ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἱπουργείου.

— Ἀνεχώρησε τέλος πάντων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σαφῶν καὶ καθωρισμένων αὐτῶν διαταγῶν, τῶν ὁποίων κανεὶς δὲν δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ πραγματοποιήσιμον καὶ ἐπωφελεές:

— Μάλιστα, ἀνεχώρησε, μετὰ 5 ὅμως ὀκνηροὺς ὥρας, καὶ θὰ ἐκπληγῇτε ἀκούοντες, ὅτι ἀνεχώρησε χωρὶς ἐπίτηδες νὰ εἰδοποιήσῃ περὶ τούτου τὸ ὑπουργεῖον, οὐχὶ διὰ τὸ Καταμπουρνέ, ἢ διὰ τὸ Δεδεαγάτς, ἢ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ διαταχθέντος ἀποκλεισμοῦ, διότι ἀφίετο εἰς αὐ-

τὸν πλήρη ἐλευθερίᾳ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς σειρᾶς τῶν πράξεων τούτων, ἀλλὰ πάλιν διὰ τὴν Λεπτοκαρυάν, ὅπου ὡς γράφει ἐν τῇ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθέσει του : «Οἱ Τοῦρκοι εἶχον διευθετηθῇ ἐν εἵδει προχωμάτων. Ἐπυροβολήσαμεν ἐπὶ πολὺ, δὲν ἀπεβιδάσαμεν ὁμῶς ἄγλημα ἐνεκα ὑποψίας ἰσχυρᾶς ἐνέδρας». Ἐπομένως βλέπετε, ὅτι δὲν ἐξετέλεσε τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου.

— Ἐμεινε λοιπὸν εἰς τὴν Λεπτοκαρυάν χωρὶς νὰ προχωρήσῃ ;

— Ὅχι ἐξῆλθεν εἰς περιπολίαν ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ τὴν 13ην Ἀπριλίου.

— Ἐγνωρίζετε σεῖς, ὅτι δὲν εἶχεν ἐκτελέσει μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὰς διαταγὰς σας ;

— Ἡμεῖς ἐδῶ τότε μετὰ μεσημβρίαν τῆς 12ης Ἀπριλίου ἡγνοοῦμεν, ὅτι δὲν ἐξετέλεσεν οὐδὲ τὴν τελευταίαν διαταγὴν, ἀφοῦ, ὡς προηγουμένως σας εἶπον, τὴν 12ην Ἀπριλίου παρέλειψε ν' ἀναγγεῖλῃ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τὸν ἐκπλουν τοῦ στόλου διὰ Λεπτοκαρυάν, καὶ οὐχὶ διὰ Καραμπουργιοῦ, ἢ Δεδεαγάτς κλπ. ὅπου διετάσσετο.

Ἐλάμβανεν ἄλλοθεν διαταγὰς ;

Ἐπανάληψις

τῶν διαταγῶν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.

— Μήπως ἐλάμβανεν ἄλλοθεν διαταγὰς ;

— Κάτι περὶ τούτου ἐγράφη τότε. Οἱ ἀρμόδιοι θέλουσιν ἀνακρίνει, εἶμαι δὲ βέβαιος, ὅτι θέλουσιν ἀποκαλυφθῇ ὅλα. Τὸ ὑπουργεῖον εἶχε χάσει τὰ ἴχνη τοῦ στόλου. Ἄν τοῦτο ἐγένετο μετὰ σκοποῦ, ἢς κρίνῃ τὸ ἔθνος.

— Ποῦ ἀνεκαλύφθη τέλος πάντων ;

— Ἐγὼ βλέπων, ὅτι καιρὸς ἦτο πλέον νὰ θέσω τέρμα εἰς κατὰστασιν τοιαύτην, ἀπέστειλα τὴν 13ην Ἀπριλίου ὥραν 9 1)2 τῆς πρωΐας τὴν ἐξῆς τηλεγραφικὴν διαταγὴν πρὸς τὸν κ. Σαχτούρην διὰ τοῦ εἰς Σκιάθον καταπλεύσαντος πλοιάρχου τῆς «Ἀργολίδος», ὅστις διετάσσετο, καθ' ὃ τοῦ πλοίου τούτου διατελοῦντος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως, νὰ παρὰλάβῃ τὸ τηλεγράφημα καὶ νὰ ἐκπλεύσῃ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς μείρας.

— Τί τοῦ ἐτηλεγραφεῖτε ;

— Τῷ ἐτηλεγράφευν τὰ ἐξῆς :

« Ἀρχηγὸν Θ. Μείρας. — Τελευταῖαι διαταγαί μου ἦσαν νὰ κρατήσῃτε εἰς ἀποκλεισμόν τὰ τουρκικὰ πλοῖα, πολεμικὰ καὶ μὴ, ὡς καὶ τὰ ξένα, τὰ ἐμπολέμου ἐμπορεύματος, διέγραψα δὲ ὑμῖν τὴν γραμμὴν, ὅρισας ἄκρην Σκιάθον καὶ τὰς ἀπωτάτας νήσους Τουρκίας. Εἶχον

»διατάξει συγχρόνως νὰ ΚΑΤΑΛΑΒΗΤΕ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ, τὰς ἐπὶ
 »τῆς γραμμῆς ταύτης, ὑψοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Διὰ δευτέ-
 »ρας διαταγῆς μου προσέθετον νὰ καταστρέψετε, εἰ δυνατόν, τὸν σιδη-
 »ρόδρομον τὸν παραλιακὸν Δεδεαγάτς. Ἐπαναλαμβάνω τὰς ἀνωτέρω
 »διαταγὰς σήμερον, ὥς πιστῶς πρέπει νὰ ἐκτελέσητε. Διατί ὁμως, ἄφ' οὗ
 »εἶχετε νεωτέραν διαταγὴν μου νὰ βομβαρδίσητε τὸ Καραμπουργοῦ,
 »παρελείψατε τοῦτο καὶ ἐπανήλθετε εἰς τὸν βομβαρδισμὸν τῆς Λεπτο-
 »καρυᾶς ; Δέον ἀμέσως νὰ ἀποστείλῃτε ὑμεῖς, ὡς μείραρχος, ἀπολο-
 »γίαν τηλεγραφικὴν, νὰ κατανείμῃτε δὲ αὐθωρεὶ οὕτω πῶς τὰς ἐνεργείας
 »ὑμῶν, ὥστε πρὸ πάσης ἄλλης πολεμικῆς ἐνεργείας νὰ βομβαρδίσητε τὸ
 »Καραμπουργοῦ καὶ πᾶν ὄχυρόν πρὸς τὰ ἐκεῖ. Σημειώσατε, ὅτι δὲν
 »ἐπιτρέπω εἰς κανένα σας νὰ ἀναβάλῃ, ἐκτέλεσιν διαταγῶν μου, καὶ
 »νὰ ζητῇ ἄλλοθεν ἐγκρίσεις, ὡς ἐπράξατε περὶ Καραμπουργοῦ . . . Ἐν-
 »θυμήσατε καλῶς, ὅτι δέον τυφλῶς νὰ ὑπακούητε εἰς τὰς διαταγὰς καὶ
 »μόνας τοῦ ὑπευθύνου ὑπουργοῦ, ἐπιφυλασσομένου νὰ ἐξαντλήσῃ, ὅλην
 »τὴν ἀυστηρότητα τῶν νόμων, ὅταν μάλιστα εὕρισκώμεθα εἰς τοιαύτας
 »περιστάσεις. Σὰς διέταξα ν' ἀποστείλῃτε, ἔστω καὶ περιληπτικὴν
 »ἐκθέσιν, ἀλλὰ τηλεγραφικὴν, καὶ δὲν τὸ ἐπράξατε, καίτοι ἀπολέσα-
 »μεν ἐν τῇ ἐπιχειρήσει ταύτῃ ἓνα ἀξιωματικόν. Καὶ τὴν παραμικροτέ-
 »ραν τῶν διαταγῶν μου εἰς παραλείψετε, ἀμέσως θέλω ὑποβάλλει Διά-
 »ταγμα, πρὸς τὸν περὶ τῶν τυχόν κακῶς ἐχόντων. . . . Λυποῦμαι με-
 »ταχειρισθεὶς γλῶσσαν ἀυστηράν. Ἄλλ' ἢ Πατρίς σήμερον, εἶπερ ποτὶ,
 »ἔχει τὰς ἐλπίδας αὐτῆς εἰς τὸ ἐνδοξον Ναυτικὸν ἡμῶν, ὅπερ κινδύ-
 »νεύει βεβαίως τ' ἀπολέσῃ καὶ τὸ γόητρον αὐτοῦ καὶ τὴν εἰς αὐτὸ
 »ἐμπιστοσύνην τοῦ ἔθνους, εὐθὺς ὡς εἰ κανόνες τῆς τυφλῆς πειθάρ-
 »χίας ἤθελον κλονισθῇ, συζητούμενων τῶν διαταγῶν καὶ μόνων τοῦ
 »ὑπευθύνου Ὑπουργοῦ».

**Ὁ κ. Σαχτούρης οὐδεμίαν πολεμικὴν
 πράξιν ἐνεργεῖ.**

— Καὶ ἐπέδωκε τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ εἰς τὸν μείραρχον ; Περὶ τὸν
 εὔρεν ἡ « Ἀργολίς » ;

— Τὸ τηλεγράφημα αὐτὸ ὁ μείραρχος τῆς « Ἀργολίδος » ἐπέδωκεν
 εἰς τὸν κ. Σαχτούρη τὴν αὐθημερόν, ἥτοι τὴν 13ην Ἀπριλίου, ὥραν 6ην
 μ. μ., εἰς Τσαγέζι.

— Τί ἤθελον ἐκεῖ πάλιν ;

— Ἐπανήλθεν ὁπίσω, διότι περιωρίσθη τὴν 13ην νὰ περιπολήσῃ,
 ἀπλῶς ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὅπου, ὡς γράφει ἐν τῇ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκ-
 θέσει του, εὐθὺς συνήντησε. Τσιουτοτρόπως βλέπετε, ὅτι ἐνῶ τὴν πρῶταν

τῆς 12ης Ἀπριλίου, εὐρισκόμενος εἰς τὸ τηλεγραφεῖον τοῦ Τσάγεζι, δι-
τάσσετο νὰ σπεύσῃ κατὰ τοῦ Καραμπουρνέ, ἡ Δεδιαγάτς κλπ., αὐ-
τὸς εὐρέθη πάλιν ἀκίνητος εἰς Τσάγεζι, οὐδεμίαν νεωτέραν πολεμικὴν
πρᾶξιν ἐνεργήσας, κατὰ τὸ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τηλεγράφημα ἐκ Σκιά-
θου τοῦ πλοιάρχου τῆς « Ἀργολίδος » τῆς 14ης Ἀπριλίου καὶ κατὰ
τὴν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθεσιν αὐτοῦ τοῦ κ. μοιράρχου.

— Διατί ὅν τὸν ἀνεκαλεῖτε ἀμέσως, ἀφοῦ τόσο καταφανῶς παρέ-
βαινε τὰς διαταγὰς σας ;

[Τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Λεβίδου εἰς τὴν ἐρώτησίν μας ταύ-
την καὶ συνέχειαν τῶν ἀποκαλύψεων, σοβαρωτάτων, διότι
ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ λαβόντα τό-
τε χώραν, δημοσιεύομεν αὖριον].

ΠΟΙΟΣ ΔΙΩΡΙΣΕ ΤΟΝ Κ. ΣΑΧΤΟΥΡΗΝ

Η ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΙΣ ΤΗΣ ΛΑΡΙΣΣΗΣ

ΠΟΙΟΙ ΔΙΗΥΘΥΝΑΝ ΤΑ ΠΟΛΕΜΙΚΑ ΥΠΟΥΡΓΕΙΑ

[Συνεχίζομεν τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ πρώην ὑπουργοῦ κ. Λεβίδου. Αἱ σημεριναὶ ἀποκαλύψεις δίδουσι πλήρη εἰκόνα τῆς Κυβερνήσεως Δηλιγιάννη] : (1)

Διὰτί δὲν ἀντικατεστάθη ἀμέσως ὁ κ. Σαχτούρης ;

Ἡ παραίτησις τοῦ κ. Λεβίδου, καὶ πάντες οἱ λόγοι αὐτῆς.

Ἡρωτήσαμεν τὸν κ. Λεβίδην, διὰτί δὲν ἀνεκάλει τὸν μοίραρχον κ. Σαχτούρην, ἀφοῦ καταφώρως συνελήφθη μὴ ἐκτελῶν τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου.

— Μὴ λησμονῆτε, μᾶς ἀπήντησεν, ὅτι εὐρισκόμεθα τότε **ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πολέμου**. Κατὰ ξηρὰν πανταχοῦ ὑποχωρήσεις καὶ ἀποτυχίαι. Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀνάστατος ἐκ τῆς κατὰ τὴν πρῶτην τῆς 12ης Μαΐου γνωσθείσης ἐγκαταλείψεως τῆς Λαρίσσης. Μὴ λησμονῆτε, ὅτι, ὅταν πρὸ πάντων τοιαῦται ἦσαν αἱ περιστάσεις, δὲν ἦτο ὅσον πιστεύουσι τινες εὐκολον ἐξ ἀπλῆς μου πρωτοβουλίας ν' ἀντικαταστήσω διοικητὴν μοίρας, καθ' ὅλα ἐτοίμου πρὸς πολεμικὴν δράσιν. **Ἦσως ὑπῆρχον ἄλλοθεν ἀντιρροήσεις**. Τοιοῦτοτρόπως ἀκραδάντως πεισθεῖς, ὅτι μάταιαι ὑπῆρξαν αἱ ἐπὶ διετίαν ἐργασίαι μου, ὅτι δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὑπερτάτης κρίσεως ἐξουδετεροῦντο οἱ ἀγῶνές μου καὶ οἱ ἀγῶνες ὅλων τῶν περιστοιχούντων με ἀξιωματικῶν, ὡς καὶ ἐκείνων, οἵτινες, ἐπιβαλόντες τῶν μοιρῶν, ἠνόσυν νὰ ἐκτελέσουν τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον — τοιοῦτοι δὲ ἀναμνησθητῆτως ἦσαν οἱ πλεῖστοι

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ « Ἑμ πρὸς » τῆς 20 Ὀκτωμβρίου ε. ε.

— τὴν μεσημβρίαν τῆς 14ης Ἀπριλίου ὑπέβαλα τῷ κ. πρωθυπουργῷ τὴν παραίτησίν μου, ἔχουσαν οὕτω :

»Κύριε Πρόεδρε,

»Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ δηλώσω Ὑμῖν καὶ δι' Ὑμῶν μετ' εὐλα-
»θείας πρὸς τὴν Α. Μεγαλειότητα, ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης θέω
»νὰ μὲ θεωρῆτε παρητημένον τῆς ὀφειλόμενης τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν
»ὑπουργείου.

»Γνωμικί, ἐγκαίρως ὑπ' ἐμοῦ προταθεῖσαι, δὲν εἰσηκούσθησαν, δὲν εἰ-
»σακούονται, οὔτε εἰσακουσθήσονται. Διαταγαί μου δὲν ἐκτελοῦνται ὑπὸ
»ἐνίων, ἀναμεινόντων τὴν ἄλλοθεν ἔγκρισιν. Καὶ τοῦτο ἐν οὐ-
»τως εἰς δεινάς περιστάσεις τοῦ Ἑθνους. Ἀπὸ δὲ τοῦ ὑπουργείου
»τῶν Στρατιωτικῶν ἐξέφυγε πρὸ πολλοῦ ἡ ὑπεύθυνος
»διοίκησις.

»Φροντίσατε ἐντὸς τῆς σήμερον παρακαλῶ περὶ ἀντικαταστάσεώς
»μου.

»Ἐν τούτοις ὡς πολίτης ἀπλοῦς προσφέρομαι νὰ οἶδω πᾶσαν πλη-
»ροφορίαν πρὸς τὸν διάδοχον ὑπουργόν, ἂν αὕτη, ὡς ἐκ τῶν περιστά-
»σεων, ἤθελε κριθῇ ὅπως ὀήποτε ἀναγκαία.

»Τάξαστέ με ὡς πολίτην ὅπου θέλετε. Ὡς ὑπουργὸς ὅμως ὑπὸ τοιοῦ-
»του ὅρου ἀδυνατῶ ἐπὶ πλέον νὰ ὑπηρετήσω τὴν γλυκυτάτην Πα-
»τρίδα μου.

»Τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος θεράπων

«Ν. Δ. Λεβίδης.

»Ἀθήνησι τῇ 14ῃ Ἀπριλίου 1897.

»Μεσημβρία».

— Προτοῦ ὑποβάλλετε τὴν παραίτησίν σας, δὲν ὑπεβάλατε διάταγμα
πρὸς ἀνάκλησιν τοῦ κ. Σαχτούρη ;

— Ἐνθυμῆθητε παρακαλῶ τί πρὸ ὀλίγου σᾶς ἔλεγον· ἔχετε ὅμως
ὀλίγην ὑπομονήν, καὶ θὰ ἀκούσητε. Διότι ἐδῶ, βλέπετε, διαπραγμα-
τευόμεθα μέρος τῆς συγχρόνου ἱστορίας, ἐν ᾗ πρέπει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων,
νὰ τηρῶμεν ἐνότητα καὶ σειράν.

— Διὰ τίνος ὑπεβάλατε τὴν παραίτησίν σας ;

— Διὰ τοῦ ἐκτελοῦντος χρέη ὑπασπιστοῦ μου πλωτάρχου κ. Ἡπί-
του ἔπεμψα αὐτὴν πρὸς τὸν κ. πρωθυπουργόν. Ἀφίνω δὲ σᾶς νὰ κρί-
νητε διατὶ ἐπὶ τούτοις ὁ τότε κ. πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως κατεταράχθη.

— Πῶς τὸ ἐννοήσατε ;

— Διότι ἔσπευσε καὶ ἀπέστειλε πρὸς με τὸν τότε ἐπὶ τῶν Ἐσωτερι-
κῶν ὑπουργόν κ. Κ. Μυρομιχάλην, παρακαλῶν με θερμῶς νὰ μὲ ἱδῇ
Ἐνόμισα, ὅτι εἰς τόσον δεινὰς περιστάσεις τοῦ Ἑθνους καθῆκον εἶχεν νὰ

μὴ ἀρνηθῶ καὶ τὴν τελευταίαν ταύτην θυσίαν, καὶ μετέβην παρ' αὐ-
τῷ, εἰς ὃν εἶπον ἐν ἐκτάσει τοὺς λόγους, εὖς συντόμως βλέπετε ἐν τῇ
παραίτησιν μου, ἣν σὰς ἀνέγνωσα πρὸ ὀλίγου. Ἐκ τῆς παραίτησεώς
μου ταύτης καθαρῶς καὶ δεδηλωμένως βλέπετε, ὅτι δὲν ἐπρόκειτο μό-
νον περὶ τῆς μὴ ἐκτελέσεως τῶν διαταγῶν τοῦ ὑπουργείου ὑπὸ τοῦ μοί-
ράρχου κ. Σαχτούρη, διότι, καὶ γινώμαι ἄλλαι, ὑπ' ἐμοῦ προταθεῖσαι,
ὡς ἐγράφον, δὲν εἰσηκούσθησαν, δὲν εἰσηκούοντο, οὔτε ἐμὲλλον νὰ εἰσα-
κουσθῶσιν, ἡ δὲ διοίκησις τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἶχε περι-
έλθει εἰς χεῖρας ἄλλων, μὴ ὑπευθύνων, οὕτως ὥστε τὸ
Ἑπουργικὸν Συμβούλιον δὲν ἦτο πλήρες, ἀιαιρουμένης
τῆς πρωτοβουλίας τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν δύο πολεμι-
κῶν ὑπουργείων.

— Τί σὰς εἶπε ὁ κ. Δηλιγιάννης;

— Ὁ κ. Πρόεδρος προσεπάθει νὰ κατευνάσῃ τὴν δικαίαν ἀγανά-
κτησίν μου. προσβάλλων μυρίας δικαιολογίας καὶ περὶ ἄλλων ζητημά-
των καὶ περὶ τῆς ἀστοχου ἐν πολλοῖς πολιτείας τῆς Κυ-
βερνήσεώς μας. Τῷ ἀντέτασσαν τὸ παρ' ἐμοῦ ἐγκαίρως προτα-
θέντα, ὅτινα οὐδέποτε εἰσηκούσθησαν, τοῦθ' ὅπερ ἀφίνω ὑμᾶς νὰ κρί-
νητε, ἐὰν δὲν ἀπεδέχετο ὁ κ. Πρωθυπουργός, ἀφοῦ ὅχι μόνον μὲ ἐκέλευε
ν' ἀποσύρω τὴν παραίτησίν μου, ἀλλὰ καὶ ὁρομαῖος ἔσπευδε εἰς τὰ
Ἀνάκτορα, συνεννοούμενος πρὸς τὴν Α.Μ. τὸν Βασιλέα, καὶ εἰδοποιῶν
με, ὅτι, ἂν ᾔθελον μεταβῇ εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ὁ Βασιλεὺς ᾔθελεν ἀντι-
καταστήσει τὸν μοίραρχον κ. Σαχτούρη.

Τίς εἶχε διορίσει τὸν κ. Σαχτούρη.

— Μήπως ὁ διορισμὸς τοῦ κ. Σαχτούρη ἐγένετο καθ' ὑπόδειξιν τοῦ
Βασιλέως;

— Ὁ πλείστος κ. Σαχτούρης διορίσθη μοίραρχος ὅτε ἀκόμη ὁ στό-
λος εὐρίσκετο ἐν Κρήτῃ, πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ τέως μοίράρχου κ.
Ράϊνεκ, καθ' οὗ—δικαίως, ἢ ἀδίκως δὲν θέλω νὰ ἐξετάσω τώρα—εἶχον
ἐξεγερθῇ ἱκανοὶ τῶν βουλευτῶν κατὰ τινα συνεδρίσιν τῆς Βουλῆς, ὅτε
ὁ τότε κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως παρεκάλεσεν αὐτοὺς νὰ ἡσυχάσωσι,
διότι ἀμέσως, ὡς αἰφνιδίως εἶπεν, ὁ κ. Ράϊνεκ ᾔθελεν ἀντικατασταθῇ. Ὁ κ.
Σαχτούρης παρὰ πολλῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀξιωματικὸς αὐστηρὸς—πράγματι
δὲ εἶνε τσιϋτος—καὶ ὡς ἱκανὸς ἀκόμη. Ἐφερε βαθμὸν ἀνώτατον, ὑπηρε-
σίαν μακρὰν καὶ εὐδόκιμον, δὲν πρέπει δὲ νὰ παραλείψωμεν, καὶ ὄνομα
ιστορικὸν ἐνδοξώτατον. Ἦτο ἀκόμη καὶ ἐν τῇ ἐνεργῇ ὑπηρεσίᾳ ὡς ἀρ-
χηγὸς τοῦ ἐν Πόρῳ ναυτικοῦ προγυμναστηρίου. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ναυτι-
κός, οὐδένα δὲ λόγον δικαιολογητικὸν θὰ εἶχον, ἐὰν τὸν παρὰ τῆς

Α. Μ. προταθέντα διορισμόν τοῦ κ. Σαχτούρη ὡς ἀρχηγοῦ τῆς θωρηκτῆς μοίρας ἀπέκρουον.

Ἐπογράφεται ἡ ἀνάκλησις τοῦ κ. Σαχτούρη.

Διατὶ τότε ὁ κ. Λεβίδης ἀναβάλλει τὴν πραγματοποίησιν τῆς παραιτήσεώς του.

— Μετέβητε λοιπὸν παρὰ τῷ Βασιλεῖ, ὡς σᾶς ὑπέδειξεν ὁ κ. Δηλιγιάννης, διὰ νὰ συνεννοηθῆτε περὶ τῆς ἀνακλήσεως τοῦ κ. Σαχτούρη ;

— Ἡ Α. Μ. αὐθημερόν, ἤτοι τὴν 14ην Ἀπριλίου μὲ ἐκάλεσεν εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Μετὰ μακρὰν δὲ ὁμιλίαν, ἡ Α. Μ. ὑπέγραψεν ἐκεῖ τὴν ἀντικατάστασιν καὶ τὴν εἰς διαθεσιμότητα τάξιν τοῦ κ. Σαχτούρη, ὡς καὶ τὴν εἰς διαθεσιμότητα τάξιν τοῦ ἀρχιεπιστολέως τῆς Δυτικῆς μοίρας πλωτάρχου καὶ βουλευτοῦ κ. Ι. Γρίβα.

— Ἐκoinεποιήσατε ἀμέσως τὸ διάταγμα τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ κ. Σαχτούρη ;

— Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς μὲ παρεκάλεσεν ἵνα, εἰάν ὁ κ. μοίραρχος εὐρεθῇ ἐκτελῶν τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου, μὴ προβῶ εἰς κοινοποίησιν τοῦ περὶ ἀνακλήσεως αὐτοῦ Β. διατάγματος, ὅπερ καὶ ὑπεσχέθην. Ἐπομένως, ἔχων ὑπ' ὄψιν μου τὰς κρίσεις τῆς ἡμέρας, ἃς εἰρήχετο τὸ ἔθνος, τὴν ἐντύπωσιν καὶ τὸν κλονισμόν ἴσως, ὃν ἤθελεν ἐπιφέρει παραιτήσις καὶ οἰουδήποτε μὲν τῶν ἄλλων ὑπουργῶν, κυρίως ὅμως ὑπουργοῦ, διευθύνοντος πολεμικὸν Ὑπουργεῖον, ἐνόμισα, ὅτι καθῆκον εἶχον νὰ ἀναβάλω τὴν πραγματοποίησιν τῆς παραιτήσεώς μου, εἰς ἣν, ὡς πάντες οἱ φίλοι μου γνωρίζουσιν, ἔβλεπον προβῆ, εὐθὺς ὡς παρήρχετο τὸ ὀξύ σημεῖον τῆς ἐθνικῆς κρίσεως, ἠλπίζον ὁ ἄλλως, μετὰ τοὺς λόγους τοῦ Βασιλέως, ὅτι θὰ ἐξετελοῦντο αἱ διαταγαὶ μου ὑπὸ τοῦ κ. μοίραρχου, καὶ ὅτι, ἔχων τὸ περὶ ἀνακλήσεως αὐτοῦ Β. διάταγμα εἰς χεῖράς μου, θὰ ἐλάβανον τὸν χρόνον, ἀνακαλῶν αὐτόν, νὰ τὸν ἀντικαταστήσω δι' ἄλλου, καὶ νὰ ἴδω ἐκτελουμένας τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου, ἃς ὁ κ. Σαχτούρης δὲν εἶχεν ἐκτελέσει.

— Καὶ συνεμορφώθη διόλου μὲ τὰς διαταγὰς σας ὁ κ. Σαχτούρης μετὰ τοῦτο ;

— Ἐνθυμήθητε, παρακαλῶ, ὅ,τι προηγουμένως σᾶς εἶπον.

— Δηλαδή ;

— Τὴν 13ην Ἀπριλίου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἡγνόει πεῦ εὐρίσκετο ἡ μοῖρα, καὶ ἐστείλε πρὸς ἀναζήτησιν τῆς τὴν « Ἀργολίδα ». Τὴν δὲ 14ην ὁ πλείαρχος τῆς « Ἀργολίδος » τηλεγραφικῶς μ' ἐπληροφόρει ἐκ Σχιάθου, ὅτι τὴν πρὸς τὸν μοίραρχον διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου ἐνεχείρησεν αὐτὸς οὗτος τῷ κ. Σαχτούρη τὴν ὥραν θὴν τῆς πρετε-

ραίης, ἥτοι τῆς 13ης Ἀπριλίου, ἐν Τσάγεζι. Ἐπομένως, ὡς ἐνθυμεῖσθε, οὐδὲν συνεμορφώθη μὲ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑπουργείου.

— Ἀφοῦ ἡ μοῖρα εὐρίσκετο εἰς τὸ Τσάγεζι, πῶς δὲν ἐγνωρίζετε ποῦ εὐρίσκετο, καὶ ἐστέλλετε τὴν « Ἀργολίδα » πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ;

— Εἰς τὸ Τσάγεζι, ὡς ἠκούσατε, κατέπλευσε τὴν 5ην ἐσπερινὴν ὥραν τῆς 13ης Ἀπριλίου, ἐπανελθοῦσα ἐκ περιπολίας, καθ' ἣν, κατὰ τὴν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθεσιν τοῦ κ. μοιράρχου, οὐδεμίαν ἐκ τῶν νεωτέρων διαταγῶν τοῦ ὑπουργείου εἶχεν ἐκτελέσει, ἐξ ἐκείνων, αἵτινες κυρίως ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατὰ Καραμπουρνου καὶ Δεδεαγάτς ἐπίθεσιν.

Ὁ κ. Σαχτούρης ἀνακλιεῖται.

— Καὶ πότε τῷ ἐκοινοποιήσατε τὸ διάταγμα τῆς ἀνακλήσεώς του ;

— Ὅταν τὴν ἐπομένην 15ην Ἀπριλίου τὸ πρῶτ', ἐκ τοῦ ἐπιστάτου τοῦ σημαιοφόρου κ. Κόκκορη καὶ ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ ἐν Σκιάθῳ τηλεγραφεύου πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐπληρωσθῇ, ὅτι ὁ στόλος ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Σκιάθον, χωρὶς εὐδὲν νὰ ἐκτελέσῃ (ὡς ἅλως βεβαιοῦται καὶ ἐκ τῆς ἐπισήμου ἐκθέσεως τοῦ κ. Σαχτούρη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῆς 15ης Ἀπριλίου ἐ. ε') προέβην ἀμέσως καὶ τηλεγραφικῶς εἰς τὴν κοινοποίησιν τῆς ἀνακλήσεως ἀπὸ τῆς ἀρχηγίας τοῦ κ. Σαχτούρη, ὃν ἀντικατέστησεν ὁ ὑποναύαρχος κ. Σταμάτιλλος.

Ἡ ὀριστικὴ παρτίτησις τοῦ κ. Λεβίδου, ἥτις οὐδέποτε ἀνεκλήθη.

— Καὶ κατόπιν ὅλης αὐτῆς τῆς ἀπογοητεύσεως παρητήθητε ;

— Ὡς διοικεῖται, καὶ ὡς κυβερνᾶται, καὶ ὡς ὑπ' εὐθύνην τῶν Κυβερνήσεων βραχίλευται ἡ Ἑλλάς, εὐδὲν κατ' ἐμὲ γόητρον δύναται νὰ ἔχῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ, ἀνὰ πᾶν βῆμα καὶ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν προσκρούοντος πρὸ ἀπροόπτων, ἀνυπερβλήτων, καὶ καταχθονίων προσκομμάτων. Οὐδαμῶς δ' ἀμφιβάλλω, ὅτι, ἐὰν ἡ κατάστασις αὕτη ἐξακολουθήσῃ, δὲν εἶνε ἀπίθανον, ἂν οἱ Τούρκοι ἐφθασαν σήμερον μέχρι τῶν παλαιῶν συνόρων, ἢ αὐτοὶ, ἢ ἄλλοι ἄλλοτε νὰ ὑπερβῶσι καὶ ταῦτα. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἐσχέθη, ὅτι δὲν ὑπῆρχε λόγος ν' ἀποτελῶ μέλος Κυβερνήσεως οἰασσόμενη. Τὰ πανταχόθεν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 15ης Ἀπριλίου ραγδαίως ἀγγελλόμενα, τὰ ἐν τῷ στρατῷ τῆς ζηρᾶς καὶ ἐν τῷ ναυτικῷ γινόμενα καὶ ἀποκαλυπτόμενα, μοὶ ἐπέβαλλον, ἀφοῦ ἐτιμώρησα ὡς ἔδει τὸν τέως μοιράρχον τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας, ἀποκαταστήσας ἐν αὐτῇ τὴν, ὡς ἐν καιρῷ θέλει ἀποδειχθῇ, κλονισθεῖσαν πειθαρχίαν

— Πῶς εἶχε κλονισθῇ ἡ πειθαρχία ;

— Ἐρωτήσατε τοὺς ἀπὸ ὑποπλοιάρχου καὶ κάτω ἀξιωματικούς τῆς μείρας ἐκείνης νὰ σᾶς εἰπουν.....Μοὶ ἐπέβαλλον, ὡς εἶπον, γὰρ ἀναχωρησῶ τοῦ ὑπουργείου. Καὶ διὰ ταῦτα πρὸ μεσημβρίας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 15ης Ἀπριλίου, ἐπεμψα τῷ τότε πρωθυπουργῷ κ. Δηλιγιάννῃ τὴν ἀκόλουθον παραίτησίν μου, ἣν καὶ δὲν ἀνεκάλεσα :

«Κύριε Πρόεδρε,

Καὶ γεγονότα νεώτερα τῆς σήμερον, ἅτινα θέλω διακοινώσαι ὑμῖν, μοὶ ἐπιβάλλουσι πλέον ἀμετακλήτως νὰ ὑποβάλω δι' ὑμῶν πρὸς τὴν Α. Μ. τὴν παραίτησίν μου. Παρακαλῶ ἐντὸς τῆς σήμερον νὰ διορισθῇ ὁ διάδοχός μου, καθ' ὅσον ἐπαυσα ἐκτελῶν τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν μοὶ εἶχεν ὀναθέσει ἡ Πατρίς.

Διατελῶ τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος. Θεράπων

ὁ τέως ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργός

βουλευτῆς Ἀττικῆς

Ν. Δ. Λεβίδης

Ἐποικοί, καὶ ἰδίᾳ ὁ τῶν Στρατιωτικῶν, ἀγνοοῦντες τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Λαρίσης. Ὁ κ. Μεταξᾶς ζητεῖ νὰ παραιτηθῇ.

— Ἐν τῇ παραίτησί σας ὅμως ταύτη δὲν ἀναφέρεται, ὡς βλέπω, καὶ τὸ ὅτι ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἶχε περιέλθει ἡ διευθύνσεις εἰς χεῖρας ἄλλων, ὅπερ ἀναφέρετε εἰς τὴν προηγουμένην παραίτησίν σας. Τί ἤνοιτε διὰ τῆς φράσεως ἐκείνης ;

— Ἦνόουν ὅσα ὁ τότε ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργός κ. Μεταξᾶς εἶχεν ἐκθέσει ἐν τινι τῶν συνεδριάσεων τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

— Ποῖα δηλαδὴ ;

— Δύνασθε νὰ ἐρωτήσητε τὸν ἴδιον.

— Δὲν νομίζετε, ὅτι εἶνε καιρὸς τέλος πάντων ὅσα δὲν βλάπτουσι τὴν ἐκχευμένην τῆς ὀριστικῆς εἰρήνης νὰ λεγῶσιν, ἀφοῦ καὶ ὁ κ. Δηλιγιάννης πολλὰ τούτων ἐκθέτει ἐν τῇ «Πρωίᾳ» ;

— Ἀφοῦ ἐπιμένετε, σᾶς λέγω ἐν ὀλίγοις. Τὴν πρωίαν τῆς 12ης Ἀπριλίου (Μεγάλου Σαββάτου) αἰφνιδίως ἐγνώσθη ἐν τῇ πόλει ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Λαρίσης. Οἱ ὑπουργοὶ δὲν ἐγνώριζον τοῦτο. Τούλάχιστον οἱ ὑπουργοὶ τῶν πολεμικῶν ὑπουργείων, ὁ κ. Μεταξᾶς καὶ ἐγώ. Ἐγὼ ἔμαθον τὸ ἀπρόσπτον γεγονός ἐν τῷ τηλεγραφίῳ τὴν 9 1)2 π. μ. τῆς ἡμέρας ἐκείνης παρὰ τοῦ τηλεγραφικοῦ ὑπαλλήλου, διότι, ὡς ἐνθυμίσθη, εἶχον μεταβῇ ἐκεῖ, ὅπως συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ ἐν Τσαγέζι μοιράρχου τοῦ στόλου, καὶ τοὶ καθ' ἑλὴν τὴν νύκτα

τῆς 11ης πρὸς τὴν 12ην Ἀπριλίου εἰργαζόμενην ἐν τῷ ὑπουργείῳ. Κατάπληκτος, ἐζήτησα πληροφορίας δι' ἀξιωματικοῦ παρὰ τοῦ κ. Δηλιγιάννη, ὅστις μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι θὰ ἀνακοινώσῃ τοιαύτας ἐν τῷ ὑπουργικῷ Συμβουλίῳ, συγκροτηθησομένῳ τῇ ὥρᾳ 11η π. μ. τῆς ἡμέρας ἐκείνης (12 Ἀπριλίου).

Ὅντως ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν ὁ τότε πρωθυπουργὸς ἀνεκοίνωσεν, ὅτι κατόπιν συνεννοήσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα κατὰ τὴν νύκτα τῆς 11ης πρὸς τὴν 12ην Ἀπριλίου, ἀπεφασίσθη παρὰ τῆς Α. Μ. καὶ αὐτοῦ τοῦ κ. Δηλιγιάννη ν' ἀφήσωσιν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἐν Λαρίσση Ἀρχηγείου τοῦ Στρατοῦ τὴν ἐγκατάλειψιν ἢ μὴ τῆς Λαρίσσης, ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργὸς κ. Μεταξᾶς, ἀγανακτήσας, καὶ δικαίως, καὶ ἐγερθεὶς ἐζήτησεν ἅ παραιτηθῇ, δηλώσας, ὅτι **ΔΕΝ ΔΙΕΡΘΗΝΕΙ ΑΥΤΟΣ ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ, ΑΦΟΨ ΟΥΤΕ ΕΚΛΗΘΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΝΥΚΤΑ ΕΚΕΙΝΗΝ ΙΝΑ ΕΚΦΕΡΗ ΓΝΩΜΗΝ** περὶ ζητήματος τόσοῦ σπουδαίου, ὡς ἀφορῶντος τὴν τύχην τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου. Εἶπε καὶ ἄλλα τινὰ ὁ κ. Μεταξᾶς σχετικᾶ πρὸς τὸν τρόπον, καθ' ὃν διεθυμύνοντο τὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τὰ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ περὶ τούτων θὰ μοι ἐπιτρέψῃτε οὐδὲν ἐγὼ ἀπολύτως νὰ σᾶς ἀνακοινώσω. Ἡ στάσις τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ἐνίσχυσεν ἐν ἐμοὶ τὴν περὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀρίστην γνώμην. Τοῦτο ἡνόουν λέγων ἐν τῇ παραιτήσει μου, ὅτι: «ἡ διεύθυνσις τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν εἶχε περιέλθει τότε εἰς χεῖρας ἄλλων».

— Ἐγένετο λοιπὸν δεκτὴ τότε ἡ δευτέρα παραιτήσίς σας ;

[Τὴν ἀπάντησιν καὶ τὴν περαιτέρω σπουδαιοτάτην συνέντευξιν μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου δημοσιεύομεν αὔριον.

Δ'.

Η ΠΑΡΑΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΤΟΤΕ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ Κ. ΛΕΒΙΔΟΥ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΠΕΡΙ ΠΡΕΒΕΖΗΣ ΣΧΕΔΙΟΝ

ΤΑ ΠΥΡΟΜΑΧΙΚΑ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ

['Η ἐξακολουθήσις τῶν μετὰ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ κ. Λεβίδου συνεντεύξεων ἐπιχέει φῶς εἰς ὅλην τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου, καὶ ἐξηγεῖ σαφῶς τὴν ἀδράνειαν τοῦ στόλου. Διὰ τοῦτο θὰ ἐξακολουθήσωμεν αὐτάς, ἐξαντλοῦντες ἅπαντα τὰ σχετικὰ θέματα :] (1)

Πότε ἐγένετο ὀριστικὴ ἡ παραίτησίς του.

Ἡ διερπυγὴ τῶν ὀπλοπωλείων.

Ἠρωτήσαμεν τὸν κ. Λεβίδην, ἂν ἡ δευτέρα παραίτησίς του ἐγένετο δεκτὴ, καὶ πότε ;

— Ἐγὼ τὴν 15ην Ἀπριλίου καὶ κατόπιν καὶ σήμερον ἐθεώρουν καὶ θεωρῶ ἑμαυτὸν παραιτηθέντα τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης, ἀφ' ἧς ὑπέβαλον τὰς παραιτήσεις μου. Καὶ διὰ τοῦτο εἶχον παραλάβει ἐκ τοῦ ὑπουργείου καὶ μεταφέρει εἰς τὴν οἰκίαν μου τὰ ἰδιαίτερα ἔγγραφα μου. Εἶχον δὲ ἀποχαιρετίσει καὶ τὸ προσωπικὸν τοῦ ὑπουργείου.

— Παρεμείνατε ὅμως ἀκόμη ὀλίγας ἡμέρας.

— Ἄν παρέμεινα ἐπὶ δύο ἀκόμη ἡμέρας εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ἐπραξα τοῦτο, ἵνα ἐκτελῶ τὴν τρέχουσαν ὑπηρεσίαν, καθ' ὅσον δὲν μοὶ ἐπετρέπετο νὰ ἐγκαταλείψω αὐτὴν ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ πολέμου.

— Νομίζω ὅμως τὴν ἡμέραν ἐκείνην (15ην Ἀπριλίου) εἶπατε εἰς τοὺς δημοσιογράφους, ὅτι ἀνακαλεῖτε τὴν παραίτησίν σας ;

(1) Ἐξηγουμένη ἐν τῷ « Ἐμπρός » τῆς 21 Ὀκτωβρίου ε. ε.

— Τὴν μεσημβρίαν τῆς 15ης Ἀπριλίου ἐγνώσθη ἀνὰ τὴν πόλιν ἡ παραίτησίς μου. Ἀμέσως δὲ ἔσπευσαν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν κόσμος πολὺς, πολλοὶ βουλευταὶ πάσης ἀποχρώσεως, καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ δημοσιογράφοι. Πάντες οὗτοι ἐντόνως ἐπέμενον καὶ μὲ παρεκάλουν νὰ μὴ ἀπέλθω τοῦ ὑπουργείου. Ὁ δὲ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἀποστείλας ἐκεῖ φίλους, ἐζήτηε ἐπιμόνως νὰ συναντηθῶμεν. Μετέβην λοιπὸν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν πεζῇ, παρακολυθούμενος ὑφ' ὅλων τῶν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν συρρευσάντων κυρίων. Ἐνῷ δὲ εἰσηρχόμην εἰς τὴν αἴθυσαν τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, συγχρόνως κατέφθانون ἐκ Πειραιῶς, ἐκ τῶν ὁδῶν καὶ ἐκ τῆς πλατείας τῆς Ὀμονοίας φίλοι βουλευταὶ καὶ κόσμος πολὺς, εἴτινες καὶ μετὰ τῶν δημοσιογράφων, εἰσορμήσαντες τεταραγμένοι καὶ περιδρεῖς, ἀνήγγελλον, ὅτι εἰς μὲν τὸν Πειραιᾶ ὁ λαὸς εἶχε καταβιβάσει τὰς εἰκόνας τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας καὶ καταξεσχίσει αὐτάς, ἄλλοι δὲ ἐν Ἀθήναις ἐλαφύραγώγουν τὰ γνωστὰ ὀπλοπωλεῖα, ἐνῷ πλήθη ἄλλα συνεκεντροῦντο ἀπειλητικὰ ἐν ταῖς πλατείαις τῆς Ὀμονοίας καὶ τοῦ Συντάγματος.

Αἱ παρακλήσεις τοῦ κ. Δηλιγιάννη,

— Τί ἔκαμε τότε ὁ κ. Δηλιγιάννης;

— Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, συνενωθείς μετὰ τῶν ἄλλων, μὲ προέτρεπε καὶ μὲ παρακάλει νὰ δηλώσω εἰς τοὺς δημοσιογράφους, ὅτι ἀναστέλλω τὴν παραίτησίν μου, διὰ νὰ μὴ ἐπέλθῃ μεγαλείτερος ζλονισμός εἰς τὴν δημοσίαν τάξιν.

— Καὶ τὸ ἐπράξατε;

— Τὸ ἐπραξα βεβαίως, ὡς πᾶς τις ἐν τῇ θέσει μου καὶ εἰς τοιαύτας κρίσιμωτάτας στιγμὰς τοῦ ἔθνους ἤθελε πράξει. Σημειώσατε ὅμως, ὅτι ἂν ἀνέστειλα τὴν παραίτησιν μου προφορικῶς, οὐδέποτε τὴν ἀνέκαλεσα, διότι ἀφ' ἧς εἶδον τοὺς ἐπὶ δύο ἔτη, κυρίως δὲ κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας, ἀγῶνάς μου ματαιωθέντας, ὡς ἠκούσατε ἀνωτέρω καὶ ὡς ἄλλοτε θέλετε μάθει λεπτομερῶς, ἡ ἀπόφασίς μου εἰς τὴν παραίτησιν ἦτο ἀμετάτρεπτος. Ἐν τούτοις καὶ τὰ μετὰ δύο ἡμέρας ἐπελθόντα γεγονότα ἐπήνεγκον τὴν ἀντιτατάστασιν τοῦ ὑπουργείου ἐκείνου.

Ἡ πρώτη παραίτησις τοῦ κ. Λεβίδου. "Ἐν σπουδαῖον πρωτόκολλον περὶ αὐτῆς.

— Εἶχεν ἀκουσθῇ, ὅτι καὶ κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ τρέχ. ἔτους εἴχετε ὑποβάλλει τὴν παραίτησίν σας. Εἶνε τοῦτο ἀληθές;

— Μάλιστα. Περὶ τούτου ὑπάρχει σπουδαιότατον πρωτόκολλον ὑπουργικοῦ συμβουλίου, εἴτινος ἔχω ἀντίγραφον.

— Καὶ εἰς τί ἀναφέρεται τὸ πρωτόκολλον ἐκεῖνο ;

— Εἰς τὰ κατὰ τὴν 3ην Μαρτίου ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἀποφασισθέντα, περὶ ὧν ὅμως σήμερον ἀκόμη οὐδὲν δύναμαι νὰ εἰπω.

— Μὰ νομίζω, ὅτι εἶχεν ἀποφασισθῇ ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Πρεσβείας. Αὐτὸ δὲν ἀναφέρει τὸ πρωτόκολλον ;

— Μὴ ἐπιμένετε νὰ μάθητε προώρως ταῦτα.

— Διατί λοιπὸν ὑπεβάλατε τὴν παραίτησίν σας τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ;

— Διὰ τοὺς λόγους, οἵτινες ἐκτίθενται ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ, περὶ οὗ σᾶς εἶπον.

— Σᾶς ἠνόησα. . . . Δὲν ἐξετελέσθη φαίνεται ἡ ἀπόφασις ἐκείνη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, καὶ διὰ τοῦτο ὑπεβάλατε παραίτησιν ;

Ὁ εἰρηνοπόλεμος.

**Οὐδόλως θὰ ὠφελεῖτο τὸ ἔθνος, ἂν ὁ κ. Λεβίδης
παρητεῖτο ἐνωρίτερον.**

— Ἐγὼ τοῦτο μόνον δύναμαι πρὸς τὸ παρὸν νὰ σᾶς εἰπω, ὅτι πολλάκις πᾶν ὅ,τι ἀπεφασίζετο σήμερον τὴν ἐπομένην ἀντρεῖτο. Σήμερον πόλεμος καὶ αὔριον εἰρήνη, καὶ πάλιν πόλεμος καὶ πάλιν εἰρήνη !

Δὲν ἦτο λοιπὸν εὐχολὸν δι' ἐμὲ, ἀνεῖ τῆς λήψεως ἀσφαλιστικῶν μέτρων διὰ τὴν εὐθύνην μου, νὰ ἐξακολουθῶ ἀποτελῶν μέρος τῆς Κυβερνήσεως ἐκείνης. Καὶ ἂν παρέμεινα μέχρι τῆς 15ης Ἀπριλίου, τὸ ἔπραξα δι' οὗς λόγους θέλω ἐκθέσει ἐνώπιον τῆς Βουλῆς, καὶ διότι παρῆλθην ὑπὸ τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ κυρίως καὶ τῶν λοιπῶν ὑπουργῶν, καὶ διότι εἶχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι εὐτὼ προσέφερον ὑπηρεσίαν εἰς τὴν πατρίδα μου.

— Καὶ τί θὰ ἐβλάπτεν, ἂν ἐγίνετο δεκτὴ ἡ παραίτησίς σας κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ;

— Τὰ πράγματα θὰ μεῖ ἐπέβαλον ν' ἀποκαλύψω καὶ τοὺς λόγους τῆς παραίτησεώς μου, ἡ δὲ δημοσίευσίς αὐτῶν ἀκραδάντως πιστεύω, ὅτι μεγάλως θὰ ἐβλάπτε τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν, χωρὶς οὐδόλως νὰ ὠφελήσῃ.

— Ἴτι ἐννοεῖτε χωρὶς οὐδόλως νὰ ὠφελήσῃ ;

— Κατὰ τί ὠφελήσῃ τὸ ἔθνος διότι τὸν κ. Σμόλενιτς ἀντικατέστησεν ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν ὁ κ. Μιταξας ; Ὁφελήσῃ ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς μόνον ὁ κ. Σμόλενιτς. Ἀλλὰ σᾶς παρακαλῶ

ἄς μὴ ἐνδιατρίβωμεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πρὸς τὸ παρόν, καὶ ἄς ἐπανεέλθωμεν, ἐὰν θέλητε, εἰς τὰ τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας.

Ἀνάγκη ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς ἐκ βουλευτῶν.

— Μάλιστα. Νὰ μοὶ εἴπητε σὰς παρακαλῶ, ἂν ἐμάθετε διατί ὁ μοίραρχος κ. Σαχτούρης δὲν ἐξετέλεσε καμμίαν σχεδὸν ἐκ τῶν διαταγῶν σας; Μήπως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὰς ἐκτελέσῃ, ἢ μήπως ἐν ἀγνοίᾳ σας τῷ ἀπηγορεύθῃ ἡ ἐκτέλεσις;

— Δὲν γνωρίζω διατί δὲν ἐξετέλεσε τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου. Ταῦτα καὶ τὰ ἄλλα μόνον ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς δύναται νὰ εὕρῃ, ἵνα διαφωτισθῇ τὸ ἔθνος. Ὡς πρὸς τὸ ἐκτελεστὸν ὅμως τῶν διαταγθέντων μηδεὶς ἄς ἀμφιβάλλῃ, ἀφοῦ καὶ αὐτὸς ὁ μοίραρχος κ. Σαχτούρης ὄχι μόνον δὲν ἀμφέβαλλεν, ἀλλὰ καὶ ρητῶς ὑπέσχετο τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν διὰ τηλεγραφημάτων, ἅτινα σὰς ἀνέφερον προηγουμένως. Δὲν ἐπληροφῶρει τὴν 10ην Ἀπριλίου τὸ ὑπουργεῖον ἐκ Τζάγεζι διὰ τῶν λέξεων: « ἐπιτεθῶμεν κατόπιν κατὰ Καραμπουρνοῦ »; (ἀριθ. πρωτ. ὑπουργ. Ἐμπιστ. 162). Ἀλλ' ἀκόμη καὶ τὴν 12ην Ἀπριλίου τὴν 9 1)2 πρωϊνὴν ὥραν ἐκ Τζάγεζι ἐτηλεγράφη: « ἀπὸ σήμερον ἀρχόμεθα ἐκτέλεσιν διαταγῶν σας », ἀπαντῶν εἰς τὰ ἐπιτακτικὰ τηλεγραφήματα τοῦ ὑπουργείου περὶ Καραμπουρνοῦ, Δεδεαγάτς, κλπ., τὰ ὑποῖκ τῷ ἐστάλησαν μετὰ τὴν 10ην Ἀπριλίου, ὅτε ἀνήγγειλεν ὁ κ. μοίραρχος εἰς τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι ἐβομβάρδισε τὸ παραλιακὸν φρούριον τῆς Πλαταμῶνος καὶ κατέστρεψεν ὁλοτελῶς μεγίστην ἐναπόθεσιν παντῶν τροφίμων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Σιάλα Λιτοχωρίου, καὶ ἐδέχθη τὰ συγχαρητήρια ἐπὶ τούτοις τοῦ ὑπουργείου, ἀγνοοῦντος, ὅτι ὁ κ. μοίραρχος δὲν ἐτηλεγράφη τὰ ἀληθῆ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν του.

Τὰ πυρομαχικὰ τοῦ στόλου.— Καὶ νέα μεγάλη προμήθεια ἐκ Γαλλίας.

— Μήπως δὲν εἶχεν ἐπαρκῆ πυρομαχικὰ διὰ τοιαύτας πολεμικὰς πράξεις;

— Ἡ Ἀνατολικὴ μοῖρα ἀπετελεῖτο ἐκ 19 ὅλων πλοίων, ἐξ ὧν 3 θωρηκτὰ καὶ 12 τορπιλλοβόλα μετὰ 2,300 ἀνδρῶν. Ὅταν δὲ τὰ θωρηκτὰ εἶχον ἐλθεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ Γαλλίας ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως Τρικούπη, εἶχον φέρεῖ μεθ' ἑαυτῶν ὅλην τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα τῶν πυρομαχικῶν, ἥτις οὐδέποτε εἶχε θιχθῇ. Τὰ δὲ πυρομαχικὰ τῶν θωρηκτῶν καθὼς καὶ τῶν ἄλλων πλοίων βεβαίως ἐπῆρουν ὄχι

μόνον διὰ τὰς διαταχθείσας, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλας ἀκόμῃ πολεμικὰς πράξεις. Εἵχομεν δὲ προνοήσει διὰ προμήθειαν ἐκ Γαλλίας καὶ ἄλλης ποσότητος πυρομαχικῶν ἀξίας 850 χιλ. φράγκ., τὰ ὅποια θὰ ἐκομίζομεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν, ἃν ἐπρόκειτο περὶ μακροτάτης πολεμικῆς δράσεως. Τὰ πυρομαχικὰ ταῦτα ἦσαν ἐτοιμα, παραγγελθέντα πρὸ ἡμῶν ὑπὸ τῆς Ἰαπωνικῆς Κυβερνήσεως, καὶ κατὰ γενομένης συμφωνίας θὰ ἐδίδοντο πρὸς ἡμᾶς ἐντὸς συντομωτάτης προθεσμίας. Ἐπομένως τὰ πυρομαχικὰ ἦσαν ἐπαρκέστατα, ἀφοῦ ἡ Ἀνατολικὴ μοῖρα ἐλάχιστα εἶχε καταναλώσει,

— Μήπως σὰς ἐζήτησεν ὁ κ. Σαχτούρης τοιαῦτα ;

— Μὰς ἐζήτησεν τὴν 10ην Ἀπριλίου τὰ ἐν Ναυστάθμῳ ὑπολειπόμενα πυρομαχικὰ τῆς «Υῶρχς», ὅτινα καὶ ἀπεστάλησαν. Διὰ τοῦ αὐτοῦ δὲ τηλεγραφήματος συνίστα τὴν παραγγελίαν καὶ ἄλλων. Καὶ ἂν ὅμως ὑποτεθῇ, ὅπερ ρητῶς ἀποκρούω, ὅτι ἡ Ἀνατολικὴ μοῖρα εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἄλλων πυρομαχικῶν, πῶς παρακαλῶ, ἀφοῦ, ὡς εἶπον, ἐλάχιστα εἶχε δαπανήσει, καὶ ἀφοῦ ὁ κ. μοίραρχος διηύθυνε τὴν Ἀνατολικὴν μοῖραν ἀπὸ τῆς ἐν Κρήτῃ διαμονῆς αὐτῆς, διατελῶν ἐκεῖθεν ἀκόμῃ ἐν διηνεκεῖ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἀλληλογραφία, ἐκτελέσας δὲ καὶ τινὰ ἐνσφαιρα γυμνάσια, πολὺ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, ἔξωθεν τῆς Σκιάθου, πῶς λέγῳ, οὐδέποτε τότε εἶχε σκεφθῇ νὰ ζητήσῃ καὶ ἄλλα διὰ τὰ θωρηκτὰ πυρομαχικὰ; Πᾶσα λοιπὸν περὶ ἀνεπαρκείας τῶν πυρομαχικῶν γνώμη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόφασις τῆς μὴ ἐκτελέσεως τῶν διαταγῶν τοῦ Ὑπουργείου. Ἐν καιρῷ δὲ τῷ δέοντι θέλω παρυσιάσει ὅπου δεῖ τὸν περὶ πυρομαχικῶν φάκελλον, ὃν ἔχω ἐν ἐπισήμεις ἀντιγράφοις, ἵνα καταδειχθῇ ἡ περὶ τούτων ἐπιμελεστάτη πρόνοια τοῦ ὑπουργείου, καὶ μὴ μείνῃ μὴδ' ἡ ἐλάχιστη ἀμφιβολία περὶ τῆς ἐπαρκείας αὐτῶν.

— Ἀπεδέχοντο λοιπὸν οἱ λοιποὶ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τῆς μοίρας τὴν μὴ συμμόρφωσιν τοῦ κ. μοιράρχου πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου ;

[Τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Λεβίδου καὶ ἐν γένει τὰ περὶ τῆς στάσεως, ἣν ἐτήρησαν οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας θὰ δημοσιεύσωμεν αὖριον.]

Ε΄.

ΤΙ ΕΦΡΟΝΟΥΝ ΟΙ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ

ΤΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΝ ΚΟΚΚΟΡΗ

ΑΙ ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΟΥ Κ. ΣΑΧΤΟΥΡΗ

[Ἐξακολουθοῦμεν τὰς ἀποκαλύψεις τοῦ κ. Λεβίδου, αἱ ὁποῖαι προξενοῦσι ζωηροτάτην ἐντύπωσιν παρὰ τῇ κοινῇ γνώμῃ].(1)

Ἡ στάσις τῶν ἀξιωματικῶν.

Ἀνάγκη ἀνακριτικῆς ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς.

Ἡρωτήσαμεν αὐτόν, ἂν ἀπεδέχοντο οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας τὴν ἀδράνειαν τοῦ μοιράρχου κ. Σαχτούρη ὡς πρὸς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν τοῦ ὑπουργείου.

— Οὐδεὶς εὖορκος καὶ φιλότιμος ἀξιωματικὸς—μᾶς ἀπήντησε—τοιοῦτοι δὲ εἶνε σχεδὸν πάντες, ἥτο δυνατόν ν' ἀπεδέχετο τὰ τότε ἐν τῇ Ἀνατολικῇ μοίρᾳ συμβαίνοντα, τῶν ὁποίων τὰ αἷτια, τοὺς σκοποὺς καὶ τὴν πραγματικὴν καὶ νόμιμον βεβαίωσιν μόνον ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς, ὡς σᾶς εἶπον καὶ χθές, ἐξετάζουσα, θέλει πείσει τὸ ἔθνος, ὅτι ἀφόβως καὶ ἀπαθῶς ἐξετίμησε τὰ πράγματα.

— Καὶ δὲν ἔχετε πεπειθῆσιν εἰς τὰς διορισθείσας ἐπιτροπὰς, ὅτι θὰ ἐκτελέσουν εὐσυνειδήτως τὸ ἀνατεθὲν αὐταῖς ἔργον ;

— Ἐὰν μὴ ἴδω, οὐ μὴ πιστεύσω. Πέποιθα ὅμως ἐπὶ τὰ πλεῖστα τῶν μελῶν τῶν ἐπιτροπῶν τούτων. Ἄς ἔχῃ ὅμως τὸ ἔθνος διὰ τοῦ τύπου

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῆς 22 Ὀκτωβρίου ε. ε.

ἄγρυπνον τὴν προσοχὴν του, διότι πολλὰ χαλκεύουσι καὶ κατορθοῦ-
σιν αἱ μεγάλαι καὶ ὑψηλαὶ ἐπεμβάσεις.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ κ. Κόκκορη

— Δὲν μοὶ εἶπατε ὅμως ποίαν στάσιν ἐτήρησαν οἱ ἀξιωματικοὶ ἀ-
πέναντι τῆς ἀδρανείας τοῦ μοιράρχου των.

— Θέλετε νὰ σᾶς εἰπῶ τί ἐφρόνουν οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Ἀνατολικῆς
μοίρας; Χαρακτηριστικὸν τοῦ φρονήματος αὐτῶν εἶναι τὸ ἐπεισόδιον
τοῦ σηματοφόρου κ. Κόκκορη.

— Πότε καὶ πῶς συνέβη ἄκριθῶς τὸ ἐπεισόδιον αὐτό;

— Συνέβη τὴν πρωίαν τῆς 15 Ἀπριλίου, ὅτε ἡ μοῖρα ἄπρακτος
πάλιν εἶχε καταπλεύσει εἰς Σκίαθον.

— Φρονεῖτε, ὅτι ἡ ἐνεργουμένη ἀνάκρισις κατὰ τοῦ ἀξιωματικοῦ τού-
του θ' ἀποκαλύψῃ το ἀληθὲς αἷτιον τῆς ἀδρανείας τοῦ στόλου;

— Προσεκλήθην καὶ ἐγὼ παρὰ τοῦ εἰσηγητοῦ τοῦ Ναυτοδικείου, καὶ
διὰ μακρῶν ἀνεκρίθην ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης. Πέποιθα δέ, ὅτι, ἐὰν
ἡ ὑπόθεσις αὕτη συζητηθῇ ἐπ' ἀκροατηρίου, τὰ πλεῖστα τῶν τότε συμ-
βάντων θέλουσι διαλευκανθῇ.

— Σᾶς ἐμποδίζει τίποτε νὰ μᾶς εἰπῆτε τὰ τοῦ ἐν λόγῳ ἐπεισοδίου;

— Μὰ εἶνε γνωστὸν τὸ ἐπεισόδιον.

— Ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς εἰπῆτε τὰ κατ' αὐτό, εἰ δυνατόν, ἐκ τῶν
ἐπισήμων ἐγγράφων.

— Οὐδὲν μ' ἐμποδίζει. Σᾶς εἶπον καὶ προηγουμένως, ὅτι ἔχω σκό-
πον ν' ἀποκαλύψω καὶ νὰ καταγγείλω τὰ πάντα. Καί ὁ χαρακτήρ
μου καὶ αἱ παραδόσεις μου μοὶ ἐπιβάλλουσι νὰ ἀμυνθῶ ὑπὲρ τοῦ Ἑθ-
νους καὶ ὑπὲρ τῶν θεσμῶν τῆς γῶρας, ἰδιαίτατα δὲ ὑπὲρ τοῦ πολεμικοῦ
ναυτικοῦ, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ὀλοθύμως ἐργάσθην, διὰ νὰ καταστῇ ἄξιον
τῶν δικαίων προσδοκιῶν τοῦ Ἑθνους, καὶ ἐξ οὗ ἐξήρτητο καὶ θέλει
πάντοτε ἐξαρτᾶσθαι τὸ μεγαλεῖον τῆς Πατρίδος. Ἐλπίζω δὲ καὶ πέ-
ποιθα, ὅτι καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν δὲν
θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ στήσωσιν ἐδῶ ἱεροδικεῖα καὶ ἱερὰν ἐξέτασιν, διὰ νὰ κα-
ταθάψωσι τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν πλαγίως καὶ ὑπούλως ἐφ' ὧν
τῶν κατὰ τῆς Πατρίδος τελεσθέντων ἐγκλημάτων, θέλοντες νὰ δια-
σώσωσι τοὺς πράγματι ἐνόχους. Διὰ τοῦτο σᾶς εἶπον, ὅτι οὐδὲν μ' ἐμ-
ποδίζει νὰ σᾶς ἐκθέσω τὰ τοῦ ἐπεισοδίου τοῦ κ. Κόκκορη.

— Πῶς λοιπὸν συνέβη;

— Τὴν πρωίαν τῆς 15ης Ἀπριλίου τὸ τηλεγραφεῖον Ἀθηνῶν μοὶ
διεβίβασε τὴν ἐξῆς σημείωσιν:

«Ὁλος ὁ στόλος εὐρίσκεται εἰς Σκίαθον, ὡς λέγει ὁ τηλε-

γραφητῆς Σκιάθου, καὶ νὰ σπεύσῃτε εἰς τὸ ἐνταῦθα τηλε-
γραφεῖον πρὸς συνεννόησιν. Εἶνε ἀνάγκη ἀπόλυτος».

Σπεύδω ἀμέσως εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, ὅπου μοὶ ἀνακοινεῖται τὸ ἐξῆς
ἐκ Σκιάθου τηλεγράφημα :

« Ὑπουργὸν Ναυτικῶν

Ἀθῆνας

Ἐκ μέρους ἀξιωματικοῦ καταγγέλλεται προδοσία στόλου
καὶ τῆς Πατρίδος. Σπεύσατε ἔλθετε τηλεγραφεῖον.

Τηλεгр. Σκιάθου

Κοβαλός

Μὴ γνωρίζων τί ἀκριβῶς συνέβαινεν, ὁμολογῶ, ὅτι σφόδρα ἐταράχθην,
καὶ ἐκάλεσα ἀμέσως εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Σκιάθου τὸν μείραρχον κ. Σαχ-
τούρη. Ἀλλὰ μέχρις οὗ εἰδοποιηθῇ ὁ κ. μείραρχος καὶ ἔλθῃ εἰς τὸ
τηλεγραφεῖον, μοὶ διεβιβάσθη ἐκ Σκιάθου, ἐνῶ ἀκόμη εὐρισκόμεν ἐν τῷ
ἐνταῦθα τηλεγραφεῖον, τῇ ὥρᾳ 8 1)2 τῆς πρωῒας τῆς αὐτῆς ἡμέρας,
τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

« **Κόσμορτης σημαιοφόρος παρὼν. ὕπρετῶν «Ψιρ-
ρὰ», ἐν ὀνόματι Ἑθνους καταγγέλλω ὑμῖν ἀρχηγὸν
Σαχτούρη καὶ συνεργούς. προδίδοντας
ἔθνος, μὴ ἐκτελέσαντα διαταγὰς. ΠΛΕΙΣΤΟΙ Α-
ΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΦΡΟΝΟΥΣΙΝ ΑΥΤΑ. Σπεύ-
σατε, ὀρίσατε ὑπονάρχον ἀρχηγὸν Κανάρην, ἢ Στα-
ματέλλον».**

**Καταγγελία καὶ πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ
Ἀρείου Πάγου.**

— Μήπως ἀπεστάλη καὶ πρὸς ἄλλους ἢ φεβερὰ αὐτῇ καταγγελία ;
— Ἐμαθον ὅτι ἀπεστάλη αὐθιμερὸν ὑμῖα περίπου καὶ πρὸς τὸν
πρόεδρον τοῦ Ἀρείου Πάγου, χαρακτηρίζουσα ὡς προδοσίαν τὰ ἐν τῷ
στόλῳ συμβάντα, καὶ ἐπιμόνως προτρέπουσα τὸν κ. πρόεδρον τοῦ Ἀ-
ρείου Πάγου ν' ἀναγγεῖλῃ τοῦτο εἰς τὸν **πρωθυπουργὸν** καὶ εἰς τὸν
ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν.

— Διατί τάχα δὲν τὸν προέτρεπε νὰ καταγγελθῶσι ταῦτα καὶ
πρὸς τὸν Βασιλέα ;

— Τὸ ἐλησμόνησεν ἴσως.

— Μήπως ἐμάθατε ποῖα πειστήρια εἶχε, διὰ νὰ παραστήσῃ ὡς προ-
δοσίαν τὰ τελούμενα ;

— Ὑποθέτω, ὅτι ἔλαβεν ἀφορμὴν ἐκ τῆς μὴ ἐκτελέσεως τῶν διαταγῶν τοῦ ὑπουργείου, αἵτινες, κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ τοῦ σημαισφόρου, τῶν πλείστων ἀξιωματικῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ μοιράρχου, ὡς προηγουμένως σᾶς ἀνέφερον, ἐδύναντο καὶ ἐπρεπε νὰ ἐκτελεσθῶσιν, οὐδενὸς ἀνυπερβλήτου κωλύματος ὑπάρχοντος, ἢ συμπεσόντος, τοῦ δὲ μοιράρχου ὑφείλοντος πιστῶς νὰ ἐκτελῇ τὰς διαταγὰς **μόνον** τοῦ ὑπευθύνου ὑπουργοῦ.

Αἱ δικαιολογίαι τοῦ μοιράρχου. — Ὁ πέλεκυς τῆς Δικαιοσύνης βαρὺς νὰ πέσῃ κατὰ τῶν δικαιολογούντων τὸν **Μοίραρχον** ὀλίγων ἀνωτέρων **Ἀξιωματικῶν**.

— Ἄν δὲν ἀπατῶμαι ὁμως, ὁ κ. μοίραρχος προέβαλε πρό τινος εἰς τὴν δημοσιότητα πρὸς δικαιολογίαν του κάποια ἐμπόδια....

— Τὰ γνωρίζω. Κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας **εἶχε διδαχθῇ ὑπὸ τῶν ὀπισθεν αὐτοῦ ἰσταμένων**. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ὡς πολλάκις σᾶς ἀνέφερον, ὑπέσχετο, ὅτι τὰ πάντα ἤθελεν ἐκτελέσει, πιστεύων, ὅτι θὰ ἐδύνατο νὰ περιγράψῃ...

— Πῶς τὸ εἶπατε ;

— Νὰ περιγράψῃ, τουτέστι νὰ ὑπεκφύγῃ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου. Ὅταν ὁμως ἐπείσθη, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον ἄγρυπνον εἶχε τὸ ὄμμα ἐπὶ τῶν ἐνεργειῶν του, τότε μίαν ἢ δύο ἡμέρας πρὸ τῆς ἀνακλήσεώς του, ἤρχισε νὰ διατυπώσῃ ἀδικαιολογήτους δισταγμοὺς διὰ τινος τῶν διαταγῶν, νὰ ἐπιζητῇ δὲ καὶ νὰ λαμβάνῃ πιστοποιητικὰ παρ' ὀλίγων ἀξιωματικῶν, καθ' ὧν ἐπίσης βαρὺς πρέπει νὰ πέσῃ ὁ πέλεκυς τῆς Δικαιοσύνης, οἰοιῶποτε καὶ ἂν ᾔνε.

— Ποίους ἐννοεῖτε ;

— Πρέπει νὰ ἐξετασθῶσιν οἱ πεπαιδευμένοι ἐκεῖνοι καὶ φιλότιμοι ἀξιωματικοὶ τῆς Ἀνατολικῆς μείρας, καὶ νὰ ζητηθῶσι τὰ ἡμερολόγια αὐτῶν, ἐν τῶν ὁπίων θέλει βεβαιωθῇ ἐκεῖνο, τὸ ὁπεῖον ἄλλως ὑπὸ τινων ἐξ αὐτῶν καὶ ἐδημοσιεύθη ἤδη, ὅτι δηλαδὴ τὰ τορπιλλικὰ σκάφη ἐκινδύνευσαν τὴν 14ην Ἀπριλίου, διότι ὁ κ. μοίραρχος δὲν ἀπετόλμησε νὰ προσρμισθῇ εἰς τινὰ τῶν ὁρμῶν τῆς Χαλκιδικῆς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὀλίγιστα μίλια ἀπέιχε, καὶ ὅστις ἐντελῶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἦτο ἀφρούρητος, ἀλλ' ἐσπευσε νὰ καταπλεύσῃ πάλιν εἰς Σχιάθον, διανύσας πολὺν ὁδὸν ἀπὸ τὰς ἐκείνης, ἀνευ οὐδενὸς λόγου, καὶ παρὰ τὰ διατεταγμένα.

Πότε ἐκοινοποιήθη ἡ ἀνάκλησις εἰς τὸν μοίραρχον.

— Μετὰ τὴν καταγγελίαν ὑπὸ τοῦ κ. Κόκκορη δὲν ἦλθεν ὁ κ. μοίραρχος εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Σκιάθου, ὅπου τὸν εἶχατε καλέσει ;

— Ἐπέβη λέμβου ἐκ τῆς ναυαρχίδος, διὰ νὰ ἐλθῇ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ἐπεδόθη εἰς τὸν κ. μοίραρχον τὸ περὶ ἀνακλήσεως αὐτοῦ Βασιλ. Διάταγμα, ὅπερ αὐθωρεῖ ἐκ τοῦ τηλεγραφείου τῷ διεβίβασα, ἅμα ἐδεόχθη, ὅτι εὐρίσκατο πάλιν ἐν Σκιάθῳ ἀπρακτος.

— Ὁ κ. Κόκκορης ἔμενεν ἀκόμη εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Σκιάθου ;

— Ὁχι. Τὸν διέταξα ν' ἀπέλθῃ πάρυστα εἰς τὸ πλοῖόν του.

— Καὶ τί φρονεῖτε ; Θὰ καταδικασθῇ δι' ὅσα σὰς ἐτηλεγράφησε ;

— Κατηγορεῖται ὁ κ. Κόκκορης ἐπὶ συκοφαντία. Ἀδύνατον εἶναι τοιαύτη κατηγορία σπουδαίως νὰ ὑποστηριχθῇ, διότι σκοπὸς αὐτοῦ δὲν ἦτο νὰ συκοφαντήσῃ, ἀλλὰ νὰ διαδηλώσῃ τὴν ἀκράτητον ὀργὴν ὅλων τῶν φιλοτίμων ἑξισωματικῶν τῆς μοίρας ἐκείνης ἐπὶ τῇ μὴ ἐκτελέσει τῶν ἐπιμύων διατασσόμενων.

— Μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ κ. Σαχτούρη ἐσεῖς τί ἐπράξατε ;

— Σὰς εἶπον. Μετέβην ἐκ τοῦ τηλεγραφείου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ παρητήθην. Ἀρκετὰ ὑπέμεινα.

Τὰ τῆς Δυτικῆς μοίρας.

— Τώρα, κ. Λεβίδη, δὲν μοὶ λέγετε, παρακλῶ, διατί ἀντικατεστάθη ὡς ἀρχηγὸς ἐν τῇ Δυτικῇ μοίρᾳ ὁ κ. Ζῶτος ὑπὸ τοῦ κ. Κριεζῆ ;

— Τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Δυτικῆς μοίρας.

— Δὲν ὀνασθε νὰ μοῦ εἰπῇτε καὶ τὰ περὶ αὐτῆς ;

— Μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως. (1)

[Τὰς περὶ τῆς δράσεως τῆς Δυτικῆς μοίρας σπουδαιοτάτας ἀποκαλύψεις τοῦ κ. Λεβίδου, ἐκφερομένας τὸ πρῶτον ἥδη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐπισήμων κειμένων καὶ ἐγγράφων, ἀρχόμεθα δημοσιεύοντες ἀπὸ τῆς αὔριον. Διὰ τῶν σπουδαιοτάτων αὐτῶν ἀποκαλύψεων θέλει καταδειχθῇ ὁ καταχθόνιος τρόπος, δι' οὗ ἐξεμυδενίσθη ἡ πολεμικὴ δράσις τοῦ στόλου καὶ ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ, χωρὶς νὰ καταληφθῇ ἡ Πρέβεζα, δι' ἣν καὶ μόνον εἶχε δαπανῆσει τὸ Κράτος πρὸ τόσων ἐτῶν ὀλόκληρα ἑκατομμύρια, ναυπηγῆσαν ἀποκλειστικῶς δι' αὐτὴν καὶ ἰδιαίτερα πολεμικὰ σκάφη].

(1) Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἀπορρώπων εἰς τὰ τῆς Ἀνατολικῆς Μοίρας θέλω δημοσιεύσει καὶ ὅλως ἐκείνη ἀνακρίνωσις, ἐπὶ τῇ βάσει πάντοτε κειμένων. Τοῦτο ὅμως βραδύτερον, ἵνα συγχρόνως ἀπαντήσω καὶ εἰς τινὰ ἐξ ὧν, πρὸς δικαιολογίαν ἀπλῆν τῶν ὑπευθύνων, ἐξακολουθοῦσι νὰ δημασιεύωνται ἀνεξελέγκτως.

II

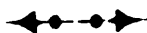
Η ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΟΙΡΑΣ

ΣΤ'.

Η ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΣΧΕΔΙΑ ΚΑΙ ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ

ΑΙ ΑΝΟΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΘΕΣΕΩΣ

['Αφοῦ ἐξηντλήσαμεν τὰ θέματα, ἐφ' ὧν ἠρωτήσαμεν τὸν πρῶτον ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν κ. Λεβίδην διὰ τὴν ἀδράνειαν τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας, ἐρχόμεθα σήμερον διὰ τῶν ἐρωτήσεών μας ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τῆς Δυτικῆς μοίρας τοῦ Στόλου, ἥς πρῶτιστος καὶ κύριος σκοπὸς ἦτο ὁ βομβαρδισμὸς καὶ ἡ κατάληψις τῆς Πρεβέζης. Αἱ ἐρωτήσεις μας ἀποδλέπουσιν εἰς τὸ ν' ἀποκαλυφθῶσι δι' ἐπισήμων ἐγγράφων τὰ αἷτια, ἔνεκα τῶν ὁποίων δὲν ἐπετεύχθη τὸ πολεμικὸν σχέδιον, καὶ νὰ καταδειχθῇ τίνες οἱ ὑπεύθυνοι διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ σχεδίου τούτου. ἐξ οὗ ἐξηρτᾶτο ἡ τύχη τοῦ πολέμου δι' ὅλην τὴν Ἡπειρον, καὶ συνεπῶς ἡ ἐκβάσις τοῦ ὅλου ἀγῶνος]. (1)

Τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ στόλου.

Α') Ὡς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Μοίραν.

α') Κατάληψις Θεσσαλονίκης

β') Διακοπὴ συγκοινωνιῶν Τουρκικοῦ στρατοῦ.

γ') Κατάληψις μεγάλων νήσων Αἰγαίου.

δ') Ἐπρεπε νὰ ἐνεργηθῶσι κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου.

ἠρωτήσαμεν ἐν ἀρχῇ τὸν κ. Λεβίδην τί ἡδύνατο γενικῶς νὰ μας

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῆς 24 Ὀκτωβρίου ἐ. ἔ.

εἶπε περὶ τῆς ὁράσεως τῆς Δυτικῆς μεῖρας τοῦ στόλου, καὶ κυρίως περὶ τῶν διοικούντων αὐτὴν ἀξιωματικῶν.

— Ἀνάγκη νὰ σᾶς εἰπῶ, ἀπῆντησε, γενικώτερα τινα, πρὶν ἢ ἀπαντήσω ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν ἐρώτησίν σας. Ἐξ ὧν μέχρι τοῦδε σᾶς ἀσκητήθη, ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιστήμων ἐγγράφων καὶ γεγονότων ἀναφορῶν, εἶδατε, ὅτι ὡς πρὸς μὲν τὴν Ἀνατολικὴν μεῖραν, αὕτη, ἔπρεπε κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ καταλάβῃ ἀμέσως τὴν Θεσσαλονίκην, νὰ διακόψῃ τὰς τουρκικὰς συγκοινωνίας, καταστρέφουσα τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Δεδεαγάτς δι' ἀποβάσεως στρατοῦ τῆς ξηρᾶς, νὰ ἐξεγείρῃ δὲ καὶ νὰ καταλάβῃ, ἐπίσης, τὰς μεγάλας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ταῦτα δὲ πάντα ἐφρόνουν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐνεργηθῶσι κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου.

Ὁ τουρκικὸς καὶ ὁ ἐλληνικὸς στρατὸς κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ε. ε

— Διατί ὀρίζετε ἐκείνην τὴν ἐποχὴν :

— Διότι ἡ μὲν Θεσσαλονίκη τότε, ὡς σᾶς ἀπέδειξα δι' ἐπιστήμων ἐγγράφων κατὰ προηγουμένην συνέντευξίν μας, ἦτο ἐντελῶς ἀφροδέρητος καὶ ἀοπλος, κατὰ ἐπιστολὴν δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Ν. Μακρῆ, τῆς 2 Μαρτίου ε. ε, ἀναγνωσθεῖσαν ἐνώπιον τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἡ ὅλη δύναμις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰ σύνορα ἀνῆρχετο μόλις εἰς 35, 000 ἄνδρας. Ἄν ἐπομένως ἡ δύναμις ἐκείνη τεραστίως κατόπιν ηὔξησε, τοῦτο κατωρθώθη καθόσον ἡ διὰ Δεδεαγάτς καὶ Θεσσαλονίκης διέλευσις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων ἦτο ἀνώλυτος.

— Ὁ ἰδικὸς μας στρατὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πόσος ἦτο ἐν Θεσσαλίᾳ ;

— Τὴν 2αν Μαρτίου ε. ε. ὁ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐλληνικὸς στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 25, 825 ἄνδρας.

— Ὅστε ἦτο ὀλιγώτερος τοῦ τουρκικοῦ ;

— Βεβαίως· καὶ ἐφ' ὅσον ἡ μὲν Ἑλλὰς ἔχει πληθυσμὸν 2 1)2 περικου ἐκατομμυρίων, ἡ δὲ Τουρκία ἄνω τῶν 20 ἐκατομ., δυσκολώτατον, ἴαν μὴ καὶ ἀδύνατον, θὰ ἦναι νὰ παρτάξωμεν στρατὸν ἰσάριθμον πρὸς τὸν τουρκικόν. Σημειώσατε ὁμῶς, ὅτι ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἦτοι τὴν 2 Μαρτίου, ἡ δύναμις τοῦ ἐν Ἀθήναις Γ' Ἀρχηγείου τοῦ στρατοῦ ἀνῆρχετο εἰς 14, 977 ἄνδρας. εἴτινες διὰ τῶν ἐμπορικῶν ἀποπλείων θὰ ἐδύναντο ἀμέσως ν' ἀποσταλῶσιν εἰς Θεσσαλίαν.

Οἱ ἀριθμοὶ εἶνε ἐπίσημοι.

— Εἶνε ἀκριβεῖς αὐταὶ αἱ πληροφορίες σας περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ στρατοῦ μας ;

— Πλέον ἢ ἀκριβεῖς ἐπισημόταται. Διότι καθ' ἑκάστην ἐσπέραν ὁ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργὸς κ. Μεταξᾶς ἐδίδεν εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον λεπτομερῶς τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ. Παρατηρεῖτε λοιπόν, ὅτι εἰ δύο στρατοὶ ἐδύναντο νὰ ᾔνε ἰσόπαλοι. Ἀλλ' ὡς ἤκούσατε, τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ παραδεχθῇ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ τοιοῦτου σχεδίου. Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα ἐφρόνουν καὶ προέτρεπον, ὅτι ἐπρεπε νὰ ἐκτελεσθῶσιν, ἅμα ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου, ὑπὸ τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας

— Ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς Δυτικῆς μοίρας ποῖον ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ;

Β') Ὡς πρὸς τὴν Δυτικὴν Μοῖραν.

Τὸ ἀποτυχὸν σχέδιον.

Μερικὴ ἐκτέλεσις.

Ὑπὸ τινος συνετάχθη τοῦτο.

— Ὡς πρὸς τὴν Δυτικὴν μοῖραν τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ἦτο, διαιρουμένη αὕτη εἰς δύο, νὰ βομβαρδίσῃ τὰ ἐντὸς καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου φρούρια τῆς Πρεβέζης, ἐνῶ συγχρόνως ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς θὰ κατελάμβανε τὴν πόλιν. Κυριευομένης δὲ τῆς Πρεβέζης τότε, μερικὰ μὲν πλοῖα, ὡς ὁ «Ν. Μιαούλης» καὶ ὁ «Εὐρώτας» μετὰ δύο τορπιλικῶν σκαφῶν, θὰ ἐξηκολούθουν φρεουρῶντα τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου καὶ τὰ παράλια τῆς Ἠπείρου, πρὸς παρὰ κώλυσιν ἀποβιβάσεως τρεφῶν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων, τὰ δὲ λοιπὰ πλοῖα τῆς μοίρας ἐκείνης, ἐγκαταλείποντα τὸν Ἀμβρακικόν, θὰ ἐσπεύδον νὰ συνενωθῶσι μὲ τὴν Ἀνατολικὴν μοῖραν, τῆς ὁποίας τότε ἡ δύναμις, ἀπὸ 19 σκαφῶν, θ' ἀνεβιβάζετο εἰς 27 καὶ πλέον. Αὐτὸ ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς μοίρας, τὸ ὁποῖον μὴ ἐπιτευχθέν δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἐξέλθωσι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου τὰ πλοῖα, ὅπως συνενωθῶσι μὲ τὴν Ἀνατολικὴν μοῖραν.

— Καὶ ποῖος ἐπρότεινε τὸ σχέδιον αὐτὸ διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς Δυτικῆς μοίρας ;

— Ἐπειδὴ δὲν ἐγείναν οὐκ αἱ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου διατυπωθεῖσαι ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ γινῶμαί μου, ὡς πρὸς τὸν συνδυ-

ασμὸν τῆς ἐνεργείας τῶν δύο μοιρῶν τοῦ στόλου, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, θὰ σὰς ἀρηγῆθῃ ἤδη τὰ κατόπιν ὑπὸ τῆς Δυτικῆς μοίρας γινόμενα.

— Ἐπὶ νέου σχεδίου ;

— Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σχεδίου, ἀλλὰ μονομερῶς ὡς πρὸς τὴν Δυτικὴν μοῖραν.

— Καὶ ποῖος κατήρτισε τὸ πολεμικὸν σχέδιον ὡς πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς Δυτικῆς μοίρας :

— Μέρος μὲν τοῦ σχεδίου ἀξιωματικοὶ τοῦ πολεμικοῦ Ναυτικοῦ, μέρος δὲ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς. Ἐχὼ ὅμως καὶ ἐκθέσεις ἐπιτροπῆς ἐπιτελικῆς μικτῆς, ἐξ ἀξιωματικῶν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης.

— Ἐμπορεῖτε νὰ μεῦ ἀναφέρετε τὰ ὀνόματα τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν ;

Ἐκθέσεις τοῦ κ. Στράτου.

— Μάλιστα. Γινώσκων, ὅτι ὁ συνταγματάρχης τῶν Γενικῶν Ἐπιτελῶν κ. Α. Στράτος εἶχεν ἄλλοτε εὐδοκίμως ἐργασθῇ ἐπὶ τῆς ἐνδεχομένης ὁράσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν Ἡπείρῳ, παρεκάλεσα αὐτόν, ὅπως ἐγγράφως μοὶ ἐκθέσῃ τὰς γνώμας του. Οὗτος δὲ μοὶ ὑπέβαλε μακρόν, λεπτομερές καὶ ἄρτιον ὑπόμνημα περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου ἐν Ἡπείρῳ ὁράσεως.

— Τί ἀναφέρει εἰς τὸ ὑπόμνημά του ;

— Ὡς βάσιν τῆς πολεμικῆς ἐνεργείας διὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰωαννίνων θεωρεῖ ἄμυναν μὲν ἐν Ἀρτῇ ἀύστηράν, ἐπίθεσιν δὲ διὰ τοῦ στόλου κατὰ τῆς Πρεβέζης καὶ Σαλαῶρας πρὸς ἄλωσιν αὐτῶν, γνωματεύων ὅτι: «ὁ κατέχων Πρέβεζαν—Σαλαῶραν κατέχει τὰ Ἰωάννινα». Ἡ δὲ ἐπίθεσις τοῦ στόλου κατὰ Πρεβέζης, ὡς καὶ ἡ ἀποβίβασις τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς ὠριζεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ γείνη : «ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν Λευκάδα ἀνοικτῆς παραλίας τῆς Πρεβέζης».

— Τίνων ἄλλων ἀξιωματικῶν ἐκθέσεις εἶχατε ;

Ἐκθέσεις τοῦ κ. Θεοχάρη.

— Εἶχον καὶ παλαιάν τινα ἐργασίαν σχετικὴν, τὴν ὁποίαν εὗρον ἐρριμμένην εἰς ἓν δουλάπι τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ὅταν παρέλαβον τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ, καὶ κατεγινόμην τότε εἰς συλλογὴν καὶ ταξινομήσιν σπουδαιωτάτων ὑπομνημάτων, τῇδὲ κάκεισε διεσκορπισμένων. Ἡ ἐκθεσις αὕτη εἶνε τοῦ νῦν ἀντιπλοιάρχου κ. Θεοχάρη, ὅστις ἐπὶ μακρὸν εἰργάσθη καὶ διέμεινε κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα, γεγραμμένη ἐν Λευ-

κάδι τὴν 17ην Ὀκτωβρίου τοῦ 1885, καὶ φέρουσα ἀριθ. 374 (ἀριθ. πρωτ. 17,010).

— Τί ἀναφέρει ὁ κ. Θεοχάρης ;

— Ἡ ἐκθεσις αὕτη τοῦ κ. Θεοχάρη, συνδυαζομένη πρὸς ἐτέραν τοῦ ἰδίου, προκληθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ καὶ ὑποβληθεῖσαν κατὰ Φεβρουάριον ἐ. ἔ. ἐνίσχυσεν τὴν πεποιθήσιν τοῦ ὑπουργείου, ὅτι ἡ Δυτικὴ μοῖρα τοῦ στόλου, διαιρουμένη εἰς δύο τμήματα, ἔδει διὰ τοῦ ἐνὸς νὰ εἰσέλθῃ καὶ καταλάβῃ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου νὰ ἐπιτεθῇ ἔξωθεν κατὰ τῶν φρουρίων Πρεβέζης.

Ἡ ἐκθεσις τοῦ κ. Ζώτου.

— Πεῖσι ἄλλοι Ἀξιωματικοὶ εἶχον ὑποβάλει σχετικὰς ἐκθέσεις ;

— Ὁ ἀντιπλοίαρχος κ. Κ. Ζώτος, ὅστις μέχρι τινὸς διετέλει ἀρχηγὸς τῆς Δυτικῆς μείρας τοῦ στόλου. Οὗτος μετ' ἐπέβαλεν ἐκ τοῦ ὅρου Λευκάδος κατὰ Μάρτιον ἐ. ἔ.: «Σχέδιον προσβολῆς τῶν φρουρίων Πρεβέζης ὑπὸ τῶν πλοίων τῆς Δυτικῆς μείρας», μακρὸν καὶ πολλῆς προσοχῆς ἄξιον, ἐγκρίνον μὲν τὸν εἰσπλουν τῶν πλοίων μας ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, καὶ τὴν κατάληψιν αὐτοῦ, ἀναλῶν δὲ λεπτομερῶς τὰ τῆς διατάξεως τοῦ Στόλου καὶ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Στρατοῦ τῆς ξηρᾶς. Τὸ σχέδιον δὲ τοῦτο εἶχε συνταχθῇ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τοῦ Ἀνθυπεπλοίαρχου κ. Λ. Τσουκαλά, Ἀρχιεπιστελέως τῆς Μοίρας.

Ἡ ὅλη ἐκθεσις αὕτη διαιρεῖται εἰς δύο μέρη καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ περιγράφονται λεπτομερῶς τὰ φρούρια καὶ τὰ ὀχυρώματα τῆς Πρεβέζης, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἐκτίθεται τὸ σχέδιον τῆς κατὰ τῶν φρουρίων καὶ τῶν ὀχυρωμάτων τούτων ἐπιθέσεως τοῦ στόλου, καθοριζομένης λεπτομερῶς τῆς ἐνεργείας ἐνὸς ἐκάστου τῶν πλοίων τῆς Δ. μείρας, ἀνερχομένων μικρῶν καὶ μεγάλων μετὰ τῶν τερπιλλικῶν εἰς 16 σκάφη. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑπεδείκνυε προσέτι τὰς θέσεις, ἃς θὰ προσέβαλεν ἕκαστον πλοῖον ὄνυμαστί, καθορίζον καὶ τὰς ἀποστάσεις, ἀπὸ τῶν ὑποίων διετάσσοντο νὰ βάλλωσι τὰ πλοῖα.

Αἱ ἀποστάσεις, ἀπὸ τῶν ὑποίων ἔπρεπε νὰ βομβαρδίζωσι.

— Δὲν μοι λέγετε ἀκριβῶς ἀπὸ ποίας ἀποστάσεως ὀρίζει ;

— Ἡ ἐκθεσις ρητῶς λέγει : «Τὰ πλοῖα θ' ἀρχίσωσι τὸ πᾶρ ἀπὸ ἀποστάσεως 2,500 μέτρων διὰ σήματος τοῦ ἀρχηγοῦ, καὶ προχωροῦντα θὰ βάλλωσι μέχρις ἀποστάσεως 1,500 μέτρων περίπου, ὃ δὲ «Β. Γεώργιος»,

καθ' ὃ τεθωρακισμένος, θὰ εὐρίσκεται δεξιᾷ τοῦ «Ν. Μισούλη» καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ 400 τὸ πολὺ μέτρων»

— Καὶ κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου ἀπὸ πόσων μέτρων ἐκκινουνοῦν τὰ πλοῖα ;

— ὦ φίλε μου ! αὐτὸ εἶνε θέμα, ἀποτελεῦν σχεδὸν τὸ ἥμισυ τοῦ ὅλου, ὅπερ σὰς ἀφηγοῦμαι καὶ θὰ σὰς ἀφηγηθῶ. Δὲν νομίζετε λοιπὸν προτιμώτερον νὰ ἀναβάλῃτε τὴν ἐρώτησίν σας ὅταν ἔλθωμεν εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς ἐνεργείας τῆς Δυτικῆς μοίρας ;

Ἡ ἔκθεσις τῆς μικτῆς ἐπιτροπῆς

— Μάλιστα. Εἶπατε ὅτι ἔχετε καὶ ἔλθεσιν μικτῆς ἐπιτροπῆς ἀξιωματικῶν. Αὕτῃ ποῦ περιστρέφεται :

— Ἐχω ἔκθεσιν ἐπιτελικῆς ἐπιτροπῆς μικτῆς, τὴν ὁποίαν συνεκρότησα, διότι μεταξὺ τῶν κυρίων πλοιάρχων τοῦ πολεμικοῦ Ναυτικοῦ ὑπῆρξέ τις, ὅστις ἤκουσα ὅτι ἔλεγεν, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ εἰσέλθωμεν καὶ νὰ κατ'αλάβωμεν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Μάλιστα, ἐὰν δὲν μὲ ἀπατᾷ ἡ μνήμη, ἀφοῦ ἐγὼ παρητήθην τοῦ ὑπουργείου, ὁ ρηθεὶς πλοίαρχος προέβη καὶ εἰς μίαν συνέντευξιν μὲ τινα τῶν συναδέλφων σας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὑπεστήριξε τὴν γνώμην ταύτην, λησμονήσας καὶ τότε πάλιν τὰ ὀγκώδη ποσά, ἅτινα τὸ Κράτος ἐδαπάνησε πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀτμοβαρίδων « Ἀκτίου » καὶ « Ἀμβρακίας », ὧν ἡ κατασκευὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνάγκην τοῦ εἰσπλου πλοίων πολεμικῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ, προκειμένου περὶ πολεμικῆς ἐνεργείας κατὰ τῆς Πρεβέζης.

— Καὶ πότε συνεκλήθη καὶ συνέταξε τὴν ἔκθεσιν τῆς ἡ μικτῆς Ἐπιτροπῆς ;

— Τὴν 22αν Φεβρουαρίου ἐ. ἔ., δύο δηλαδὴ καὶ πλέον μῆνας πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν.

— Ἀπὸ τίνας ἀξιωματικοὺς συνίστατο ἡ ἐπιτροπὴ ;

— Τὴν ἐπιτροπὴν ἀπετέλουν οἱ κ. κ. Π. Λυκούδης, ἀντισυνταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ, διευθύνων δὲ καὶ τότε τὸ ἐπιτελικὸν τμήμα τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, Δ. Ἡπίτης, πλωτάρχης, Γ. Χατζηανέστης, λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ Κ. Νίδερ, ὑπολοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ, ἀμφότεροι ἐργαζόμενοι καὶ τότε ἐν τῷ ἐπιτελικῷ τμήματι τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, καὶ Λ. Τσουκαλᾶς, ἀνθυποπλοίαρχος. Τοιαύτας δὲ ἐπιτελικὰς ἐπιτροπὰς πολλάκις συνεκάλεσα κατὰ τὸ διετές διάστημα τῆς ὑπουργίας μου καὶ κατὰ τὰς ἐκτάκτους ἐκείνας περιστάσεις, ἀφοῦ δὲν εἶχε κατασταθῇ δυνατὴ ἡ σύστασις ἐπιτελικοῦ τμήματος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν, ἣν ἐπιμόνως εἶχα ζητήσῃ,

καὶ τὴν ὁποίαν μάλιστα εἶχον ἀναγράψει ἐν τῷ ὀργανισμῷ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ τοῦ Στόλου, τὸν ὁποῖον ἐσκόπουν καὶ ἀπεπειράθην νὰ ὑποβάλω εἰς τὴν Βουλὴν κατὰ τὸ 1896.

- Διατί δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ σύστασις τοῦ ἐπιτελικοῦ τμήματος ;
- Αὐτὸ εἶνε ἄλλη πάλιν ἱστορία.
- Καὶ δὲν μᾶς τὴν λέγετε ;
- Ἀναμείνατε ν' ἀκούσῃτε πρῶτον τί ἀναφέρει ἡ ἔκθεσις τῆς μικτῆς ἐπιτροπῆς, καὶ μετὰ ταῦτα βλέπομεν.

Τὸ κείμενον τῆς ἐκθέσεως.

- Τί ἀναφέρει λοιπὸν ἡ ἔκθεσις ;
- Ἀναφέρει ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς : « Πρωτίστη καὶ ἀπαραίτητος ἀνάγκη τυγχάνει ἡ ὑπεροχὴ καὶ κυριότης ἡμῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ κατὰ θάλασσαν· ὁδὸν δὲ νὰ ληφθῶσιν ἅπαντα τὰ μέτρα, ὅπως εὐχερῆς καὶ ἀκώλυτος καταστῇ ἡ ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ συγκοινωνία καὶ μεταφορὰ στρατοῦ. Καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἡ διαθέσιμος ναυτικὴ δύναμις εὐνατχι νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ ἀνωτέρω αποτελέσματος διὰ τινων τῶν διαθεσίμων πρὸς τοῦτο πλοίων, ἡ ἀνάγκη τῆς ὑπηρεσίας θὰ προετίμα τὸν διχασμὸν τῶν δυνάμεων, ὧν τὸ μὲν ἡμισυ νὰ τεθῇ ἐντὸς τοῦ κόλπου, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ ἐκτός». Αὐτὰ λέγει ἡ ἔκθεσις.
- Καὶ διατί εἶπατε ἀπερρίφθη ἡ σύστασις τοῦ ἐπιτελικοῦ τμήματος ;
- Νὰ σᾶς εἶπω.

[Τὴν σχετικὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Λεβίδου, περιεργοτάτην, ὡς ἀποδεικνύουσαν καὶ τὰς ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὑψηλὰς ἐπεμβάσεις, δημοσιεύομεν αὔριον, συνεχίζοντες τὰς περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ σπουδαιοτάτας ἀποκαλύψεις].

Z.

ΤΑ ΜΙΚΡΟΒΙΑ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΕΩΝ

ΟΙ ΟΠΙΣΘΕΝ ΤΟΥ ΒΑΣΙΔΟΠΑΙΔΟΣ

ΔΙΑΤΙ ΕΜΑΤΑΙΩΘΗ ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΑΜΥΝΗΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

[Μετά τὰς χθεσινὰς περὶ τοῦ σχεδίου κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπιθέσεως ἀποκαλύψεις τοῦ κ. Λεβίδου, ἐξακολουθοῦμεν σήμερον τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ἅτινα κατέληξαν εἰς τὴν ἀποτυχίαν τῆς πολεμικῆς ἐκείνης πράξεως. Αἱ σημεριναὶ ἀποκαλύψεις διὰ τὰς ὑψηλὰς ἐπιδράσεις θὰ προξενήσουν γενικὴν κατάπληξιν]. (1)

Τὸ ἐπιτελικὸν τμήμα.

Ἐρωτήσαμεν τὸν κ. Λεβίδην διατί ἐματαιώθη ἡ περὶ συστάσεως ἐπιτελικοῦ τμήματος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν ἐργασία του.

— Γενικὴ γνώμη, μᾶς ἀπήντησε, παρὰ τοῖς Ναυτικοῖς κύκλοις ἐπεκράτει, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς καὶ τοῦ ὑπουργείου καὶ τοῦ Στόλου ἔπρεπε νὰ μεταβληθῶσιν. Ἐπὶ τῇ βᾶσει ἐργασίας τοῦ 1892 ἔτους, γενομένης ὑπὸ ἐπιτροπῆς, ἀποτελουμένης ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν τοῦ πολεμικοῦ Ναυτικοῦ κ.κ. Α. Βατσαζῆ, Δ. Μιαούλη καὶ Μ. Εὐόταρη, καὶ κατόπιν μακρᾶς συνεργασίας μετὰ τοῦ προσωπάρχου τοῦ ὑπουργείου ἀντιπλοιάρχου κ. Κ. Ζώτου, εἴχομεν καταρτίσει τοὺς ρηθέντας ὀργανισμοὺς καὶ τὸν συμφῶνως πρὸς αὐτοὺς προϋπολογισμὸν τοῦ 1896.

— Καὶ τί καινοτομίας ἐφέρατε διὰ τῶν ὀργανισμῶν αὐτῶν;

(1) Ἐξημεροῦθη ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῆς 25 Ὀκτωβρίου ε. ε.

— Πολλὰς. Μία δὲ ἐξ αὐτῶν, περὶ ἧς ἡ ἐπιτροπὴ ἐκείνη, δὲν εἶχε προνοήσει, ἦτο καὶ ἡ ἰδρυσις ἐπιτελικοῦ τμήματος ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν.

— Μὰ διατί δὲν ὑπῆρχεν ἐπιτελικὸν τμήμα, προκειμένου μάλιστα περὶ ἐνὸς τῶν πολεμικῶν ὑπουργείων;

— Εἴτε διότι οὐδέποτε εἶχε τις σκεφθῇ περὶ αὐτοῦ, εἴτε διότι **δὲν τὸ ᾔθελαν.**

— **Ποῖοι** δὲν τὸ ᾔθελαν;

— Πολλοὶ καὶ **διάφοροι**, τίς εἶδεν ἐκ τίνων λόγων κινούμενοι. Ἄλλ' ἀρτήσατε νὰ ἐξακολουθήσω. Τὴν ὀγκώδη λοιπὸν ἐκείνην ἐργασίαν, διὰ τῆς ὁποίας καθιεροῦτο καὶ τμήμα ἐπιτελικὸν ἐν τῷ ὑπουργείῳ, οὗτινος τμηματάρχην, ὡς εἶνε γνωστὸν ἔκτοτε, ἐσκόπουν νὰ διορίσω τὸν ἀντιπλοίαρχον κ. Κ. Ζῶτον, ὑπέβαλον μετὰ τοῦ συναφούς περὶ υπολογισμοῦ πρὸς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν καὶ πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα. Ἀμφότεροι προθυμότερα καὶ εὐμενέστερα ἀπεδέχθησαν κατ' ἀρχὰς καὶ ἡσπάσθησαν τὰ πάντα.

Πῶς ἀπερρίφθη τὸ ἐπιτελικὸν τμήμα.

— Καὶ ἐπειτα βέβαια τὰ ἀπέρριψαν;

— Μὴ σπεύδετε. Ὀλόκληρος δὲ ἡ ἐργασία αὕτη ἀντεγράφη εἰς τὸ καθαρόν, ὅπως ὑποβλήθη εἰς τὴν Βουλὴν πρὸς ἐπιψήφισιν. Ἄλλ' ἀμέσως ἤρχισαν αἱ ὀπισθεν τοῦ Θρόνου ἐπιδράσεις, τὰ μικρόβια ταῦτα τῶν Βασιλέων καὶ τῶν Θρόνων. Αἱ ἐπιδράσεις αὗται κατέστρεψαν τὴν ἐν λόγῳ ἐργασίαν, καὶ τμήμα ἐπιτελικὸν δὲν κατωρθώθη νὰ ἰδρυθῇ. Ἀμφιβάλλω, ἂν ἄλλο Κράτος ἔχη ὑπουργεῖον Ναυτικῶν ἄνευ ἐπιτελικοῦ τμήματος.

— Δὲν μοῦ λέγετε, παρακαλῶ, καθαρώτερα ποῖοι δὲν ᾔθελον νὰ ἰδρυθῇ τὸ ἐπιτελικὸν τμήμα; Εἶνε καιρὸς ἐπὶ τέλους νὰ γνωρίσῃ τὸ ἔθνος ὠρισμένως τοὺς ἀντιδράσαντας καὶ ἀντιδρώντας εἰς πᾶσαν ὀφείλῃ διὰ τὸ Κράτος ἐργασίαν.

— Οὐδεμίαν ἔχω δυσκολίαν. Καὶ ἐγὼ ἄλλοτε, παρὰ τὰς πεποιθήσεις μου, αἵτινες ἐδικαιώθησαν ἤδη, ἐπίστευσα, ὅτι ἐπρεπεν οἱ πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Ἑλλάδος νὰ οἰκονομῶσι τὰς περιστάσεις, ἀφ' οὗ τέλος πάντων οὕτως ἐφαίνετο, ὅτι ᾔθελε τὸ ἔθνος.

— Καὶ τὸ ἔθνος ᾔθελε νὰ μὴ γείνη ἐπιτελικὸν τμήμα τοῦ Ναυτικοῦ μας;

— Ὅχι δὲ τοῦτο. Ἀλλὰ μὴ λησμονῇτε, παρακαλῶ, ὅτι κατὰ τινὰς βουλευτικὰς ἐκλογὰς εἶχεν ἡγηθῇ τότε ἡ Αὐλὴ, τῆς Κοινῆς γνώμης, καὶ ἡ Κοινὴ γνώμη ἡκολούθησε τὴν Αὐλὴν, ἀποκλείσασα ἐκ τῆς Βουλῆς ὅλους τοὺς φιλελευθέρους ἄνδρας. Τώρα δὲ, εἰάν τὸ ἔθνος

θέλη πράγματι νὰ σωθῇ, ὡς οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, οἱ κυβερνῶντες αὐτὸ κατῆκον ἔχουσι νὰ ᾔνε ἀνένδοτοι πρὸ οἰχσodήποτε ἐπιδράσεως.

— Ποῖοι λοιπὸν δὲν ᾔθελαν νὰ ἰδρυθῇ τὸ ἐπιτελικὸν τμήμα ;

— Οἱ ιστάμενοι ὀπισθεν τῆς Α.Υ. τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου, τὸν ὅποιον ἔστειλαν πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα καὶ πρὸς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν—ἐνθυμεῖσθε ὑποθέτω τὰς ἀναγραφείσας τότε εἰς τὰς ἐφημερίδας ἐπισκέψεις τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τὰς τότε σχετικὰς ἐν τῇ Βουλῇ ἐπερωτήσεις.

Αἱ ἐπισκέψεις τοῦ βασιλόπαιδος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν.

— Μάλιστα ὅλα αὐτὰ τὰ ἐνθυμούμεθα, ἀλλὰ τότε δὲν ἠδυνάμεθα νὰ τὰ ἐξηγήσωμεν.

— Ἐπεσκέφθη λοιπὸν ὁ βασιλόπαις τὸν κ. Δηλιγιάννην, καὶ τῷ ἔθηκε καθαρῶς τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς ἐμπιστοσύνης. Ὁ κ. Δηλιγιάννης βεβαίως τότε θὰ ἀντέστη.

— Πολὺ ἀμφιβάλλω....

— Ὅχι, ἀντέστη, καὶ σπουδαίως. Κατὰ τὴν δευτέραν ὁμῶς ἐπίσκεψιν τοῦ βασιλόπαιδος ὑπεχώρησε. Καλέσας με δὲ εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, μοὶ ἀνεκοίνωσε τὰ λαβόντα χώραν, καὶ ἐπέμενεν, ὅτι *λόγῳ γερικωτέρων συμφερόντων τοῦ Κράτους ἔπρεπε νὰ ἐνδῶσωμεν*, ἐμοῦ μὲν ἀποσύροντος τὴν περὶ ἰδρύσεως ἐπιτελικοῦ τμήματος ἐργασίαν, τοῦ δὲ κ. Δηλιγιάννη τὰ ἐπὶ ταύτῃ πρὸς ἐμὲ συγχαρητήριά του!

— Ποία ἐποχὴ ἦτο ;

— Σὰς εἶπον προηγουμένως. Εἶχον παρέλθει ὀλίγοι μόλις μῆνες ἀπὸ τῆς ἐλεύσεώς μας εἰς τὴν ἐξουσίαν. Ἐγὼ τότε, θέλων νὰ εὐκολύνω τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ἐδῆλωσα καὶ ἐπιμόνως παρεκάλεσα αὐτὸν νὰ δεχθῇ τὴν παραίτησίν μου. Ἀλλ' ὁ κ. Δηλιγιάννης, σφόδρα ταραχθεὶς καὶ ἐγερθεὶς, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, μοὶ εἶπε : « **Μαζὺ ἔλθομεν καὶ μαζὺ θὰ πέσωμεν** ».

— Διατί δὲν ἐπεμείνατε τότε εἰς τὴν πρραίτησίν σας ;

— Τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τὸ ἔργον δὲν εἶνε μὲ τὴν πνοὴν τοῦ πρώτου πνεύσαντος ἐναντίου ἀνέμου νὰ ἐγκαταλείπωσιν αὐτό. Μὴ λησμονῆτε, παρακαλῶ, τὰς ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ διὰ τῆς δημοσιογραφίας ἀνακοινώσεις μου περὶ τῆς καταστάσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχον εὔρει τότε τὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ὅπερ, ὡς ἄλλοτε εἶπον, εἶχε τὴν ὄψιν *διαλελυμένης μορῆς τοῦ Κράτους*. Καὶ μεθ' ὅλους δὲ τοὺς ἐπὶ διετίαν ἀτρύτους κόπους μου, βλέπετε κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας εἰς ποίαν κατὰ-

στασιν ὑπῆρχον ὑπηρεσίαι τινές τοῦ στόλου, ἐκεῖναι δὲ πρὸ πάντων, αἵτινες ὀλιγώτερον ἐξήρτηντο ἐκ τῆς πρωτοβούλου ἐνεργείας τοῦ ὑπουργείου. Μόλις ἄλλως τότε εἶχομεν ἀναλάβει τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ὁ κ. Δηλιγιάννης μοὶ ὑπέσχετο, ὅτι βραδύτερον ἐδυνάμεθα ν' ἀποκτήσωμεν ὅ,τι ἐζητοῦμεν. Ἐπίστευσα λοιπόν, ὅτι ὦφειλον νὰ ὑποχωρήσω, καὶ ἐξηκολούθησα μεθ' ὅλης τῆς ψυχῆς μου ἐργαζόμενος.

— Καὶ πῶς εἰργάζεσθε χωρὶς ἐπιτελικὸν προσωπικόν;

— Συνεχάλουν ἐκάστοτε εἰδικὰς ἐπιτροπάς.

Αἱ διὰ τὴν Πρεβέζην ἐπιτροπαί.

Ἡ ὑποβρύχιος ἄμυνα κέντρον ραδιοϋργειῶν καὶ ἁδρανείας.

— Τοιαύτας λοιπόν ἐπιτροπάς ἐκαλέσατε καὶ διὰ τὴν κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπίθεσιν;

— Ἄμ. ἀνχλαβῶν τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ὑπουργείου, τὴν 1ην Ἰουνίου 1895, ἔσπευσα τὴν 25 Ἰουλίου τοῦ ἔτους ἐκείνου δι' ἐγγράφου μου, ὑπ' ἀριθ. 20,199, νὰ ζητήσω τὴν σύμπραξιν τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν πρὸς μελέτην σχεδίου περὶ τῆς ἀπὸ κοινοῦ τῶν δύο ὑπουργείων ἐργασίας, πρὸς ἐπιθετικὴν καὶ ἀμυντικὴν προστασίαν τῆς χώρας ἐν ἐνδεχομένῃ περιστάσει. Ὅμιλῶ περὶ ἐργασιῶν μου, ἐν καὶ ἡμῖς ἔτος πρὸ τοῦ πολέμου ἐνεργουμένων. Αὐθωρεὶ δὲ τὸ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργείον, διευθυνόμενον τότε ὑπὸ τοῦ κ. Σμόλενιτς, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 58,199 ἐγγράφου του ὥρισε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν ἀντισυνταγματάρχην τοῦ μηχανικοῦ κ. Π. Λυκούδην. Ἀμέσως τότε τὴν 30 Ἰουλίου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 20199 ταῦταρίθμου ἐγγράφου του πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῆς Ὑποβρυχίου Ἀμύνης προσεκάλεσεν αὐτήν, ἵνα διὰ τῆς παρ' αὐτῇ διαρκoῦς γνωμοδοτικῆς ἐπιτροπῆς προπαρασκευάσῃ, συμφώνως τῷ νόμῳ καὶ τῷ Β. Διατάγματι: αὐτὰ ἰδιαίτερα μερικὰ σχέδια, τὰ μέλλοντα νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς καταρτισμὸν σχεδίου τῆς Ὑποβρυχίου Ἀμύνης τῶν ἀκτῶν τοῦ Βασιλείου».

— Δὲν ὑπῆρχε τοιοῦτον σχέδιον;

— Ὁχι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ αὐτῷ ἐγγράφῳ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν προσέθετε: «Καὶ ἂν μὲν τυχὸν τοιαύτη τις ἐργασία εὑρίσκειται παρεσκευασμένη πρὸ ὧμων, θέλετε σπεύσει νὰ ὑποβάλητε ἡμῖν αὐτὴν ὅσον τάχιστα, ἄλλως θέλετε παρασκευάσει τὰ ρηθέντα σχέδια, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἐντὸς ὅσον τὸ δυνατόν βραχυτάτου χρόνου». Καὶ ἐπεφυλασσόμεθα μετὰ ταῦτα νὰ καλέσωμεν εἰς γενικὴν σύσκεψιν τὴν μικτὴν ἐπιτροπὴν, καθὰ ἀνέφερεν ἐν τέλει τὸ ἐγγράφον μου.

Ἡ Ὑποβρύχιος Ἀμύνα.

— Ἐκαμε τοιοῦτον σχέδιον ἡ Διεύθυνσις τῆς ὑποβρυχίου Ἀμύνης ;

— Ὅχι, καίτοι ἐπανειλημμένως προσεκλήθη καὶ τότε καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1896, ὅτε τὴν 3ην Ἰουλίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 595 ἐγγράφου τῆς ὡμολόγει, ὅτι τοιαύτη ἐργασία οὐδέποτε μέχρι τοῦδε παρ' αὐτῆς ἐξετελέσθαι, καθ' ὅσον : «ἀπαιτεῖται ἀκριβὴς καὶ ἐπισταμένη τῶν ἀκτῶν μελέτη», τὴν ὁποίαν ὅμως ἐπρεπε πρὸ πολλοῦ νὰ εἶχεν ἀρχίσει.

— Ἐματαιώθη λοιπὸν ἐντελῶς ἡ ἀπὸ κοινοῦ τῶν δύο ὑπουργείων καὶ τῆς Ὑποβρυχίου Ἀμύνης συνεργασία ;

— Βεβαίως. Προκειμένου λοιπὸν περὶ τῆς κατὰ τῆς Πρεβέξης ἐνεργείας, τὸ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργείων εἶχε συλλέξει τὰς γνώμας καὶ τὰς μελέτας τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ καὶ τῆς μικτῆς ἐπιτροπῆς, τὰς ὁποίας σὰς ἀνέφερα προηγουμένως. Σημειώσατε, ὅτι τὰς πλείστας τῶν γνωμῶν τούτων ἐζήτησα, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γείνη ἡ πρώτη κατὰ τῆς Πρεβέξης ἐπίθεσις, τὴν ὁποίαν ὑπηνίχθην εἰς προηγουμένην μας συνέντευξιν.

— Κατὰ ποίαν ἐποχὴν θὰ ἐγίνετο ἡ ἐπίθεσις ἐκείνη ;

— Ἀρχομένου τοῦ μηνὸς Μαρτίου ε. ἔ.

Ἡ πρώτη κατὰ τῆς Πρεβέξης ἐπίθεσις.

Ἡ περὶ ταύτης ἀπόφασις τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου
τῇ 3 καὶ τῇ 4 Μαρτίου ε. ε.

Διὰ τί ;

— Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μοῦ εἰπῇτε λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, ἡ ὁποία μένει ἀκόμη σκοτεινὴ καὶ ἄγνωστος εἰς τὸ πολὺ κοινόν ;

— Βεβαίως καὶ ταῦτα πρέπει νὰ γνωσθῶσι τώρα, ἵνα καθορισθῇ ἡ εὐθύνη ἐκάστου ἐγκαίρως, καὶ μὴ ἐξακολουθῶσι ν' ἀπατῶσι τὸ ἔθνος οἱ ὑπεύθυνοι. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ συνταγματάρχου κ. Τ. Βάσσου εἰς Κρήτην ἐπρεπεν ἀναμφισβητήτως νὰ πείθῃ πάντας, ὅτι ἡ Τσερκία δὲν θὰ ἦτο ποτὲ δυνατόν ν' ἀνεχθῇ γεγονὸς τοσοῦτον σημαντικόν, καὶ νὰ ἐφησυχάζῃ. Καὶ τῷ ὄντι ἡ ὁμολογία ἐπικράτεια ἤρξατο ἀμέσως καὶ συντόνως πρὸς πόλεμον παρασκευαζομένη, καὶ δὴ κατὰ τὰ μέρη τῆς Πρεβέξης. Ἐκεῖ δὲ δὲν περιωρίζετο ἐπισκευάζουσα καὶ ἐξοπλίζουσα τὰ ὑπάρχοντα τότε ὁχυρώματα, ἀλλ' ἐσχεδιάζε καὶ τὴν ἀνέγερσιν νέων. Ἐνόμισα τότε, ὅτι δὲν ἐπρεπε ν' ἀφήσωμεν ἀπαρατήρητον τὸ γεγονός τοῦτο.

— Πῶς ἐμάθετε τὰς ὁχυρωματικὰς ἐργασίας τῶν Τούρκων ;

— Πολλάκις περὶ τούτων μοι εἶχε γράψει ὁ Ἀρχικυβερνήτης τῶν ἐν τῷ κόλπῳ Πρεβέζης ἀπὸ τῶν ἀρχῶν Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. εἰσπλευσάντων πλοίων ἡμῶν κ. Μ. Τομπάζης, πλωτάρχης. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔμαθον καὶ τὰς νέας ταύτας ὁχυρωματικὰς ἐργασίας τῶν Τούρκων, ἐσκέφθην ὅτι, κατὰ τὸ ἄρθρον 2ον τῆς συμβάσεως Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας τῆς 20 Ἰουνίου 1881 πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου, πάντα τὰ ὁχυρώματα. τὰ δεσπόζοντα τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου Ἄρτης, ἔπρεπε νὰ ἀφοπλισθῶσιν. Ἐπομένως οἱ Τούρκοι ἔπρεπεν ὅχι μόνον νὰ μὴ ἐγείρῃσι νέα ὁχυρώματα, ἀλλὰ καὶ τὰ τότε ἀκόμῃ ὑπάρχοντα νὰ ἀφοπλίσωσιν. Ἀνέφερα τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, οἵτινες ἐνέκριναν, ἵνα διὰ τοῦ ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ ἀρχικυβερνήτου κ. Μ. Τομπάζη κάμω πρὸς τὸν Μουτεσαρίφην Πρεβέζης τὰς δεούσας περὶ τούτου παραστάσεις.

**Αἱ διὰ τὴν ὁχύρωσιν τῆς Πρεβέζης παραστάσεις.
Διαταγαὶ πρὸς τὸν στόλον ἐν ἀποτυχίᾳ τῶν
παραστάσεων.**

— Καὶ προέβητε ἀμέσως εἰς τιαυτάς παραστάσεις ;

— Βεβαίως. Τιοιουτοτρόπως καὶ τὴν 3ην καὶ τὴν 4ην Μαρτίου ἐ. ἔ. διὰ τῶν ὑπ' ἀριθ. 4,544 καὶ 77 τηλεγραφικῶν διαταγῶν μου ὁ ρηθεὶς ἀρχικυβερνήτης ἐνετέλλετο, ἵνα, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξηγουμένων αὐτῷ διεθνῶν τούτων κειμένων, ἐντόνως καὶ αὐθαρεῖ διαμαρτυρηθῇ παρὰ τῇ ἐκεῖ Ὀθωμανικῇ ἀρχῇ, ἥτις ὀφείλε ὅχι μόνον νὰ παύσῃ ἐγείρῃσι νέα ὁχυρωματικὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀφοπλίσῃ τὰ κατὰ παράβασιν τῆς συνθήκης μὴ ἀφοπλισθέντα.

— Καὶ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τῶν τσερκικῶν ἀρχῶν τί διαταγὰς εἶχετε δώσει εἰς τὸν κ. Τομπάζην ;

— Ἡ ὑπ' ἀριθ. 77 τῆς 4ης Μαρτίου διαταγὴ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ἣν σὰς ἀνέφερα, καὶ ἥτις ἀπεφασίσθη ἐν τῷ αὐτῷ Ἰπουργικῷ Συμβουλίῳ, ἐπὶ λέξει ἔφερε τὰ ἐξῆς :

«Καὶ ἂν δὲν ἀρξῶνται ἀμέσως τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν ὁχυρωμάτων, ἅμα φθάσῃ πρὸς ὑμᾶς ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Ἀνδρεάδης, ἐκτελέσατε πιστῶς τὰς παρ' αὐτοῦ κομιζόμενας διαταγὰς».

— Τί διαταγὰς ἐκόμιζεν ὁ κ. Ἀνδρεάδης ;

|Τὴν ἀπάντησιν τοῦ κ. Λεβίδου καὶ ἐξακολούθησιν τῶν σπουδαιοτάτων ἀποκαλύψεων δημοσιεύομεν αὔριον. |

Η'.

Η ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ ΕΠΙΘΕΣΙΣ.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΚΑΙ Ο κ. ΔΗΛΙΓΙΑΝΝΗΣ.

ΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ

Η ΕΚΤΕΛΕΣΙΣ ΑΝΑΒΑΛΛΕΤΑΙ

[Εξακολουθήσεις τῶν μετὰ τοῦ πρώην ὑπουργοῦ τῶν Ναυ-
τικῶν κ. Λεβίδου συνεντεύξεων]. (1)

Αἰ πρὸς τὸν στόλον διαταγαί.

— Τί διαταγὰς ἐκόμιζεν, ἠρωτήσαμεν, ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Ἀνδρε-
άδης πρὸς τὸν κ. Τομπάζην, ἐν ἣ περιπτώσει ἠρνοῦντο εἰ Τούρκοι νὰ
συμμορφωθῶσι πρὸς τὴν διεθνῇ συνθήκην περὶ ἀφοπλισμοῦ τῆς εἰσόδου
τοῦ κόλπου Ἀρτης;

— Αἱ διαταγαί, τὰς ὁποίας ὁ ἀνθυποπλοίαρχος αὐτὸς ἐκόμιζεν εἰς τε
τὰ ἐντὸς καὶ τὰ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἐλλιμενισμένα πλοῖα ἡμῶν,
ληφθεῖσαι κατ' ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς 3ης καὶ τῆς
4ης Μαρτίου, συνωψίζοντο εἰς τὴν διὰ τοῦ στόλου κατεδάφι-
σιν τῶν ὀχυρωματικῶν ἐκείνων ἔργων, εὐθύς ὡς αἱ ἐκεῖ
τουρκικαὶ ἀρχαὶ δὲν ἤθελον συμμορφωθῇ πρὸς τὰ διεθνῇ κείμενα, περὶ
ὧν σὰς ὠμίλησα.

— Μὰ αὐτὸ δὲν θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς κήρυξις πολέμου;

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῆς 26 Ὀκτωβρίου ε. ε.

— Όχι, αὐτὸν ἦτο κήρυξις πολέμου, ἀλλ' ἀπλῆ ἄμυνα ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ἀσφαλείας ἡμῶν, ἣν ἄμυναν, ἃν καὶ τὴν παρελείπομεν, ἠθέλομεν εἶσθαι πλέον ἐπονείδιστοι», ὡς ἔγραφε τὸ ὑπουργεῖον τὴν 5ην Μαρτίου πρὸς τὸν κυβερνήτην τοῦ «Ν. Μιαούλη» Ἀντιπλοίαρχον κ. Κ. Ζῶτον, διαταχθέντα τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ἵνα, ἐγκαταλείπων μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν πλοίου τὴν Ἀνατολικὴν μεῖραν τοῦ Στόλου, καταφθάσῃ ἐξωθεν τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς ὅλης ἐκεῖ ναυτικῆς ἐπιχειρήσεως, ἣτις ἔδει νὰ περαιωθῇ, ὡς ἐπὶ λέξει ἡ διαταγὴ ἔγραφεν : αὐτοὶ πέραν τῆς μεσημβρίας τῆς προσεχοῦς Κυριακῆς, 9ης ἰσταμένου (Μαρτίου ἐ. ἐ.)».

— Καὶ διατί ἐπειτα ἀντικατεστάθη ὁ κ. Ζῶτος ὑπὸ τοῦ κ. Κριεζῆ ;

— Εἰς τὴν ἐρώτησίν σας ταύτην, τὴν ἀληθῶς σοβαρωτάτην, ἐπιτρέψατέ μοι, παρακαλῶ, νὰ ἀπαντήσω μετ' ὀλίγον, ὅπως μὴ διασπᾶσθωμεν τὴν ἐνότητα τῆς ἀφηγήσεως καὶ τὴν χρονολογικὴν τῶν γεγονότων τάξιν.

Ἡ διαταγὴ τῆς ἐπιθέσεως.

— Πολὺ καλὰ. Αἱ διὰ τοῦ κ. Ἀνδρεάδου ἀποστελλόμεναι διαταγαὶ ἦσαν ὅμοιαι μὲ τὴν πρὸς τὸν κ. Ζῶτον σταλεῖσαν ;

— Ἀκριβῶς ὅμοιαι. Ἀπηθύνοντο δὲ ὅχι μόνον πρὸς τὸν κ. Τομπάζην, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν κυβερνήτην τῆς θωρακοβάριδος «Β. Γεώργιος» ἀντιπλοίαρχον κ. Π. Καρακατσάνην, ἐλλιμενισμένης ἐν Λευκάδι, εἴτινες ὅμως πάντες, ἅμα τῷ κατόπλῳ τοῦ «Ν. Μιαούλη», ἠθέλοντα ταχθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κ. Ζῶτου, διατασσόμενου, ὅπως ἐν συνεννοήσει καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καταστρώσῃ τὸ προσῆκον σχέδιον. Ἐγράψαμεν δὲ πρὸς τοὺς κυβερνήτας τῶν ἐκεῖ πλοίων μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς : «**Δώσατε τοῖς Τούρκοις ὠρῶν τινων, δύο ἢ τριῶν, προθεσμίαν, ὅπως ἄρξωνται τῆς καταστροφῆς τῶν ἔργων, ἅτινα ἐπιχειροῦσιν ἐναντίον τῶν συνθηκῶν. Μετὰ δὲ τοῦτο ὅπως δῆποτε ἀρχίσατε τὸ πῦρ.**»

— Καὶ ἦτο εὐκολος τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἡ καταστροφὴ τῶν ὀχυρωμάτων ;

Ἡ ἄλωσις ἦτο τότε εὐκολος.

— Ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Πρεβίξης οὐδέποτε ὑπῆρξε δύσκολος. Θὰ ἦτο δὲ εὐκολος ἀκόμη καὶ ὅταν μετὰ ἓνα μῆνα ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρξατο ὁ ὑπὸ τοῦ στόλου βομβαρδισμὸς αὐτῆς, ἐάν α') ἐξετελοῦντο ἀκριβῶς αἱ πρὸς τὸν στόλον διαταγαὶ τοῦ ὑπουργείου, καὶ ἐάν β') τὸ ἐν Ἀρτῇ Ἀρχηγεῖον τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς συνέπραττε σπουδαίως μὲ τὸν στόλον, ὡς πολλάκις καὶ φορτικῶς μάλι-

στα εἶχε προκληθῇ ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργείου. Πρὸ πάντων ὁμῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἦτοι κατὰ τὴν πρώτην ἐβδομάδα τοῦ Μαρτίου, ἡ ἐπιχείρησις ἦτο ἀκόμη εὐκολωτέρα, καθ' ὅσον ἡ μὲν τότε δύναμις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ἦτο πολὺ κατώτερη, ἢ κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου, τὰ δὲ ἐκεῖ ὀχυρωματικὰ αὐτῶν ἔργα ἦσαν κατώτερα τῶν ὧν μετὰ ταῦτα κατεσκευάσθη.

‘Ο στρατός μας ἐν Ἀρτῇ ὑπέρτερος τοῦ Τουρκικοῦ.

— Καὶ πόσος ἦτο ὁ στρατός μας τότε εἰς τὴν Ἀρταν;

— Ἡ δύναμις τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐν τῷ ἀρχηγείῳ Ἀρτῆς τὴν 9ην Μαρτίου, ὅτε ἔδωκε νὰ ἐνεργηθῶσι τὰ ἀνωτέρω, ἀνῆρχετο εἰς 21, 181 ἄνδρας, κατὰ τὰς πρὸς τὸ Ὑπουργικὸν συμβούλιον ἀνακοινώσεις τοῦ τότε ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν κ. Μεταξᾶ. Ἡ δὲ δύναμις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἡμέρας τινὰς πρὸ τῆς 9 Μαρτίου, κατὰ τὰς διαβεβαιώσεις τοῦ πρώην ὑπουργοῦ κ. Ν. Σμώλενιτς: «ἦτο μικρότερα τῆς τοῦ ἰδικοῦ μας, καὶ τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸν διάφορα σώματα δὲν ἔμενον διὰ ἀρκῶς εἰς τὰ αὐτὰ μέρη» (1). Ὅτι ὁμῶς ὁ στρατός ἡμῶν ἐν Ἡπείρῳ καὶ ἔκτοτε ἀκόμη εἶχεν ἐπαρκῆ, δύναμιν, ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὸν τουρκικόν, προκύπτει καὶ ἐκ τῶν στρατιωτικῶν ἀνταποκριτῶν τοῦ ξένου τύπου.

— Τί ἀναφέρουν οἱ ξένοι ἀνταποκριταί;

— Πάντες ἔγραψαν περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐν Ἡπείρῳ κατ' ἀριθμὸν καὶ κατὰ ποιόν. Ἐχετε ἄλλως καὶ τὰ ἀναμφισβήτητα γεγονότα α') ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατός εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ πανικοῦ, καὶ εἶχεν ἀφήσει ἐλεύθερον τὸ ἔδαφος πρὸς εἰσβολὴν τῶν Ἑλλήνων, καὶ β') ὅτι ἀποράσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς αὐτῆς περὶπου ἐποχῆς, ἦτοι τῆς 14ης Μαρτίου, ἐνζύλωσα καὶ ἀπέστειλα τὴν «Μακεδονίαν» τῆς Πανελληνίου Ἀτμοπλοίας εἰς τὸν Ἀμβραχικόν, ἡ τις παρέλαβεν ἐκ τοῦ ἐν Ἀρτῇ Ἀρχηγείου στρατοῦ ἄνδρας 1,325 καὶ μετέφερεν αὐτοὺς εἰς Βόλον, καθ' ὅσον τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐθεώρει τὸν ἐν Ἡπείρῳ στρατὸν μας ὑπέρτερον τοῦ ἐκεῖ τουρκικοῦ.

— Ἦτο λοιπὸν εὐκόλος τότε ἡ καταστροφὴ τῶν ὀχυρωμάτων;

— Σὰς εἶπον, ὅτι καὶ μετὰ ταῦτα θὰ ἦτο εὐκόλος, ἐὰν ἐξετελεῦντο αἱ διαταγαὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, συνέπραττε δὲ καὶ ὁ στρατός τῆς ξηρᾶς. Τώρα δὲ σὰς προσθέτω, ὅτι μέχρι τῶν ἀρχῶν Μαρτίου, ὅτε ἤρξατο ἡ ὀχύρωσις, ἕνεκα τῆς ὁποίας θὰ ἐξετελεῖτο τὸ ἐν λόγῳ σχέδιον, ὁ ἐξοπλισμός τοῦ Ἀμβραχικοῦ ἦτο ἀτελέστατος, παραβαλλόμενος πρὸς τὰ κατόπιν παρὰ τῶν Τούρκων τελεσθέντα ἔργα.

(1) Ἰδε ἀνακοινώσεις τοῦ κ. Σμώλενιτς ἐν τῷ «Σκρίπ» τῆς 9ης Αὐγούστου ε. ε.

— Πόθεν τὸ γνωρίζετε ;

— Ὅλαι αἱ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑποβληθεῖσαι μοι ἐκθέσεις παρίστων αὐτὴν τοιαύτην, ἐνῶ τὸναντίον ὅταν, ἀρχομένου τοῦ Ἀπριλίου, μᾶς ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, αἱ ἐκθέσεις, τὰς ὁποίας ἔχω, παρίστων τὰ ὁχυρωματικὰ τῶν Τούρκων ἔργα πλήρη καὶ τέλεια

Αἱ περὶ τῶν τουρκικῶν ὁχυρωμάτων ἐκθέσεις

— Δὲν μοὶ ἀναφέρετε τὰς σχετικὰς ἐκθέσεις διὰ νὰ βασιζώμεθα καλλίτερον, ὡς μέχρι τοῦδε, ἐπὶ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων ;

— Μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως. Ἀκούσατε π.χ. τί μοὶ ἔγραφεν ἐκ Βενίτσης ὁ ἀρχικυβερνήτης κ. Τομπάζης τὴν 20ὴν Μαρτίου ἐ. ἔ. «Τὰ φρούρια τῆς Πρεβέζης μὲ τὸν πρῶτον κανονιοβολισμόν μας θὰ παρεδίδοντο, ὡς εὗρεθέντα ἀνίκανα πρὸς πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἡ πυρῖτις τῶν πυροβόλων αὐτῶν, ἔνεκα τῆς πολυκαιρίας, καὶ πρὸ πάντων ἔνεκα τῆς κακῆς συντηρήσεως αὐτῆς ἐν ἀποθήκαις ὑγραῖς, ἦτο *λάσπη*, καὶ συνεπῶς ἡ *ἀνάφλεξις* τῆς *ἀδύνατος*. Εἰς δοκιμασθέντα πυροβόλα ἡ *ἀνάφλεξις* ἀπέτυχε. . . .» Ἀλλὰ καὶ ἓνα μῆνα πρότερον, ἦτοι τὴν 18ὴν Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 3,857 ἐγγράφου τοῦ ἀνέφερε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν τὰ ἑξῆς : «Τὸ φρούριον Σαλαῶρας χαμηλόν, πεπαλαιωμένον καὶ εὐάλωτον κτίριον οὐδένα φέρει ὀπλισμόν. Τὸ φρούριον Σκαφιθᾶκι εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος πάντῃ *ἀσπλιν*. . . Τὰς πληροφορίας μας λαμβάνομεν εἴτε ἡμεῖς αὐτοὶ ἐπισκοποῦντες, εἴτε διὰ τῶν ὑπ' ἡμᾶς ὀξιωματικῶν, ἢ κυβερνητῶν τῶν λοιπῶν ἡμετέρων πλοίων».

— Ποῖαι ἄλλαι ἐκθέσεις ὑπάρχουν ;

— Πολλαὶ ἄλλαι, ἐν αἷς καὶ ἡ τοῦ προξένου Πρεβέζης κ. Σούντια, τηλεγραφούντος πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τὴν 22αν Μαρτίου ἐ. ἔ. τὰ ἑξῆς : «Πυρετωδῶς ἤρξατο ἐργαζόμενος ἐνταῦθα τουρκικὸς στρατὸς πρὸς ἀνέγερσιν ὁχυρωμάτων κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ προκόλπου, μεταξὺ Πρεβέζης καὶ Λασκάρας. Ἐν τοιοῦτον ὁχύρωμα ἀνεγείρεται εἰς θέσιν Λερὴ Ράχη Σκαφιθᾶκιον, ἕτερον δυτικῶς τοῦ πρώτου θέσιν Λειθαῶακια, καὶ τρίτον ἐτι δυτικώτερον εἰς θέσιν Γκαβογιάννη. Οὐδὲν τούτων ὠπλίσθη μέχρι τοῦδε.

Σούντιας»

Ὡστε παρατηρεῖτε, ὅτι ἀδιακόπως τῶν Τούρκων ἐκεῖ ὁχυρουμένων, ἡ θέσις ἡμῶν καθ' ἑκάστην ἐμειονέκτει. Ἰδοὺ δὲ διὰ τί ἐγὼ εἶχον προτείνει, ἵνα ἐγκαίρως, ἦτοι τὴν 9ην Μαρτίου, παρακλώσωμεν τὴν πρὸς οὐδὲν τῶν ἐργασιῶν ἐκείνων, ὅπερ, ὡς σὰς εἶπον, τὸ ὑπουργικὸν συμβού-

λιον εἶχεν ἀποδεχθῇ ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς 3ης καὶ τῆς 4ης Μαρτίου.

— Ὁ κ. Ζώτος τί ἐχθесιν σχετικὴν εἶχεν ὑποβάλει ;

— Μοῦ ἐτηλεγράφη τὴν 23ην Μαρτίου ἐ. ἔ. ἐκ Λευκάδος, (ἀριθμὸς 6966) τὰ ἐξῆς : « . . . Τεῦρκει κάμνουσι νέα ὀχυρώματα καὶ καθ' ἑκάστην ἐνισχύουσι στρατόν ».

Αὐταὶ καὶ ἄλλαι προηγούμεναι καὶ μεταγενέστεραι ἐκθέσεις παριστῶσιν, ὅτι ἀπὸ τοῦ τέλους Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. ἤρξαντο οἱ Τεῦρκει ὀχυρῶντες καταλλήλως καὶ πυρετωδῶς, ὡς πᾶσαι αἱ ἐκθέσεις ἀναφέρουσι, τὸν Ἀμέρικικόν.

Διατὶ δὲν ἐξετελέσθη τὸ σχέδιον.

Υπουργικὸν Συμβούλιον τῆς 7ης Μαρτίου.

— Διατὶ δὲν ἐξετελέσθη λοιπὸν τὸ σχέδιον τῆς ἐπιθέσεως, ὅπερ εἶχεν ἀποφασισθῇ, ὡς εἶπετε, ἐν ταῖς Υπουργικαῖς συμβουλίαις τῆς 3ης καὶ τῆς 4ης Μαρτίου ;

— Διότι αἰφνιδίως τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ἐμοῦ μειονοτηφῆσαντος καὶ διαμαρτυρηθέντος, μετέβαλε γνώμην. Ἐνῶ ὁ Στόλος κατὰ πάντα ἐκεῖ ἦτο ἕτοιμος, ὁ δὲ κ. Ζώτος, καταπλέων μετὰ τοῦ «Ν. Μιαούλη» εἰς Λευκάδα, ἐζήτηε μίαν ὥραν προτῆτερα νὰ ἀρχίσῃ τὸν βομβαρδισμόν τῆς Πρεβέζης, ἐπὶ τηλεγράφων μοι τὴν 7ην Μαρτίου διὰ τοῦ ἀρχιεπιστολέως αὐτοῦ κ. Α. Τσουκαλά, ἀνθυποπλοιάρχου, ὅτι ἀντὶ τῆς 9ης Μαρτίου, ἡμέρας Κυριακῆς, ἡ ἔναρξις τῆς ἐπιχειρήσεως ἔπρεπε νὰ γείνῃ τὴν 8ην Μαρτίου, (ἀριθ. 85 ἐμπιστευτικοῦ πρωτοκόλλου), ὁ τότε πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως κ. Δηλιγιάννης συνεκάλει τοὺς ὑπουργοὺς εἰς συμβούλιον. . .

— Πότε ἀκριβῶς ;

— Τὴν πρωΐαν τῆς 7ης Μαρτίου, προτείνων τὴν ἀναβολὴν τῶν ἀποφασισθέντων.

Ἀγρυπνία τοῦ κ. Δηλιγιάννη.

— Ἐνεκα τίνων λόγων ;

— Ἐλεγεν, ὅτι δὲν ἐκοιμήθη καθ' ὅλην τὴν νύκτα, καθ' ὅσον, ὡς ἰσχυρίζετο, προκειμένου περὶ τόσον σπουδαίας ἀποφάσεως, εἶχε λησμονήσει νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην καὶ τὴν συναινέσιν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως !!

— Καὶ λοιπὸν ;

— Τότε ἐπηκολούθησεν ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ σφοδροτάτῃ συζήτησις, τῶν πλείστων μὲν ἐκ τῶν ἄλλων κυρίων ὑπουργῶν, ἣ καὶ ὅλων—καλῶς δὲν ἐνθυμοῦμαι—συνταχθέντων μὲ τὴν γνώμην τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ἐμοῦ δὲ ἐπιμένοντος, ὅτι ἔπρεπεν, ἀφοῦ ἀνακοινώσωμεν τὴν ἡδὴ ληφθεῖσαν ἀπόφασιν ἡμῶν εἰς τὸν Βασιλέα, νὰ προβῶμεν εἰς τὴν ἐν λόγῳ ἐπιχείρησιν, τῆς ὁποίας ἡ ἔκθεσις τότε ἀναμφισβητήτως ἤθελεν ἐπιτύχει. Ἀλλ' οἱ κύριοι συνάδελφοί μου ἦσαν ἀνένδοτοι. Καὶ τότε ἡ συνεδρίασις ἐκείνη διελύθη, ὅπως συνέλθωμεν ἐκ νέου τὴν ἐσπέραν.

— Καὶ σὰς εἶπεν ὁ κ. Δηλιγιάννης κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς πρωίας ποία ἦτο ἡ γνώμη τοῦ Βασιλέως ;

— Μάλιστα.

— Ποία ἦτο ;

— Ἀνταδλητικῇ δι' ὀλίγας μόνον ἡμέρας.

— Συνήλθετε λοιπὸν τὴν ἐσπέραν ;

— Μετὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς πρωίας μετέβην εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, ὅπου μετὰ μίαν ὥραν μὲ ἐπεσκέφθη εἰς ἐκ τῶν ὑπασπιστῶν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως.

— Ποῖος ; Ὁ κ. Παπαδιαμαντόπουλος ;

— Μάλιστα, ὅστις ἐφαίνετο γινώσκων τὰ κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς πρωίας λεγθέντα ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ, ὅπως δὲ φιλικῶς, ὡς ἐφαίνετο, μὲ προέτρεπε νὰ ζητήσω νὰ ἴδω τὸν Βασιλέα, οὐτινος τὴν γνώμην πιθανὸν νὰ μετέτρεπον. Ἰσχυρίσθην, ὅτι δὲν εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ ἐνοχλῶ αὐτόκλητος τὸν Βασιλέα. Ὁ κ. ὑπασπιστὴς μετὰ τοῦτο ἀνεχώρησεν. Ἐκλήθην δὲ μετ' ὀλίγον δι' ἰδιογράφου προσκλητηρίου τοῦ κ. ὑπασπιστοῦ εἰς ἀκρόασιν παρὰ τῇ Α. Μ. τὴν ὥραν 2 1)2 τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Συνέντευξις τοῦ Ἑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν μετὰ τοῦ Βασιλέως, προπαρασκευασθεῖσα.

— Εἶνε δυνατόν νὰ μοὶ εἴπητε τί σὰς εἶπεν ὁ Ἀναξ.

— Μάλιστα, πρῶτον διότι τοῦτο οὔτε βλάπτει, ἐνῶ συγχρόνως ἐπιβάλλεται, καὶ δεύτερον, διότι ἐὰν ὅσα ἀπ' ἀρχῆς τῶν συνεντεύξεών μας σὰς ἀφηγοῦμαι τόσον ἐπισήμως διὰ τοῦ τύπου τῆς ἡμετέρας Πατρίδος, δὲν γνωσθῶσιν ἐπακριβῶς, πολὺ κακῶς θέλει γραφῇ ἡ σύγχρονος ἱστο-

ρία τοῦ τόπου, οἱ δὲ μεταγενέστεροι θαλάμφιβάλλωσι καὶ θὰ ἐκπλήττωνται πρὸ τέσῳ πυκνεῦ σκότους.

— Λοιπὸν τί σᾶς εἶπεν ὁ Βασιλεὺς ;

— Ἡ **A. M.** μοι εἶπε : Πρῶτον, ὅτι ὁ κ. Πρωθυπουργὸς δὲν εἶχεν ἀναγγεῖλαι αὐτῷ, ὅτι ἔμελλεν ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ, κατὰ δύο μάλιστα ἀλλεπαλλήλους συνεδριάσεις τῆς 3ης καὶ τῆς 4ης Μαρτίου, νὰ ληφθῶσιν αἱ ἀποφάσεις ἐκεῖναι. Δεύτερον δὲ μὲ προέτρεπε καὶ μοι συνίστα νὰ μὴ ἐπιμελίνω εἰς τὰ ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου ἀποφασισθέντα, καὶ νὰ ἀνακαλέσω τὰς πρὸς τὸν Στόλον δοθείσας διαταγὰς δι' ὀλίγας μόνον ἡμέρας.

— Ὡστε ὥντως ὁ κ. Δηλιγιάννης δὲν εἶχε ζητήσει πρότερον τὴν γνώμην τοῦ Ἄνακτος ;

— Αὐτὸ ἀκριβῶς μοι εἶπεν ὁ Βασιλεὺς, αὐτὸ δὲ εἶχεν εἰπεῖ καὶ ἐν τῇ συνεδριάσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς πρώτης ἐκείνης ὁ κ. Πρωθυπουργός, ὅστις διὰ τοῦτο καὶ δὲν εἶχε κοιμηθῇ καθ' ὅλην τὴν νύκτα.

— Καὶ πιστεύετε εἰς τὴν ἀγρυπνίαν τοῦ κ. Δηλιγιάννη ;

— Ἐγὼ σᾶς ἀφηγῶμαι ζηρὰ τὰ γεγονότα, τὰ δὲ συμπεράσματά ἀφίνω εἰς τὴν κρίσιν τοῦ Ἔθνους.

Τί ἀπῆντησεν ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν.

— Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς τοῦ Ἄνακτος ἐσεῖς τί ἀπῆντήσατε ;

— Εὐλαβῶς ἐπέμεινα εἰς τὴν γνώμην μου, ἐκθέσας τοὺς λόγους, δι' οὓς ἐθεώρουν ἐπείγουσαν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν προτέρων ἀποφάσεων τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, δηλονότι τὴν διὰ τοῦ στόλου παρεμπόδισιν τῆς παρὰ τὰς συνθήκας πυρετώδους ὀχυρώσεως τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ τουρκικῶν παραλίων.

— Εἶπατε, ὅτι τὴν ἐσπέραν ἐπρόκειτο νὰ συνεδριάσῃ πάλιν τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ὅπως ἀποφασίσῃ ὀριστικῶς ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος. Μετέβητε εἰς αὐτό ;

— Μάλιστα, τὴν 3 ὥραν μ. μ.

— Δύνασθε νὰ μᾶς εἰπῇτε τὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσθη ;

[Τὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ κ. Λεβίδης μᾶς ἀπῆντησε θὰ ἐκθέσωμεν εἰς τὸ φύλλον τῆς αὔριον, συνεχίζοντες τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης τραγωδίας]

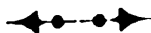
Θ'.

ΤΟ ΠΡΑΚΤΙΚΟΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓ. ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

ΤΑ ΥΠΟΥΡΓΙΚΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ

ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΚΑΙ ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΗΣΙΣ

ΠΩΣ ΑΝΤΙΚΑΤΕΣΤΑΘΗ Ο κ. ΖΩΤΟΣ

[Έξακολουθήσεις τῶν μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου συνεντεύξεων, αἱ ὅποια ἀποκαλύπτουσι πάντα τὰ ἐν τῷ Ναυτικῷ γενόμενα ἔκτροπα καὶ σφάλματα]. (1)

Ἡ ἀναβολὴ τῆς ἐπιθέσεως κατὰ Πρεβέζης.

**Τὸ ἐσπερινὸν ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῆς 7ης
Μαρτίου ε. ε. Τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ τῆς
δράσεως.**

Ἐρωτήσαμεν τὸν κ. Λεβίδην τί ἀπεφασίσθη ἐν τῷ ἐσπερινῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ τῆς 7ης Μαρτίου περὶ τῆς πρώτης κατὰ Πρεβέζης ἐπιθέσεως, καὶ μᾶς ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς:

— Ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ τοῦ ἀπογεύματος ἐκείνου μακρὰ διεξήχθη συζητήσεις ἐπὶ τοῦ σοβαρωτάτου τούτου ζητήματος. Ὁ μὲν κ. πρωθυπουργὸς καὶ οἱ ἄλλοι τῶν κ. κ. ὑπουργῶν ἐπέμενον νὰ ἀνακαλέσωμεν τὰ ἀποφασισθέντα, προβάλλοντες μὲν τὴν πληρεστέραν στρατιωτικὴν παρασκευὴν τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ, λησμονοῦντες ὅμως, ὅτι ἐνῶ τὰ ἐν Πρεβέζῃ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῶν Τούρκων θὰ συνεπληροῦντο ἐν τῷ μεταξύ, συγχρόνως ὁ στρατὸς αὐτῶν μεγάλως θὰ ηὔξανε, καὶ κατ' ἀναλογίαν ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν τῆς αὐξήσεως τοῦ ἰδικῷ μας, καὶ τοῦτο καὶ εἰς τὰ σύνορα τῆς Θεσσαλίας καὶ εἰς τὰ σύνορα τῆς Ἠπείρου.

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῆς 27 Ὀκτωβρίου ε. ε.

— Ἐσεῖς τί ἀντετάσσετε εἰς ὅλ' αὐτά;

— Ἐγὼ ἔλεγον, ὅτι ἡ παρ' ἡμῶν κατάληψις τῆς Κρήτης ἐδύνάτο νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τῆς Τουρκίας ὡς αἰτία πολέμου, πρὸς τὸν ὁποῖον αὕτη δραστηρίως ἐργάζεται· ὅτι ἐφ' ὅσον ὁ χρόνος παρέρχεται, ἡ ἀναλογία τῶν παραταχθησομένων δυνάμεων θέλει αὐξάνει ὑπὲρ τῆς Τουρκίας, καὶ ἐπέμενον εἰς τὰ ἤδη ἀποφασισθέντα, ἄτινα, ὡς σᾶς εἶπον, οὐδέποτε θὰ ἐδύναντο νὰ θεωρηθῶσιν ὡς πρόκλησις πολέμου ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος, ἀμυνομένης ἀπλῶς πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διὰ τῆς Συμβάσεως ἐπὶ τῇ βάρσει τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου διατεταγμένων περὶ τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡμεθα δὲ ἄλλως βέβαιαι μέγρι τότε, ὅτι ὑπερείχομεν τῶν Τούρκων ἐν Ἡπείρῳ, ὡς προηγουμένως δι' ἀριθμῶν καὶ πραγμάτων σᾶς ἀπέδειξα, ἐν δὲ τῇ Θεσσαλίᾳ ἡμεθα ἰσόπαλοι, ὡς ἐπίσης δι' ἀριθμῶν σᾶς ἐπιστοποίησα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλον τινὰ λόγον ἐπίσης, φρονῶ, σπουδαῖον πρέβαλλον.

— Ποῖον λόγον;

Ο πιθανὸς ἀποκλεισμός.

— Τὸν ὑπὸ τῆς Εὐρώπης πιθανὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἐλληνικῶν παρχαλίων ἀφίνω δὲ ὑμᾶς σήμερον νὰ κρίνητε, ἐὰν δὲν εἶχον δίκαιον, φοβούμενος αὐτὸν τότε, ὅστις ἀκριβῶς κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν σπουδαίως συνεζήτητο, ὡς τὴν ἔχομεν ἀποδοδειγμένον διὰ τῶν Βίβλων ὅλων τῶν χρωμάτων τῶν Μ. Δυνάμεων. Εἶχον δὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐὰν τότε ἀμέσως ἐξετελοῦντο ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ τὰ ἀποφασισθέντα, θὰ ἦτο ἀδύνατον τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον νὰ ἀντίστατο καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ὑφ' οὗς μάλιστα ὄρουσ' εἶπον, ἦτοι πρὸς ἅμυναν ἀπλῶς τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Ἡπείρῳ συνόρων ἡμῶν, πρὸς ἃ συνεκεντροῦντο τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, τῶν ὁποίων ἠθέλομεν εὐτὼ διακόψει τὰς συγκοινωνίας.

— Ἡ γνώμη σας ὁμῶς δὲν ἐπεκράτησεν ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ.

— Ὅχι βεβαίως. Καὶ διὰ τοῦτο ἐγὼ παρεκάλουν ἐν αὐτῷ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὸν κ. πρωθυπουργὸν καὶ τοὺς συναδέλφους νὰ χωρισθῶμεν ὡς καλοὶ φίλοι, γινομένης δεκτῆς τῆς παραιτήσεώς μου, ἣν καὶ ὑπέβαλον ἀμέσως.

Ἡ παραιτήσις τοῦ κ. Λεβίδου.

Τί ἔλεγον οἱ ὑπουργοί.

— Οἱ συνάδελφοί σας τί ἔλεγον;

— Ἡγουμένου τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐδέχοντο τὴν παραιτήσιν μου, προτείνοντες πρὸς ὑποστήριξιν τῆς μὴ ἀποδοχῆς αὐτῆς πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους λόγους, κυρίως ὁμῶς, ὅτι μετὰ τὴν ἀπομάκρυν-

σιν τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργοῦ κ. Σμόλενιτς, ἥτις εἶχε γείνει πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, ἡ παραίτησις καὶ ἄλλου ὑπουργοῦ, καὶ μάλιστα πολεμικοῦ ὑπουργείου, ἤθελε συνταράξει τὴν κοινὴν γνώμην, ὅτι δὲ τῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν Τουρκίαν οὕσων λίαν τεταμένων, ἡ-θελε βλάψει τὴν ἐθνικὴν ὑπόθεσιν ἡ παραίτησις ὑπουργοῦ, ὅπωςδὲποτε ἐν γνώσει διατελοῦντος τότε τῶν ἀφορώντων εἰς τὰ τοῦ Ναυτικοῦ. Ἐπειδὴ ὁ ἐγὼ ἐξηκολούθουν ἐπιμένων ἐνεκα τῆς εὐθύνης, ἣν καὶ ὡς ὑπουργὸς καὶ ὡς πολίτης ἀπέναντι τοῦ ἔθνους εἶχον, μοὶ ὑποδείχθη, ὅτι εὖλογον καὶ δίκαιον ἦτο ἀκεραία νὰ διατηρηθῇ ἡ εὐθύνη μου· προταθέντος δὲ, ὅπως συνταχθῇ πρακτικὸν τοῦ Ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἐν τῷ ὑποίῳ νὰ ἐκτίθενται αἱ γνώμαι ἀφ' ἑνὸς μὲν τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν λοιπῶν συναδέλφων, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἰδικαὶ μου ἀντι-ρήσεις, βασιζόμεναι γενικῶς εἰς τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιμείνωμεν εἰς τὰ ἅπας ἀποφασισθέντα, προέβημεν ἀμέσως εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ πρακτικοῦ τούτου, μεθ' ἧς αἱ πρὸς τὴν Δυτικὴν μοίραν δοθεῖσαι διαταγαὶ τῆς 3 καὶ τῆς 4 Μαρτίου ἀμέσως ἀνεκλήθησαν ἐπὶ ὀλίγας μόνον ἡμέρας.

Ἀνακλητικὴ διαταγὴ πρὸς τὴν Δυτικὴν μοίραν

— Ποία ἦτο ἡ διαταγὴ τῆς ἀνακλήσεως: Μοὶ τὴν διῶτε ;

— Σὰς τῆς ἀναγνώσκω: « Ἀριθ. 88. Κυβερνήτας « Μιαοῦλη » καὶ « Γεωργίου », Λευκάδα: « Ἀποφάσει Βασιλέως καὶ Κυβερνήσεως νεωτέρα πρέπει νὰ ἀναβάλητε ἐπὶ ὀλίγας μόνον ἡμέρας διαταχθέντα ὑπ' ἐμοῦ. Ὅθεν ἀναμείνατε νεωτέραν διαταγὴν πρὸς ἑναρξιν ἐκτελέσεως. Τηλεγραφήσατε τάχιστα παρα-λαβὴν. Ὑπουργὸς Ναυτικῶν Ν. Δ. Λεβίδης. »

— Διὰ πόσας ἡμέρας ἀνεβλήθη ;

— Τὸ πρακτικὸν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, περὶ οὗ σὰς ὡμίλησα, καὶ ὅπερ φέρει τὸν ἀριθ. 22, ὁμιλεῖ περὶ ἀναβολῆς ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας, συγχρόνως δὲ ἀναφέρει, ὅτι τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον θέλει συνέλθῃ πάλιν μετὰ δύο ἡμέρας ὅπως: « ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐξεληχθησομένων συμβάντων ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐκτελέσεως τῆς κατεδαφίσεως ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν πε-ρὶ ὧν εἴρηται ὀχυρωμάτων ».

— Ἐπιτρέπεται νὰ δημοσιεύσωμεν ὁλόκληρον τὸ πρα-κτικὸν ;

— Οὐδεμίᾳ βλάβῃ δύναται σήμερον πλεον ἐκ τῆς δημοσι-εύσεως νὰ ἐπέλθῃ. Προτιμῶ ὅμως νὰ σὰς ἀναγνώσω πρὸς τὸ παρὸν τεμάχια μόνον ἐξ αὐτοῦ. Εἶχε μάλιστα γραφῇ ἄλλοτε

καὶ τοῦτο τὸ παρόδοξον, ὅτι ἐγὼ δῆθεν αὐτοβούλως εἶχον διατάξει τὴν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ ναυτικῇ ἐκείνῃ ἐπιχείρησιν.

Τὸ πρακτικὸν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

- Καὶ ποῦ ἀναφέρονται τὰ τεμάχια ταῦτα ;
- Τὸ ἐγγράφον ἀρχίζει ὡς ἐξῆς :

« Ἐπὶ τῇ εἰσηγήσει τοῦ κ. ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργοῦ πάντες οἱ κ. κ. ὑπουργοὶ σενεφώνησαν καὶ πάλιν κατ' ἀρχὴν ὡς πρὸς τὸ ἐν προηγουμένῃ συνεδριάσει ἀποφασισθὲν παρ' αὐτῶν μέτρον ἐνεργείας ἐν τῷ ἀμβρακικῷ κόλπῳ καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ » — Μετὰ ταῦτα γίνεται λόγος ἐν τῷ πρακτικῷ περὶ τῶν διεθνῶν ἐκείνων κειμένων, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων : « ἔχει δικαίωμα νόμιμον ἢ ἐκεῖ Μοίρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου νὰ προβῇ ἀμέσως εἰς κατεδάφισιν αὐτῶν. » — Κατόπιν ἐκτίθενται τὰ ὑπ' ἐμοῦ προταθέντα : « Τοῦ μὲν κ. ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργοῦ ἐπιμένοντος, ἵνα ἡ διὰ τοῦ Στόλου κατεδάφισις τῶν ὀχυρωμάτων ἐκτελεσθῇ τῇ πρωτῇ τῆς Κυριακῆς, 9 Ἰσταμένου, ὡς εἶχεν ἡ δὲ κατὰ προτέραν συνεδρίασιν ὁρισθῇ ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. » — Ἐπειτα προβάλλονται τὰ ἐπιχειρήματα τῶν κ. ὑπουργῶν μετὰ τῶν τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, σημειουμένου : « νὰ ἀναβληθῇ ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ ἐκτέλεσις τῶν προαποφασισθέντων », καὶ : « νὰ συνέλθῃ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον τῇ προσεχεῖ Κυριακῇ εἰς συνεδρίασιν. ἵνα κρίνῃ μὲν ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου ἐξελιχθησομένων συμβάντων, ἀποφασίσῃ δὲ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐκτέλεσεως τῆς κατεδαφίσεως ὑπὸ τοῦ Στόλου τῶν περὶ ὧν εἴρηται ὀχυρωμάτων ».

- Φέρει τὰς ὑπογραφὰς ὅλων τῶν Ὑπουργῶν τὸ πρακτικόν ;
- Μάλιστα ὅλων, οὐδ' αὐτοῦ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ἐξαιρουμένου, ὡς καὶ τὴν ἐπίσημον σφραγίδαν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου.

Τὰ μετὰ τὸ πρακτικόν.

- Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀνεβλήθη ἡ ἐκτέλεσις τοῦ σχεδίου ;

— Τὸ ἤκούσατε. Ἀνεβλήθη προσωρινῶς καὶ ἐπ' ὀλίγας μόνον ἡμέρας. Αὐτὸ παρακαλῶ μὴ τὸ λησμονῆτε. Μάλιστα μόλις ὁ κ. Ζῶτος ὡς ἀρχηγὸς ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν τῆς ἐκεῖ μείρας τοῦ στόλου, διετάχθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου, κατ'ὸπιν συνεννοήσεώς μου μετὰ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5711 τηλεγραφήματος τῆς 10ης Μαρτίου ἐ. ἔ. ἦτοι μόλις μετὰ 3 ἀπὸ τοῦ ρηθέντος πρακτικοῦ τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἡμέρας, ὅπως καὶ αὐτὸς διαμαρτυρηθῇ ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως παρὰ τῇ ἐκεῖ τουρκικῇ Ἀρχῇ διὰ τὴν κατὰ παράβασιν τῶν διεθνῶν κειμένων ἀνέγερσιν ὀχυρωματικῶν ἔργων ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ διὰ τὸν μὴ ἀφοπλισμὸν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων τοιούτων.

Ἡ διαμαρτύρησις πρὸς τὸν διοικητὴν Πρεβέζης.

Ὁ δὲ κ. Ζῶτος τὴν 12ην Μαρτίου διὰ τοῦ ἐπιστολέως αὐτοῦ κ. Τσουκαλά, ἀνθυποπλοίαρχου, ἀπέστειλε πρὸς τὸν Μουτεσαρίφην Πρεβέζης τὴν ἐξῆς διαμαρτύρησιν :

— Ἐπιτρέπεται νὰ τὴν δημοσιεύσω ;

— Μάλιστα. Ἰδοὺ αὕτῃ : (ἀριθ. πρωτ. ὑπουργ. ἐμπιστ. 101).

« Ἐξοχώτατε,

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἡμῶν Γεωργίου τοῦ Α', μὴ δυναμένη νὰ ἀνεχθῇ ἐπὶ πλέον τὴν παράβασιν τῶν ὅρων τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συνομολογηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν 2αν Ἰουλίου 1881 Συμβάσεως, τῆς ὁποίας τὸ 2ον ἄρθρον ὀρίζει ἐπὶ λέξει, ὅτι : «πάντα τὰ ὀχυρώματα, τὰ δεσπόζοντα τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου τῆς Ἀρτῆς πρὸς τε τὸ μέρος τῆς Πρεβέζης καὶ τὸ τῆς Πούντας, θ' ἀφοπλισθῶσιν ἐντὸς τριῶν μηνῶν ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συμβάσεως τῆς 24ης Μαΐου ἐ. ἔ. καὶ θὰ διατελῶσιν ἀφοπλισμένα ἐν καιρῷ εἰρήνης μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν», ἐνετείλατο ἡμῖν νὰ ὑπομνήσωμεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐξοχότητα τὰ περὶ ὀχυρωμάτων τῆς Πρεβέζης ἐν τῷ εἰρημένῳ ἄρθρῳ τῆς Συμβάσεως ἀναγροφόμενα. Τῇ ἐντολῇ τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως, διαμαρτυρόμενοι ἐντόνος διὰ τὴν περαιτέρω ἐκ μέρους τῆς ἡμετέρας Κυβερνήσεως παράβασιν τῶν ὅρων τῆς εἰρημένης Συμβάσεως, ἐπαφίεμεθα ὑμῖν ἀκεραίαν τὴν εὐθύνην τῶν συνεπειῶν διὰ τὴν παράβασιν ταύτην. Διατελοῦμεν μετὰ τῆς κτλ.

Ἐν Λευκάδι, τῇ 12 Μαρτίου 1897.

Ὁ Ἀρχηγός

Κοσμάς Ζῶτος.

Κατάστροφαις τοῦ σχεδίου.

— Ἐν τῷ μεταξύ τί ἐνεργείας ἔκαμεν ὁ κ. Ζῶτος ;

— Συνεννοηθεῖς μετὰ τῶν κυβερνητῶν τῶν ἄλλων πλοίων, εἶχεν ἐκδώσει τὰς σχετικὰς διαταγὰς διὰ τὴν ἐν καιρῷ σύγχρονον προσβολὴν τῶν φρουρίων. Τοιοῦτοτρόπως τὴν 9ην Μαρτίου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 93 τηλεγραφήματος μοὶ ἀνήγγειλε :

«.....Κατεστρώσαμεν σχέδιον προσβολῆς δι' ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἀμβρακικοῦ κόλπου, πλοίων συγχρόνως ἐνεργούντων. Συνεννοήθημεν μετὰ κυβερνητῶν, καὶ ἐξεδώκαμεν σχετικὰς διαταγὰς διὰ σύγχρονον προσβολὴν δι' ἡμέραν καὶ ὥραν, ἣν περιμένω. Δυνάμεις ἡμῶν ἐνταῦθα θεωροῦμεν ἐπαρκεῖς.

Ὁ Ἀρχηγός

Κοσμάς Ζῶτος»,

— Ἐπερίμενε λοιπὸν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν διὰ τὴν προσβολὴν. Τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον, ὅπερ ἐπρόκειτο νὰ γείνη τὴν Κυριακὴν, τι ἀπεφάσισε ;

— Δὲν ἐκλήθημεν τὴν Κυριακὴν εἰς Συμβούλιον, ἀλλὰ τὴν Δευτέραν, 10ην Μαρτίου, ὅτε ἐλήφθησαν ἄλλα τινὰ στρατιωτικὰ μέτρα, ἀναβληθείσης καὶ πάλιν τῆς περὶ τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ ἀποφάσεως. Τοιοῦτοτρόπως τὰ μὲν πλοῖα ἡμῶν ἐκεῖ ἀνέμενον ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν διαταγὴν ἐνεργείας, οἱ δὲ Τοῦρκοι πυρετωδῶς ἐξηκολούθουν ὀχυρούμενοι.

Τὰ περὶ ἀρχηγίας τῆς Δυτικῆς μοίρας.

— Δὲν μοὶ εἶπατε ὅμως, ὡς μοὶ ὑποσχέθητε, πότε ὁ κ. Ζῶτος διωρίσθη ἀρχηγὸς τῆς Δυτικῆς μοίρας, καὶ πότε καὶ πῶς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ κ. Κριεζῆ.

— Ὁ κ. Ζῶτος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Δυτικῆς μοίρας ἅμα τῷ ἐκεῖ κατάπλω τοῦ «Ν. Μιαούλη», ὃν ἐκυβέρνηα ἀπὸ τῆς εἰς Κρήτην μεταβάσεώς του.

— Πότε κατέπλευσαν εἰς Λευκάδα ;

— Τὴν 7 Μαρτίου, ἀποσπασθεὶς, ὡς προηγουμένως σᾶς ἐνέφερον, ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας τὴν 5 Μαρτίου, ἤτοι εὐθύς ὡς ἀπεφασίσθη ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ τῆς 3 καὶ 4 Μαρτίου ἢ κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Πρεβέζης ἐπίθεσις.

— Ὡστε ὑπῆρχον δύο ἐκεῖ ἀρχηγοὶ τῆς μοίρας ;

— Ἀρχηγὸς εἰς ὑπῆρχεν, ὁ κατὰ βαθμὸν ἀνώτερος καὶ ἀρχαιότερος,

ἦτοι ὁ κ. Ζῶτος, ὅττις διὰ τοῦ «Ν. Μιαούλη», τοῦ «Β. Γεωργίου», τοῦ «Εὐρώτα» κλπ. ἐπρόκειτο νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ φρουρίων, κατὰ δὲ τῶν ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἐπρόκειτο νὰ ἐνεργήσωσι τὰ ἐν αὐτῷ πολεμικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν ἀρχικυβερνήτην κ. Τομπάζην, ὑποτεταγμένον ὁμῶς, ὡς κατώτερον κατὰ βαθμὸν, εἰς τὸν κ. Ζῶτον.

Ἐν τούτοις τότε ἔκ τινων πρὸς ἐμὲ τηλεγραφημάτων τοῦ κ. Ζώτου, τὸ ὑπουργεῖον ἐνόησεν, ὅτι καὶ χάριν τῆς πειθαρχίας, καὶ χάριν τῆς εὐρυθμοτέρας διοικήσεως τῆς ἐκεῖ μοίρας, ἔπρεπε νὰ ἐκδοθῇ Β. διάταγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ ἐκάστοτε ἀρχικυβερνήτης τῆς Δυτικῆς μοίρας (καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ κ. Ζῶτος), νὰ ἐξουσιοδοτῇται διὰ καθηκόντων μοιράρχου, ἐφ' ὅσον ἤθελεν διαρκέσει ἢ ἐπιστράτευσις τοῦ κατὰ θάλασσαν στρατοῦ· τὸ δὲ διάταγμα τοῦτο ὑπεβλήθη μετὰ τῆς προσηκούσης αἰτιολογικῆς ἐκθέσεως εἰς τὰ Ἀνάκτορα τὴν 14ην Μαρτίου ἐ. ἔ., ἦτοι ἀκριβῶς ὅτε ἐκ τῶν πρὸς ἐμὲ τηλεγραφημάτων τοῦ κ. Ζώτου τὸ ὑπουργεῖον εἶχε πεισθῇ, ὅτι τοιοῦτοτρόπως ἔπρεπε νὰ κανονίσῃ τὰ τῆς Δυτικῆς μοίρας.

Τὸ διάταγμα δὲν ὑπεγράφη·

ὁ κ. Δηλιγιάννης ἐπισκέπτεται τὸν κ. Λεβίδην.

— Δὲν μεῦ λέτε, ὑπεγράφη τὸ διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπακριβέστερον θὰ καθωριζέτο ἡ ἀρχηγία τοῦ κ. Ζώτου ;

— Ὅχι.

— Διατὶ ;

— Ὡς σὰς εἶπον, τὸ Βασιλικὸν διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ κ. Ζῶτος θὰ ἐξουσιοδοτεῖτο διὰ τῶν καθηκόντων μοιράρχου, ὑπεβλήθη εἰς τὰ Ἀνάκτορα τὴν 14ην Μαρτίου. Τὴν ἐπομένην εὐλόγως ἀνέμενον τὴν ἐπιστροφὴν αὐτοῦ ἐκ τῶν Ἀνακτόρων, ὑπογεγραμμένου, ὡς λίαν κατεπείγοντος. Ἐπειδὴ ὁμῶς δὲν μοι ἐπεστράφη, δι' ἐπιστολῆς μου τῆς 15ης παρεκάλεσα τὸν κ. ὑπασπιστὴν τῆς Α. Μ. νὰ μοῦ ἐπιστραφῇ τὸ διάταγμα, ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Βασιλέως.

— Καὶ σὰς ἐπεστράφη ;

— Μοὶ ἐπεστράφη.

— Ὑπογεγραμμένον ;

— Ὅχι, ἀνυπόγραφον. Τὴν πρωίαν τῆς 16ης Μαρτίου, εἰσερχόμενος εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, εὖρον ἐκεῖ παρ' ἐλπίδα τὸν Πρωθυπουργὸν κ. Δηλιγιάννην, ὅστις μὲ ἀνέμενεν ἀνυπομόνως....

— **Καὶ τί σᾶς ἤθελε;**

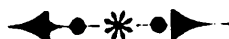
[Τὴν περιεργοτάτην ταύτην συνέντευξιν τοῦ κ. Δηλιγιάννη μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου, καὶ ἐξακολούθησιν τῶν ἀποκαλύψεων δημοσιεύομεν εἰς τὸ φύλλον τῆς αὔριον].

Ο Κ. ΚΡΙΕΖΗΣ ΑΝΤΙ ΤΟΥ Κ. ΖΩΤΟΥ

ΟΙ ΕΣΠΕΥΣΜΕΝΟΙ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΙ

ΤΑ ΝΕΩΤΕΡΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ

[Έξακολουθήσεις τῶν μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου συνεντεύξεων].(1)

Ἡ ἐπίσκεψις τοῦ κ. Δηλιγιάννη.

Εἶπομεν εἰς τὴν χθесινὴν συνέντευξιν, ὅτι ὁ κ. Λεβίδης ἀνέμενε νὰ τῷ ἐπιστραφῇ ἐκ τῶν Ἀνακτόρων ὑπογεγραμμένον τὸ περὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ κ. Ζώτου Β. Διάταγμα. Ἀντὶ ὅμως τοῦ διατάγματος ὑπογεγραμμένου, εὔρε τὴν πρῶαν ἐκείνην ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Ναυτικῶν τὸν κ. Δηλιγιάννην.

— Ἐξεπλάγην ἐπὶ τῇ ἐκεῖ τόσῳ πρῶτῃ παρουσίᾳ τοῦ κ. Προέδρου, μᾶς εἶπεν ὁ κ. Λεβίδης, καὶ τὸν ἠρώτησα : — Πῶς ἐδῶ, κ. Πρόεδρε, τόσῳ πρῶτῃ ; — Ὁ κ. Δηλιγιάννης, ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως τὴν στιγμὴν ἐκείνην, μοὶ ἔδειξε τὸ περὶ τῆς ἀρχηγίας τοῦ κ. Ζώτου διάταγμα ἀνυπόγραφον, εἰπὼν μοι, ὅτι τῷ **εἶχε δοθῇ ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, διὰ νὰ μοὶ τὸ ἐγχειρίδι καὶ νὰ μὲ παρακαλέσῃ, ὅπως, ἀντὶ τοῦ κ. Ζώτου (ὅστις ἐνήσκει μὲν τὴν ἀρχηγίαν τῆς Δυτικῆς μοίρας μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὡς ἀνώτερος κατὰ βαθμὸν καὶ κατὰ ἀρχαιότητα τῶν ἐκεῖ ἀξιωματικῶν, διὰ δὲ τοῦ ἐν λόγῳ διατάγματος θὰ ἰξουσιοδοτεῖτο διὰ τῶν καθηκόντων μοιράρχου) ὅπως, λέγω, ἀντὶ τοῦ κ. Ζώτου διορισθῇ μοίραρχος ὁ πλοίαρχος καὶ ὑπασπιστὴς τῆς Α. Μ.**

1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ « Ἐμπρὸς » τῆς 28 ῆς Ὀκτωβρίου ε. ε.

κ. Δ. Κριεζής, ὅστις καὶ διωρίσθη τὴν 18ην Μαρτίου, ὑποβληθέντος ἐτέρου διατάγματος ἀντὶ τοῦ μὴ ὑπογραφέντος.

— Ὡστε δὲν ὑπεγράψατε ἀμέσως τότε τὸ διάταγμα περὶ τοῦ κ. Κριεζῆ;

— Ὁχι, μετὰ δύο ἡμέρας.

Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ ὑπουργοῦ.

— Εἶχεν ἀκουσθῇ τότε, ὅτι εἶχατε κάποιας ἀντιρρήσεις. Εἶνε τοῦτο ἀκριβές;

— Μετὰ πολλῆς εὐλαθείας εἶχον εἶπει εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργόν, ὅτι δὲν θὰ ἦτο πολὺ συμφέρον ἴσως εἰς τὴν Βασιλείαν οἱ ἐγγύτατα αὐτῆς εὐρισκόμενοι νὰ ἀναλάβωσιν ὅλας τὰς ἀρχηγίας. Ἐπειδὴ ὅμως ἀφ' ἑνὸς μὲν διειδὼν ἐπιμονὴν πανταχόθεν, καὶ ἐπειδὴ ἀφ' ἑτέρου κείμενον τι κανονισμοῦ, μὴ δημοσιευθέντος διὰ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως», ἐπιδειχθέντος δὲ εἰς ἐμέ, ὡμίλει περὶ πλοιάρχων ὡς ἀρχηγῶν μοιρῶν (ὁ δὲ κ. Ζώτος ἦτο ἀντιπλοίαρχος), ἐνόμισα, ὅτι ἔπρεπε νὰ μὴ ἐπιμείνω. «Ἀλλως ἢ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐπὶ 34 ἤδη ἔτη ἀρχεῖ, κατὰ τὸ Σύνταγμα, καὶ ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ δυνάμεων, εἶνε δὲ καὶ ναυτικός. Βεβαίως γνωρίζει κάλλιον ἡμῶν τὰ περὶ τούτου». Αὐτὰ ἐλέγοντο. Θὰ ἦτο λίαν ἐγωϊστικόν, ἂν ἐπέμενον πλείοτερον.

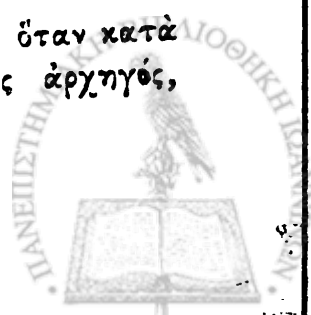
— Σεῖς ποίαν ἰδέαν εἶχατε περὶ τοῦ κ. Κριεζῆ;

— Τὴν ἀρίστην, ὡς δὲν ἀμφιβάλλω καὶ πάντες. Εἶνε ἀληθὲς gentleman. Ὅφειλω δὲ νὰ ὁμολογήσω, διότι οὐδένα ποτὲ ἀπὸ σκοποῦ ἠδίκησα, ὅτι ἐν τῇ Δυτικῇ μοίρᾳ, ἣν ἐκυβέρνα ἐκεῖ, δὲν συνέβησαν τὰ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ μοίρᾳ λαβόντα χώραν. Ἄν ἡ κατὰ Πρεβέζης διὰ τοῦ Στόλου ἐπίθεσις δὲν ἐνηργήθη κατὰ τρόπον, ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν γνωστῶν κανόνων, αὐτὸ βεβαίως δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ πρὸς τὰς παραβάσεις τῶν διαταγῶν τοῦ ὑπουργείου, ὅσας εἶχεν ἀποτολήσει ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς μοίρας τοῦ Στόλου, καὶ πρὸς τὸν τρόπον μάλιστα, καθ' ὃν τὰς ἐφιλοτέχνει.

Κριεζῆς καὶ Σαχτούρης.

— Ὡστε ὁ κ. Κριεζῆς δὲν εἶχε παραβῇ ἐπανελημμένως τὰς διατάγας τοῦ ὑπουργείου, ὅπως ὁ κ. Σαχτούρης;

— Κάθε ἄλλο. Πρέπει μάλιστα νὰ σᾶς προσθέσω, ὅτι ὅταν κατὰ τὸ 1896 ὁ κ. Κριεζῆς ἐκυβέρνα τὴν Ὑψηλὴν Μοῖραν ὡς ἀρχηγός,

καὶ ὅταν κατὰ τὴν 12ην Μαΐου τοῦ ἔτους ἐκείνου ἐγένετο ἡ ἄλλη ἐπανάστασις τῆς Κρήτης, ἐντὸς ὥρων μόνον εἶχε παρασκευάσει τὴν Μοῖραν πρὸς ἑκπλουν.

— Δὲν εἶχατε λοιπὸν καμμίαν ὑποψίαν, ὅτι ὁ κ. Κριεζῆς ἤμπο-
ροῦσε νὰ μὴν ἐπιτύχη;

— Καμμίαν. Ἐγὼ εἶχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι πάντες ἤθελον ἐπιτύ-
χει, καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχωσιν.

Αἱ πολεμικαὶ παρασκευαί.

**Ἡ μεταφορὰ τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ καὶ τοῦ ὑλικοῦ
ἐνεργεῖται ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.**

Μεγάλη χρησιμότης τῶν Ἀτμοπλοῦκῶν Ἑταιριῶν.

— Ἡμπορεῖτε τώρα νὰ μᾶς εἰπῆτε, διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὴν ἱστο-
ρίαν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου τὴν ἀφήσαμεν, τί ἐγένετο κατόπιν;

— Πότε κατόπιν;

— Ἀφότου, ἀποφάσει τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεως, τὴν ἐσπέ-
ραν τῆς 7ης Μαρτίου ἀνεβλήθη ἡ κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπίθεσις τοῦ
στόλου.

— Μάλιστα, νὰ σᾶς εἰπῶ. Μετὰ τὸν διορισμὸν τοῦ κ. Κριεζῆ ὡς
ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Μοίρας ἐξηκολούθουν αἱ παρασκευαί τοῦ κατὰ
ξηρὰν στρατοῦ εἰς τὰ ἀρχηγεῖα Θεσσαλίας καὶ Ἀρτης. Εἰς τὸ ὑπουρ-
γεῖον τῶν Ναυτικῶν εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ διὰ τῶν ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων
καὶ τινων πολεμικῶν κινητοποιήσις τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ καὶ ἡ με-
ταφορὰ ὅλου ἐκείνου τοῦ πολεμικοῦ ὑλικοῦ εἰς Βόλον καὶ εἰς τὸν Ἀμ-
βρακικὸν κόλπον. Ἐνταῦθα εἶνε ἀνάγκη, νομίζω, νὰ τονίσω τὰς σπου-
δαιοτάτας καὶ πολυτιμωτάτας ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας αἱ ἀτμοπλοῖκαὶ
ἐταιρίαι προσέφερον εἰς τὸ ἔθνος καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα. Ἀφ' ἐτέρου
ἀλλεπάλληλα ὑπουργικὰ συμβούλια, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ μὲν ὑπουργὸς τῶν
Στρατιωτικῶν μᾶς ἀνεκρίνου τὰ καθ' ἑκάστην λαμβανόμενα μέτρα,
πρὸς αὐξήσιν καὶ παρασκευὴν τοῦ στρατοῦ, ὁ δὲ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτε-
ρικῶν προσεπάθει μετὰ πολλῆς τῷ ὄντι φιλοπονίας νὰ διεισδύσῃ εἰς τὰ
βουλευματα καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν διπλωματῶν τῶν Μ. Δυνάμεων.
Ἄλλ' ἐπειδὴ εὐρισκόμεθα εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν Δυτικὴν Μοῖραν τοῦ
στόλου, δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ σᾶς προσθέσω, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὁραστηρίως
ἐξηκολούθουν τὴν πυρετώδη ὁχύρωσιν τῆς Πρεβέζης καὶ τοῦ Ἀμβρα-
κικοῦ ἐν γένει, ὅτι δὲ ὁσημέραι τὰ πράγματα ἐκεῖ μετεβάλλοντο ὑπὲρ
τῶν Τοῦρκων καὶ καθ' ἡμῶν, ὡς σᾶς εἶπον περὶ τούτου καὶ ἀνωτέρω,
καὶ ὡς ἴσως θὰ σᾶς ὑμιλήσω μετὰ ταῦτα δι' ἐπισήμων πάλιν ἐγ-
γράφων.

— Εἶχον ἐνισχυθῇ πολὺ οἱ Τούρκοι ἐν Ἡπείρῳ ;

— Σὰς εἶπον εἰς μίαν τῶν προηγουμένων συνεντεύξεών μας, ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμων κειμένων, ὅτι πρὸ τῆς 9ης Μαρτίου ὁ στρατὸς ἡμῶν ἐν Ἡπείρῳ ἦτο πολυαριθμώτερος τοῦ τουρκικοῦ. Σὰς δίδω τώρα καὶ τοὺς ἐξῆς ἐπισήμους ἀριθμούς, τοὺς ὁποίους τὴν 26ην Μαρτίου ἀνεκοί-
νωσεν εἰς τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.

Αἱ περὶ τῶν ἀντιπάλων στρατῶν πληροφoρέαι

— Γνωρίζετε πόθεν ἐλάμβανε τὰς πληροφορίας του ὁ κ. ὑπουργός ;

— Τὰς μὲν περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν Ἀρχηγείων, τὰς δὲ περὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐκ τῶν προξενικῶν ἀρχῶν, ἐκ τῶν οἰκείων διοικητικῶν ἀρχῶν, καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν, τῶν ὁποίων ὅλων τὰ ἀποτελέσματα συγκεντρώνων, ἐξήλεγχε καὶ ὑπέβαλλεν εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον. Λοιπὸν κατὰ ταῦτα ἡ δύναμις τοῦ ἐν Ἡπείρῳ ἐλληνικοῦ στρατοῦ τὴν 26ην Μαρτίου ἀνῆρχετο εἰς 23,769 ἄνδρας, τοῦ δὲ ἐκεῖ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς 25,000 ἄνδρας περίπου.

— Ὡστε οἱ Τούρκοι ἦσαν πολυαριθμώτεροι ;

— Ὅχι ὅμως κατὰ πολὺ. Ἐν τῇ Θεσσαλίᾳ, κατὰ τὰς αὐτὰς πληροφορίας, τὴν 26ην Μαρτίου ὁ μὲν ἐλληνικὸς στρατὸς ἀνῆρχετο εἰς 43,023 ἄνδρας, ὁ δὲ τουρκικὸς εἰς 52,000 περίπου.

— Πρὸς τὰς πληροφορίας ὅμως ταύτας ἀντιτίθενται, νομίζω, αἱ ὑπὸ τοῦ Καμπὼν ἀναφερόμεναι ἐν τῇ Κιτρίνῃ βίβλῳ.

— Ἀναμφιβόλως. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀριθμοί, τοὺς ὁποίους ἐγὼ ἀναφέρω, εἶνε ἐπίσημοι, ἀνακοινούμενοι εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πληροφοριῶν, περὶ ὧν σὰς ὠμίλησα.

Τὰ ὁχυρωματικὰ ἔργα τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

— Τὰ ὁχυρωματικὰ ἔργα εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκοντο ἐν Ἡπείρῳ ;

— Τὴν 26ην Μαρτίου, περὶ τῆς ὁποίας πρόκειται, τὰ ὁχυρωματικὰ ἔργα ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ κόλπῳ εἶχον προχωρήσει πολὺ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ἀφοῦ μετὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς 7 Μαρτίου ἀκωλύτως πλέον οἱ Τούρκοι εἶχον ἐπιδοθῇ εἰς τὴν πυρετώδη ἐκείνην ὁχύρωσιν—μεταχειρίζομαι τὴν λέξιν τῶν ἐκεῖ ναυτικῶν ἀρχῶν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ Πρέβεζα εἰδύνατο νὰ πείσῃ, μεθ' ὅλας τὰς ὁχυρωματικὰς ἐργασίας τῶν Τούρκων.

Αἱ σκέψεις τῆς Κυβερνήσεως.

— Ποῖον πνεῦμα ἐπεκράτει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὰς σκέψεις τῆς Κυβερνήσεως;

— Ὅλος μὲν ὁ κόσμος, ἡ Ἀντιπολίτευσις ἄνευ ἐξαιρέσεως, καὶ ὁ τύπος ἐν συναυλίᾳ εἶχον κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς δράσεως, ἡ δὲ κυβερνήσις ἄρ' ἐνὸς μὲν ἐξηκολούθει τὰς παρασκευάς, ἄρ' ἐτέρου δὲ προσεπάθει νὰ βολιδοσκοπῇ τὸ βάθος τῶν σκέψεων τῆς Εὐρώπης. Ὅτε μίαν ἡμέραν, ὁπ-
λαδὴ τὴν 24ην Μαρτίου περὶ ὥραν 6 1)2 μ.μ., συνεκλήθημεν ἐξαίφνης ὑπὸ τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ εἰς ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Οἰκονομικῶν.

Νέα ἀπόφασις περὶ δράσεως ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον.—99 1)2 ταῖς 100.

— Περὶ τίνος ἐπρόκειτο;

— Ἀμέτῳ θὰ τὸ μάθητε, διότι τώρα πλέον δὲν εἶνε μυστικόν. Ὁ κ. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐπανέφερεν εἰς συζήτησιν τὴν ἀναβληθεῖσαν, ὡς γνωρίζετε ἤδη, ἀπόφασιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου περὶ προσβολῆς τῆς Πρεσβείας, δηλώσας κατηγορηματικώτατα, ὅτι δὲν ἦτο πλέον οὔτε δυνατὸν, οὔτε φρόνιμον ἢ Ἑλλάς νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν κατὰ παράβασιν τῶν διεθνῶν ἐκείνων κειμένων συμπλήρωσιν τῶν ἐκεῖ ὀχυρωματικῶν ἔργων. Τὸ ὕφος καὶ ἡ στάσις τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ κατεδείκνυον ἀπόφασιν ὀριστικὴν πλέον καὶ ἀμετάκλητον.

— Εἶχε τώρα γνῶσιν τούτων ὁ Βασιλεὺς.

— Ἡ ἐρώτησίς σας εἶνε εὐλογώτατη. Διὰ τοῦτο καὶ ἐγώ, μεθ' ὅσα ἐπάθομεν τὴν 7ην Μαρτίου, (διότι ἐνθυμεῖσθε ὅσα ἐλέχθησαν τότε, ὅτι δηλ. ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχε προειδοποιηθῇ περὶ τῆς ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου), ἠρώτησα τὸν κ. Δηλιγιάννην, **ΑΝ ΤΩΡΑ Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΕΙΝΕ ΣΥΜΦΩΝΟΣ.**—**ΣΥΜΦΩΝΟΤΑΤΟΣ**, ἀπήντησεν.—**Ἐπιτρέπετε, τῷ λέγω, ἰκὸμη καὶ τι, τὸ ὀποῖον, σᾶς παρακαλῶ, νὰ μὴ παρεξηγήσητε;**—**Πολλὰ εὐχαρίστως**, ἀπαντᾷ ὁ κ. Δηλιγιάννης.—**Λοιπὸν ΠΟΣΑ ΤΟΙΣ ΕΚΑΤΟΝ ΕΙΝΕ ΣΥΜΦΩΝΟΤΑΤΟΣ Η Α. Μ. Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ;**—**99 1)2**,

ἀπαντᾷ ὁ κ. πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ὅλων ἡμῶν ἐκεῖ μὴ δυνηθέντων νὰ συγκρατήσωσι τὸν γέλωτα ἐκ τῆς εὐφροδῆς τῷ ὄντι ἀπαντήσεως τοῦ κ. Προέδρου.

Κάτω τὰ προσωπεῖα !

— Λοιπὸν κατόπιν τί ἐγείνη ; Ἀπεφασίσατε νὰ προβῇτε συμφώνως πρὸς τὰ προηγουμένως ληφθέντα μέτρα ;

— Βεβαίως.

— Ἐμπορεῖτε νὰ μᾶς εἰπῇτε τίποτε λεπτομερείας ;

— Μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως. Διὰ νὰ σωθῇ τὸ ἔθνος, ἐὰν θὰ σωθῇ, ὡς βαίνουμεν, ὅλα πρέπει νὰ λεγῶσι δημοσίᾳ. Τὰ προσωπεῖα πρέπει νὰ πέσωσιν. Ἀρκετὰ διήρκεσεν ἡ Ἀπόκρως. Ἀρότου ἐξεθρονίσθη, ὁ Ὅθων παρῆλθεν 35 ἔτη.

— Λοιπὸν ;

— Ἀπεφασίσθη, τότε, ἵνα τὴν ἐπομένην ἡμέραν, ἡτις ἦτο ἡ 25 Μαρτίου, εἰδοποιηθῇ ὁ μοίραρχος τῆς Δυτικῆς Μοίρας, ὅστις ἦτο τότε πλέον ὁ κ. Κριεζῆς, νὰ προβῇ εἰς ἐκτέλεσιν τῆς γνωστῆς σας ὑπ' ἀριθ. 77 διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου, ἀρχίζων τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς τὴν πρωΐαν τῆς 26 Μαρτίου.

Τὰ κατὰ τὴν 25 Μαρτίου.

Τὰ δύο Ἑπουργικὰ Συμβούλια. — Ὁ κ. Σκουζῆς καὶ ὁ κ. Μεταξᾶς.

— Δὲν εἶχε γείνη συνεννόησις καὶ διὰ τὴν ταυτόχρονον ἐνέργειαν τοῦ ἐν Ἀργ. στρατοῦ ;

— Πῶς ὄχι ; Ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ τῆς 24ης Μαρτίου, ὡς καὶ πάντοτε, ἦτο παρὼν ὁ κ. ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ὅστις ἐνετάλη, ἵνα λάβῃ τὰ προσήκοντα μέτρα, διότι βεβαίως πιθανώτατον ἦτο, ἀφοῦ ἡ Ἑλλάς, καὶ χάριν τῆς ἀμύνης αὐτῆς καὶ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν διεθνῶν κειμένων, ἤθελε προβῇ εἰς καταστροφὴν τῶν ὁχυρωματικῶν ἔργων τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ἡ Τουρκία νὰ μᾶς ἐκήρυττε τὸν πόλεμον. Τοιοῦτοτρόπως ἀπεφασίσθη τότε συγχρόνως, ἵνα ὁ κ. Μετα-

ξᾶς καὶ ἐγώ, μετὰ τὴν δοξολογίαν τῆς ἐπομένης ἡμέρας, 25 Μαρτίου, συνεννοηθῶμεν περὶ τῶν περαιτέρω.

— Ὡστε ἐθεωρεῖτε πλέον τελειωτικὰς τὰς ἀποφάσεις Πρωθυπουργοῦ καὶ Βασιλέως διὰ τὴν ἐνέργειαν ;

— Βεβαιότατα. Ἐγὼ μάλιστα, ἀποφάσει τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς ἐσπέρας ἐκείνης, διέταξα τηλεγραφικῶς τὸ θωρηκτὸν «Σπέτσαι» νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀνατολικὴν Μοῖραν, καὶ καταπλέον τὸ ταχύτερον εἰς Λευκάδα, νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ μοιράρχου κ. Κριεζῆ, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Τί ἔλεγεν ὁ κ. Σκουζῆς.

— Ὁ κ. Σκουζῆς τί ἔλεγε ; Δὲν ἐφοβεῖτο μήπως ἀντιδρᾶσιν αἱ Μ. Δυνάμεις εἰς τοιοῦτον διάδημα ;

— Ὁ κ. Σκουζῆς ἔλεγεν ὅ,τι καὶ ὁ κ. Πρωθυπουργὸς καὶ οἱ ἄλλοι, ἦτο δηλαδὴ κατὰ πάντα συμφωνότατος.

Τί ἔλεγεν ὁ κ. Μεταξᾶς.

— Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κ. Μεταξᾶς ἐθεώρει ἐπαρκῆ τὸν στρατὸν μας ;

— Ὡς διοικεῖται καὶ ὡς κυβερνᾶται καὶ ὡς βασιλεύεται ἐπὶ 35 ἔτη ἡ Ἑλλάς, καθὰ σᾶς εἶπον προηγουμένως, ἀπὸ ὅσα εἶχον γείνει τότε διὰ τὸν στρατὸν, μόνον οἱ μὴ γνωρίζοντες τὸν τόπον δύνανται νὰ ζητῶσι πολὺ περισσότερα πράγματα. Ὁ κ. Μεταξᾶς ἀπὸ τῆς 2ας καὶ τῆς 3ης Μαρτίου ἦτο ἥδη τῆς γνώμης, ὅτι ἐδυνάμεθα νὰ ὑποστῶμεν τὸν πόλεμον, ἀφοῦ εἶνε ὑπογεγραμμένος εἰς τὸ πρακτικὸν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς 7ης Μαρτίου, διὰ τοῦ ὁποίου ρητῶς ὁμολογεῖται, ὅτι κατὰ τὴν 3ην καὶ τὴν 4ην Μαρτίου εἶχε ὠρισμένως ἀποφασισθῇ ἡ δρᾶσις.

Πρόσκλησις εἰς ὑπουργικὸν συμβούλιον.

— Μετὰ τὸν κατάπλουν λοιπὸν τῶν «Σπετσῶν» εἰς Λευκάδα διετάχθη ἡ ἐναρξίς τοῦ πυρός ;

— Μετὰ τὴν ἐν τῷ ναῷ τῆς Μητροπόλεως δοξολογίαν ἐπὶ τῇ Ἐθνικῇ ἐορτῇ τῆς 25 Μαρτίου, καὶ ἐνῶ ἀκόμη εἴμεθα εἰς τὸν ναόν, ὁ κ. Δηλιγιάννης μᾶς προσεκάλεσε προφορικῶς εἰς

ὑπουργικὸν συμβούλιον πρὸ μεσημβρίας τῆς αὐτῆς ἡμέρας.
— Καὶ τί συνεζητήθη εἰς τὸ ὑπουργικὸν ἐκεῖνο συμβού-
λιον ;

(Τὴν συνέχειαν εἰς τὸ αὐριανὸν φύλλον. Ἐντεῦθεν ἀρ-
χίζουσι αἱ σπουδαιότεραι ἀνακοινώσεις περὶ τῆς Δυτι-
κῆς μοίρας καὶ τῶν διπλωματικῶν εἰσηγήσεων).

ΙΑ'.

ΤΟ ΠΕΡΙΦΗΜΟΝ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑ

ΑΙ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΜΠΕΛΛΟ

Η ΚΡΗΤΗ ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΩΣ Η ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ

ΘΑ ΜΑΣ ΕΔΙΔΑΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΝ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΟΣ

ΔΙΑ ΤΙ ΔΕΝ ΕΠΕΣΕΝ Η ΠΡΕΒΕΖΑ

[Έκακολούθησις τῶν μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου συνεντεύξεων καὶ τῶν βαρυσημάτων ἀποκαλύψεων]: (1)

**Ἡ σπουδὴ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ. Ματαιωθὲν.
Ἑξουρηγικὸν Συμβούλιον π. μ. τῆς 25
Μαρτίου.**

Τὰ «ζήτω ὁ πόλεμος».

Ἐρωτήσαμεν τὸν κ. Λεβίδην τί ἀπεφασίσθη ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ τῆς μεσημβρίας τῆς 25 Μαρτίου.

— Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐν τῷ μητροπολιτικῷ ναῷ δοξολογίας κατηνύθημεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν πρὸς συγκρότησιν τοῦ

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῆς 29 Ὀκτωβρίου. ε. ε.

ὕπουργικῷ Συμβούλιον· τοσοῦτον δὲ ἔσπευδεν ὁ κ. Πρωθυπουργός, ὥστε τὸ ὑπουργικὸν ἐκεῖνο συμβούλιον ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθῇ, τῶν κ. κ. Ὑπουργῶν ὄντων ἐν στολῇ κατὰ ρητὴν παράκλησιν τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, ὅπως μὴ ἐπέλθῃ βραδύτης. Ἐνῶ δὲ διὰ τῶν ἀμαξῶν μετεβαίνομεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Οἰκονομικῶν, χιλιάδες λαοῦ εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας, ἡγρουμένων συλλόγων καὶ ἐταιριῶν μέ σημαίας, ἐφώναζον τὸ : «—Ζήτω ὁ πόλεμος. !» Καὶ τεμάχια χάρτου λευκὰ, φέροντα ἐντυπον τὴν ἐπιγραφὴν : «Ζήτω ὁ πόλεμος», ὡς νιφάδες χιόνος ῥαγδαίως ἐπιπτον πανταχόθεν, ραγδαίωτερον δὲ ἐντὸς τῶν διερχομένων ὑπουργικῶν ἀμαξῶν.

Ἡ ἀπουσία τοῦ κ. Σκουζέ.

- Τὶ ἔγεινεν λοιπὸν εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ;
- Ἀνεμένομεν νὰ ἔλθῃ ἐκεῖ καὶ ὁ κ. Σκουζὲς ἐπὶ πολλὴν ὥραν.
- Δὲν ἦτο μαζὺ σας εἰς τὴν δοξολογίαν ἐν τῷ ναῷ ;
- Βεβαίως, καὶ ἐκλήθη διὰ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, ὡς πάντες οἱ ὑπουργοί. Ἀλλ' ὁ κ. Σκουζὲς δὲν ἐφαίνετο, ἐν τούτῳ δὲ τῷ μεταξὺ ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἤρχισε βολιδοσκοπῶν τὰς γνώμας τῶν ὑπουργῶν περὶ νέας ἀναβολῆς τῶν χθὲς ἀποφασισθέντων.
- Δὲν ἐμάθατε ποῦ εἶχε μεταβῇ ὁ κ. Σκουζὲς, ἀφοῦ τόσον ἐπεῖγον ἐθεωρήθη τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ;
- Αἰφνιδίως ἤνοιξεν ἡ θύρα [ἦτο 12 1]2 τῆς μεσημβρίας] καὶ ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἐκαλεῖτο ὑπὸ τῆς Α. Μ. εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ὅπου εὕρεσκετο καὶ ὁ κ. Σκουζὲς, ἀπὸ τῆς ἐκ τοῦ ναοῦ ἀναχωρήσεώς του. Ὁ κ. Πρόεδρος μᾶς εἶπε τότε ν' ἀναβληθῇ διὰ τὴν ἐσπέραν τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον διότι ἔσπευδε νὰ μεταβῇ εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ὅπου καὶ μετέβη.

Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον τῆς ἐσπέρας

Νέα ἀναβολὴ τῶν ἀποφασισθέντων.

- Συνήλθατε τὴν ἐσπέραν ;
- Μάλιστα, εἰς τὰς 5 μ. μ.
- Καὶ τί ἀπεφασίσατε ;
- Τὰ πάντα πάλιν ἀνεβλήθησαν, διότι εἶχον ἔλθει εἰδήσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ σπουδαῖαι.
- Σχετικῶς μὲ πρῶτον ζήτημα ἦλθον εἰδήσεις ;

— Σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης.

**Αἱ νέαι εἰδήσεις, Αἱ ἀνακοινώσεις τοῦ Μοντεμπέλλο,
Πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας ἐν Περουπόλει.**

Ἡ Κρήτη ἡγεμονία ὡς καὶ ἡ Βουλγαρία.

**Θὰ μᾶς εἰδίδοντο τὰ σύνορα, τὰ ὅποια εἶχεν ὀρίσει
τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου.**

Ἄλλ' ἀκόμη καὶ ἡ Θεσσαλονίκη.

— Ἦσαν πράγματι σπουδαῖαι αἱ εἰδήσεις αὗται ;

— Αἱ εἰδήσεις αὗται ἦσαν τοῦ ἐν Περουπόλει ἐπιτετραμμένου τῆς Ἑλλάδος κ. Τομπάζη, καὶ ἐπειδὴ ἔχω ἀντίγραφον αὐτῶν ἐπίσημον, οὐδεὶς δὲ δύναται σήμερον σπουδαίως νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἡ δημοσίευσις αὐτοῦ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὴν παραμικροτέραν ἔστω ζημίαν, ἐνῶ μάλιστα ἐγὼ τὸ ἐναντίον μετὰ πεποιθήσεως φρονῶ, ὅτι καὶ ἐπιβάλλεται ἡ δημοσίευσις αὐτοῦ, σὺν δὶδω μετὰφρασιν τοῦ ἐν λόγῳ τηλεγραφήματος.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟΝ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΤΗΛΕΓΡΑΦΗΜΑΤΟΣ.

«Πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν

Εἰς Ἀθήνας

**«ΠΕΤΡΟΥΠΟΛΙΣ, 28 Μαρτίου (6 Ἀπριλίου)
1897.**

— « Ἐν συμβουλίῳ τῶν πρέσβεων ἐν Κων)πόλει ἐγένετο συζήτησις ὡς ἐκ τῆς πολιτείας τῆς Ἑλλάδος, προκαλούσης μεγάλους φόβους περὶ συγκρούσεως αὐτῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ περὶ τῶν ἐκ ταύτης σπουδαίων συνεπειῶν.

« Συμφωνήθη μετὰ ξὺ τῶν πρεσβευτῶν νὰ παρχωρηθῇ τῇ Κρήτῃ ὁργανισμὸς ὁμοιος τῷ τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἀκριβῶς τὸ δικαίωμα τῆς ἐκλογῆς ἡγεμόνος, τῇ ὑστέρᾳ συγκαταθέσει τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων.

« Τὸ ὄνομα τοῦ ἡγεμονόπαιδος Γεωργίου, ὁμοφώνως λεχθὲν, οὐδεμίαν ἐπὶ ἡνεγκεν ἀντίρρησην

« Ὁ νέος ὁργανισμὸς θέλει ὑποβληθῇ τῇ Γενικῇ

Συνελεύσει τῆς Κρήτης, ἐξ ἧς ἐξήρτηται ἡ ἀποδοχή, ἢ καὶ ἡ ἀπόρριψις τοῦ ὀργανισμοῦ, καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ περιπτώσει, ἡ ἀπόφασις αὐτῆς περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἡ νῆσος Κρήτη ἐπιθυμεῖ νὰ κυβερνηθῇ.

« Ἡ ἀρχὴ τοῦ δημοψήφισματος ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ πασῶν τῶν Δυνάμεων, ἐκτὸς τῆς Γερμανίας· ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Ρωσσίας πέποιθεν, ὅτι ἡ δυσχέρεια αὕτη θέλει παρακαμφθῇ.

« Τὸ δημοψήφισμα δὲν θέλει πραγματοποιηθῇ, εἰμὴ μετὰ τὴν κατὰπαυσιν πάσης στρατιωτικῆς ἐπιδράσεως ἐν τῇ νήσῳ, τουτέστι μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Στρατοῦ ἡμῶν.

« Ἐὰν ὁ συνταγματάρχης Βάσος, ἀνακαλούμενος, δὲν ὑπακούσῃ τῇ διαταγῇ, θεωρούμενος ὡς ἀνυπότακτος, θέλει ἀποπεμφθῇ ἐκ τῆς νήσου διὰ τῆς βίας.

« Ὁ ἀποκλεισμός ἀρθήσεται ἅμα τῇ ἐκδόσει τῆς περὶ ἀνακλήσεως τοῦ συνταγματάρχου Βάσου διαταγῆς.

« Μόνη ἡ Ἀγγλίᾳ προτείνει νὰ μὴ ἐπιμείνωσιν εἰς τὴν ἀνάκλησιν τοῦ στρατοῦ ἡμῶν· ἀλλὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ Ἀνακτοδοῦλια ἀντέτειναν εἰς τὴν πρότασιν, κυρίως δὲ ἡ Γερμανία, ἥτις σφόδρα ἐπιμένει.

« Ὁ κόμης Montebello, ζητήσας νὰ μεῖδῃ τὴν ἐσπέραν ταύτην, ἵνα μοὶ ἀνακοινώσῃ τὰς ἐν λόγῳ θετικότητας εἰδήσεις, μοὶ ἐνεπιστεύθη, ὅτι ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἐπιδείξῃ πολιτείαν σώφρονα, καὶ ἐκανοποιήσῃ τὰς Δυνάμεις, θὰ ἐδύνατο πιθανῶς νὰ ἀποκτήσῃ καὶ ἄλλας παραχωρήσεις.

« Ὅλως δὲ ἐμπιστευτικῶς μοὶ εἶπεν, ὅτι αἱ Δυνάμεις, ἐὰν ἡ Ἑλλὰς ἤθελεν ἀποφύγει τὰ βίαια μέτρα—θὰ ἦσαν διατεθειμέναι νὰ ποιήσωσιν αἱ ἡμῶν ἐδαφικὰς παραχωρήσεις, περιλαμβανούσας τὴν συνοριακὴν γραμμὴν, τὴν ἐνδεῖχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Βερολινέου Συνεδρίου, μετὰ καὶ τῆς ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

Ἡ Ἀὐστρία παραιτεῖται τῶν ἀξιῶσεων αὐτῆς ὡς πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τῆς Μακεδονίας, μὴ ἀπαιτοῦσα εἰμὴ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῆς Ἰταλίας ἀπὸ τῆς Ἀλβανίας.

ΤΟΜΠΑΖΗΣ.

Σημασία τοῦ Τηλεγραφήματος

— Τὴ σημασία ἐδόθη ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ εἰς τὸ τηλεγράφημα αὐτό ;

— Ὁ κ. Πρωθυπουργὸς καὶ ὁ κ. ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς ἀπέδωκαν μεγίστην σημασίαν εἰς τὸ τηλεγράφημα. Συνεπεία δὲ τούτου ἀνεκλήθησαν τὰ ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ τῆς προτερείας ἀποφασισθέντα. Εἰς ἐμὲ ἀκόμη ἐξακολουθεῖ νὰ φαίνεται περιέργον πῶς τὰ διὰ τοῦ τηλεγραφήματος ἀνακοινούμενα συνέπεσαν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς 25 Μαρτίου, ἥτοι κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἐορτήν, ὅτε πολλοὶ ἐνόμιζον, ὅτι ἤθελεν ἐπέλθει ἡ σύγκρουσις, ὡς ἐπίσης ἐξακολουθῶ νὰ θεωρῶ περιέργα καὶ ἄλλα τινά, ἐκ τοῦ ἐν λόγῳ τηλεγραφήματος προκύπτοντα, περὶ τῶν ὑποίων ὅμως δὲν πρόκειται ἐνταῦθα.

— Οἱ ἄλλοι παρὰ ταῖς εὐρωπαϊκαῖς αὐλαῖς πρέσβεις μας δὲν ἀνέφeron τίποτε σχετικὸν μὲ τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ;

— Εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον οὐδὲν σχετικὸν ἀνεκινώθη. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐν καιρῷ τῷ θεόντι, ὑποθέτω, ὅτι θὰ γείνη ἐπὶ τοῦ τηλεγραφήματος τούτου σπουδαία συζήτησις. Τώρα ὅμως ἐπιτρέψατέ μοι ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου νὰ μὴ ἐκταθῶ περισσότερον.

Ὁ Βασιλεὺς διαψεύδων τὸ «συμφωνότατος» τοῦ κ. Δηλιγεάννη

— Μετὰ ταῦτα πῶς ἐξηκολούθουν τὰ πράγματα καὶ κατέληξαν εἰς τὸν πόλεμον ;

— Τριουτοτρόπως παρερχομένων τῶν ἡμερῶν, ἐφθάσαμεν εἰς τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας σύρραξιν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Ἀπριλίου.

— Πρὸ ταύτης δὲν ἔγεινε πλέον καμμία σκέψις περὶ καταστροφῆς τῶν ὀχυρωμάτων Πρεβέζης ;

— Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐξηκολούθει καθ' ἐκάστην συμπληροῦν τὰ δεόμενα συμπληρώσεως, διότι ἐννοεῖτε εἰκοθεν, ὅτι καὶ εἰς τὰ μεγάλα ἀκόμη Κράτη πάντοτε ὑπάρχουν ἐλλείψεις, προκειμένου περὶ πολεμικῶν προπαρασκευῶν. Ἐγὼ ὅμως, ἐπειρῶ τὴν 2αν Ἀπριλίου, ὥρα 11 π. μ., κληθεὶς ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως εἰς τὰ Ἀνάκτορα, λόγῳ ὑπηρεσίας, ἐκπληκτος ἤκουσα παρὰ τῆς Μεγαλειότητός Του, ὅτι πάλιν οὐδὲν ἐγνώριζε περὶ τῶν κατὰ τὴν 24ην Μαρτίου ἀποφασισθέντων, καθ' ἣν ἐβέβαιετο, ὅτι ἡ Μεγαλειότης Του ἦτο συμφωνότατος κατὰ 99 1)2 τοῖς ἑκατόν, ὁμολογῶ, ὅτι ἐλυπούμην πλέον διότι εἶχε συμπέσει νὰ διευθύνω ἐν τῶν Ὑπουργείων, τότε δὲ αἴφνης ἐπῆλθεν ἡ ὑπὸ τῆς Τουρκίας κήρυξις τοῦ πολέμου.

Ἀπὸ πότε ἤρχισεν ἡ θρᾶσις τῆς Μοῖρας.

- Ἡ θρᾶσις τῆς Δυτικῆς μοῖρας ἀπὸ πότε ἀκριβῶς ἤρχισεν ;
- Ἀπὸ τῆς 6ης Ἀπριλίου ἑ. ἑ., ἡμέρας, καθ' ἣν τὰ τουρκικὰ φρούρια κατεβύθισαν τὴν «Μακεδονίαν» τῆς Πανελληνίου ἐταιρείας, ἐξερχομένην τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὅπου εἶχε σταλῇ ὑπ' ἐμοῦ δι' ἐργασίαν τῆς Κυβερνήσεως, ἥτοι, ὅπως ἀποβιβάσῃ ἐκεῖ πολλοὺς πολιτικοὺς ἰατροὺς καὶ χειρουργεῖα, πυρομαχικὰ ἐκ τοῦ Ναυστάθμου, ὑλικὸν πολέμου τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ κλπ.
- Ὑπορεῖτε λοιπὸν τῶρα νὰ μᾶς ἀρηγηθῇτε πῶς εἶδρασε τότε καὶ ἡ Δυτικὴ μοῖρα, ὥστε νὰ ἔχῃ ὁ κόσμος ὑπ' ὄψιν του τὸ ὅλον τῆς ἐνεργείας τοῦ Στόλου ;

Τὰ αἷτια, δι' ἃ δὲν ἔπεσεν ἡ Πρέβεζα.

- Μετὰ πολλῆς εὐχαριστήσεως. Τρία εἶνε τὰ αἷτια, διὰ τὰ ὅποια κατὰ τὴν γνώμην τῶν πράγματι εἰδόντων (καὶ οὐχὶ τῶν ἀμαθῶν, ἢ τῶν κακοβούλων, ἢ τῶν ὑπευθύνων), δὲν ἔπεσεν ἡ Πρέβεζα, ὅπως ἀναμνησθήτε εἶναι, ὅτι θὰ ἐπιπτεν ἄλλως. Τὰ τρία δὲ αὐτὰ εἶνε τὰ ἑξῆς : α') διότι δὲν προσεβλήθη ἐγκαιρῶς, ἀλλ' ἄφου ἐπαρκῶς ὠχυρώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Περί τούτου ἀρκετὰ ἐγὼ σᾶς εἶπον, ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφων, ἀριθμῶν ἐπισήμων καὶ γεγονότων ἀναμνησθητέων. β') διότι οὔτε τὸ Ἀρχηγεῖον Ἀρτης, οὔτε τὸ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργεῖον ἠθέλησάν ποτε σπουδαίως νὰ συμπράξωσι πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργεῖον καὶ πρὸς τὴν Δυτικὴν Μοῖραν τοῦ στόλου, καίτοι πολλάκις καὶ ἐπιμόνως πρὸς τοῦτο παρ' ἡμῶν προεκλήθησαν.

Διατὶ δὲν συνέπραξεν ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς.

- Ἐπιτρέπετε, κ. Λεβιῶν, μίαν διακοπὴν ;
- Πῶς ὄχι ;
- Καὶ ὁ κ. Κριεζῆς ἐν τῇ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐκθέσει τοῦ βεβαιοῖ αὐτό, τὸ ὅποιον μᾶς λέγετε, ὅτι δηλ. τὸ Ἀρχηγεῖον Ἀρτης ἔλεγεν εἰς αὐτόν, ὅτι οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον σῶμα στρατοῦ ἠδυνάτο νὰ διαθέσῃ, ὅπως χρησιμεύσῃ δι' ἀποβατικὸν ἄγλημα ἐν Πρέβεζῃ.
- Ἐγὼ δὲν γνωρίζω τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὅποιαν ὁ ἐκεῖ στρατὸς τῆς ξηρᾶς δὲν ἠθέλησε νὰ συμπράξῃ πρὸς τὸν Στόλον. Πιθανὸν νὰ εἶχε καὶ δίκαιον, λόγῳ μὴ ἐπαρκείας ἀνδρῶν. Βλέπετε ἐν τούτοις, ὅτι καὶ ὁ κ. μοίραρχος τοῦ Στόλου βεβαιοῖ τὸ πρᾶγμα. Καὶ τέλος, τρίτον αἷτιον, διὰ τὸ ὅποιον δὲν ἔπεσεν ἡ Πρέβεζα, εἶνε, ὅτι ἡ κατ' αὐ-

τῆς ἐπίθεσις τοῦ στόλου δὲν ἐγένετο κατὰ τὸν ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν κανόνων τρόπον.

— Σᾶς εἶνε εὐκόλον νὰ μᾶς εἴπητε πότε προεκαλέσατε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τὸ ἀρχηγεῖον Ἄρτης εἰς συνεννόησιν καὶ σύμ-
πραξιν μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καὶ μετὰ τοῦ Στόλου ;

— Εὐκολώτατον, διότι ἔχω ἀντίγραφα ὅλων, καὶ ταῦτα κατὰ σύ-
στημα τακτοποιημένα.

— Λοιπὸν ; . . .

[Συνέχειαν δημοσιεύομεν εἰς τὸ αὐριανὸν φύλλον. Θὰ ἐκ-
τίθενται οἱ λόγοι τῆς μὴ συμπράξεως τῶν δύο ὑπουργείων καὶ
τὰ ἄλλα σχετικὰ θέματα, ὅλα ἐκ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων].

ΙΒ'.

Η ΣΥΜΠΡΑΞΙΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΥΠΟΥΡΓΕΙΩΝ

ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΕΠΕΤΕΥΧΘΗ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΤΗΝ ΠΡΟΕΚΑΛΕΙ

ΚΕΙΜΕΝΑ ΕΠΙΣΗΜΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

[Συνέχεια τῶν μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου συνεντεύξεων ἐπὶ τῆς δράσεως τῆς Δυτικῆς μοίρας]. (1)

Τὰ σχετικὰ ἔγγραφα.

— Εἶπατε, ὅτι ἐζητήσατε τὴν σύμπραξιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τοῦ Ἀρχηγείου Ἄρτης διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργειαν, πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Πρεβέζης, καὶ μᾶς ἀνεφέρατε, ὅτι μία ἐκ τῶν τριῶν αἰτιῶν, ἐνεκα τῶν ὑποίων δὲν ἔπεσεν ἡ Πρέβεζα εἶνε, ὅτι δὲν ἐπετεύχθη ἡ αἰτηθεῖσα σύμπραξις. Ποίαν ἐνέργειαν κατεβάλετε σεῖς, κ. Λεβίδη, πρὸς ἐπίτευξιν τῆς συμπράξεως ταύτης;

— Ἐχω περισυλλέξει ὅλα τὰ σχετικὰ ἔγγραφα, ἀποτελεῦντα ὁλόκληρον φάκελλον, ἐκ τῶν ὑποίων ἐν καιρῷ τῷ θέοντι ἀναμφισβητήτως θ' ἀποδείξω καὶ τὴν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἔγκαιρον πρόνοιαν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν. Ἐν τούτοις καὶ σήμερον ἀκόμη δι' ὧν θὰ σᾶς ἀναφέρω θέλει πᾶς τις ἀκραδάντως πεισθῇ, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον τῶν

1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ « Ἑμ πρὸς » τῆς 30 Ὀκτωβρίου ε. ε.

Ναυτικῶν ἐξήντηλσε καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου πᾶσαν τὴν δυνα-
τὴν ἐνέργειαν, καὶ ταύτην λίαν μάλιστα ἐγκαίρως. Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ
τῆς 25ης Φεβρουαρίου ἐ. ἔ., ἤτοι **40 ὅλας ἡμέρας** πρὸ τῆς ἐνάρ-
ξεως τοῦ πολέμου, διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4223 ἐγγράφου μου διεβίβασα πρὸς
τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τηλεγράφημα τοῦ ἐν Βονίτση Κυβερ-
νήτου τοῦ « Ἀκτίου », ζητοῦντος ὅπλα πρὸς διανομὴν εἰς τοὺς κατοί-
κους. Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὑπεσχέθη καὶ ὅπλα καὶ ἀνδράς
πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς φρουρᾶς τοῦ Ἀκτίου. Καὶ ἐνῶ ἐγὼ **αὐθημερὸν**
διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 4312 τηλεγραφήματος ἀνήγγελλον τῷ Κυβερνήτῃ
« Ἀκτίου » τὰ ὑποσχεθέντα, ἰδοὺ τὶ **μετὰ δέκα ὅλας ἡμέρας**
μοὶ ἐτηλεγράφη οὗτος ἐκ Βονίτσης :

« BONITSA, 7 Μαρτίου 1897

Ἵπουργεῖον Ναυτικῶν,

Ἀθήναις

Ἀριθ. 5 567

Πολλάκις ἀνεφέραμεν Ὑμῖν, ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιω-
τικῶν δὲν ἐνέργησεν εἰσέτι τι ἀποτελεσματικῶς, μὴ ἐννοῶσαν φαίνε-
ται ἀναφορὰν μας. Ἀνάγκη ἀπόλυτος νὰ διαταχθῇ πλοίαρχος Ἀκ-
τίου νὰ ἔχῃ ἑτοιμα ὅπλα πρὸς διανομὴν κατοίκους Πρεβέζης, ὅπως ἐν
περιπτώσει πολέμου μὴ σφαγῶσιν ἅπαντες, ὄντες ἄσπλοι.

Ἀρχηγέων

Τομπάζης».

Ἀνεμένετο ἡ ἀπάντησις.

— Τότε σεῖς τί ἐπράξατε ;

— Διεβίβασα τὸ ἀνωτέρω τηλεγράφημα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν
Στρατιωτικῶν τῇ 9ῃ Μαρτίου διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5567 ἐγγράφου μου,
διὰ τοῦ ὁποῖου, ὑπενθυμίζων καὶ τὰς πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατι-
ωτικῶν ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργείου διαβιβασθείσας ἐκθέσεις
τοῦ αὐτοῦ ἀρχηγέοντος κ. Τομπάζη, ἔλεγον ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς :

« Ὅθεν παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, κ. Συνάδελφε, ἵνα εὐαρεστούμενος δώ-
σητε τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν διαμειφθεῖσαν
ἀλληλογραφίαν, ἵνα τὸ ἐκεῖ Ἀρχηγεῖον Στρατοῦ, συνεννοούμενον
αὐθωρεὶ μετὰ τοῦ νῦν Ἀρχηγέοντος τῆς ἐκεῖ Ναυτικῆς μοίρας
ἀντιπλοίαρχου κ. Κ. Ζώτου, ἐλλειμενισμένου ἐν Λευκάδι, προβῇ εἰς ὅσα
ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ἐκεῖ Ναυτικῆς μοίρας ἤθελε κρίνει κατάλληλα μέτρα
εἰς ἐπιτυχὴ καὶ ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργειαν τοῦ στρατοῦ τῆς ξη-

ρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Ἀπεκδεχόμεθα τὴν ὑμετέραν ἐν τάχει ἀπάντησιν περὶ τῶν ἐνεργειῶν ὑμῶν».

— Καὶ τί σᾶς ἀπῆντησε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτε τόσῳ κατηγορηματικῶς καὶ ταχέως τὴν σύμπραξιν ;

— Τίποτε. Ἄλλ' οὔτε καὶ εἶχε διατάξει τι σχετικόν. Καὶ ἰδοὺ τηλεγράφημα ἐκ Βονίτσης τῆς 9ης Μαρτίου (ἀριθ. 94 ἐμπιστ. πρωτοκόλ. ὑπουργ.) τοῦ κ. Τομπάζη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, τὸ ὁποῖον λέγει :

«*Μεθ' ὅλας τὰς ἐνεργείας μας παρὰ τῷ ἀρχηγῷ Ἄρτης οὐδὲν εἰσέτι ἀποτέλεσμα ἔχομεν. . . . καίτοι πρὸ πολλοῦ τηλεγραφικῶς μετ' ἀρχηγοῦ Ἄρτης συνεννοήθημεν, καὶ ἀξιωματικὸν πρὸς τοῦτε ἀπεστείλαμεν, χωρὶς οὐδὲν ἀποτέλεσμα, ἐνῷ ἀπόλυτος ἀνάγκη τούτων.*»

Καὶ ἄλλη αἵτησις.

— Σεῖς τότε πάλιν τί ἐπράξατε ; Ἐπεμείνατε εἰς τὴν ἐνέργειαν διὰ τῆς συμπράξεως ;

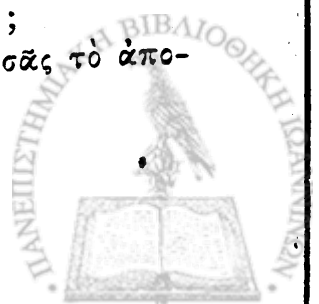
— Ἀμέσως τὴν 10ην Μαρτίου διεβίβασα καὶ τὰ ἀνωτέρω καὶ ἄλλα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5629 ἐγγράφου, ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰξὺ ἄλλων ἔλεγον καὶ τὰ ἐξῆς :

«*Ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐξ ὅλων ὅσα διεβιβάσθησαν ὑμῖν καταφαίνεται ἡ ἄμεσος ἀνάγκη τοῦ νὰ διαταχθῇ τὸ Β' . Ἀρχηγεῖον Στρατοῦ γὰρ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ πλωτάρχου κ. Τομπάζη, τέως ἀρχηγοῦ, καὶ τοῦ νῦν τοιούτου ἀντιπλοιάρχου κ. Ζώτου, ὁρμουῦντος ἐν Λευκάδι. Οἱ ἡμέτεροι ἀξιωματικοὶ ἐπανελημμένως ἠθέλησαν γὰρ συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Βου Ἀρχηγείου, ὅπερ ὅμως, παρ' ὅλην τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως, ἀγνοοῦμεν ἕνεκα τίνος δὲν προέβη ἔτι εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ συνεννόησιν, πρὸς λήψιν μέτρων, ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῶν σοβαρωτάτων περιστάσεων. Ὅθεν καὶ πάλιν παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, κ. Συνάδελφε, ἵνα εὐαρεστούμενος δώσητε ἐν τάχει ὁδηγίαις τῷ Β' Ἀρχηγείῳ Στρατοῦ διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργειαν κλπ.*»

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Βου Ἀρχηγείου στρατοῦ ἀρνεῖται πᾶσαν συνδρομήν.

— Σᾶς ἀπῆντησε τοῦλάχιστον τώρα τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἢ μήπως ἐνήργησε, καὶ παρέλειψε νὰ σᾶς εἰδοποιήσῃ ;

— Οὔτε τὸ ἐν, οὔτε τὸ ἄλλο, φίλε μου. Καὶ διὰ νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω, σᾶς δίδω τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα πρὸς δημοσίευσιν :

« Ἀριθ. 25.

Ἐν Ὁρμῷ Ἀλεξάνδρου Λευκάδος.

11 Μαρτίου 1897. μεσημβρία.

Λίαν ἐπεύγον

Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν,

Ἀθήνας.

Ἀρχηγὸς Βου Ἀρχηγείου στρατοῦ τηλεγραφεῖ ἡμῖν, ὅτι **οὐδεμίαν συνδρομὴν δίδει ἡμῖν**, καθόσον **οὐδεμίαν διαταγὴν ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ἔλαβε. Ζήτημα ἐπείγει** κλπ.

Ἀρχηγὸς

Κ. Ζώτος».

— Αὐτὰ πάλιν, κ. Λεβίδη, εἶνε φοβερά πράγματα ! Πῶς τὰ ἐξηγεῖτε σεῖς ;

— Ἐγὼ ὁμιλῶ μὲ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἰς χεῖρας, σὰς ἀναφέρω δὲ καὶ τὰ γεγονότα κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Τὸ ἔθνος ἄς τὰ ἐξηγήσῃ. Καὶ θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Οὔτε συκοφαντῶ τινα, οὔτε ὑβρίζω. Εἰς δὲ τοὺς ὑβρίζοντάς με, οἰοιῶμαι καὶ ἂν ἦνε, ποτέ δι' ὑβρεων δὲν θ' ἀπαντήσω. Ἀλλ' ἀκούσατε τὰ πράγματα.

— Ἀκούω, σὰς παρακαλῶ . . .

Καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῶν Ναυτικῶν Ἀρχῶν.

— Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὁ τότε ἀκόμῃ ἀρχιεπιστολεὺς τῆς μοίρας ἀνθυποπλοίαρχος κ. Λ. Τσουκαλάς, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ζώτου καταγγελλόμενα, μοὶ ἔγραφεν : « Ὁ κ. Μάνος ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸν στρατὸν ἐδῶ νὰ μὴ προσφέρῃ οὐδεμίαν συνδρομὴν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἰς ἡμᾶς. Φαντασθῆτε, ὅτι πρὸ τριῶν ἡμερῶν μετέβην εἰς Ἀκτιον καὶ ὠρίσα σημεῖα, ὅπως γείνουν ταχύσκαπτα διὰ τὸ ἀποβατικὸν πυροβολικόν, μοὶ εἶπε δὲ ὁ ἀρχηγὸς λοχαγὸς τοῦ στρατοῦ ἐκεῖ, ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀποβιβάσωμεν ἄνδρας διὰ νὰ κάμωσι τὰ ταχύσκαπτα, διότι αὐτὸς ἔχει 77 ἄνδρας, οἵτινες δύνανται νὰ τὰ κάμωσιν. Ἐφυγον ἥσυχοι, καὶ σήμερον ἐπέρασα νὰ τὰ ἴδω, οὐδὲν δὲ εἶδον. Τὸν ἠρώτησα : — Πῶς δὲν ἐκάματε τίποτε ; Καὶ μοῦ εἶπεν : — Ἐχω ρητὴν διαταγὴν τοῦ κ. Μάνου νὰ μὴ κάμω κανὲν ἔργον δι' ἡμᾶς, οὔτε νὰ σὰς δώσω καμμίαν συνδρομὴν ».

— Καὶ ποία ζημίᾳ ἐπῆλθεν ἐκ τούτου, κ. Λεβίδη ;

— Ἡ ἐξῆς : ἐκ τῆς ἐλλείψεως ταχυσκάπτων δὲν ἐδυνήθη ἡ ἐκεῖ μεῖρα τοῦ στόλου νὰ χρησιμοποιεῖται εἰς Ἀκτιον τὸ ἐξ 7 πυροβόλων

ρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Ἀπεκδεχόμεθα τὴν ὑμετέραν ἐν τάχει ἀπάντησιν περὶ τῶν ἐνεργειῶν ὑμῶν».

— Καὶ τί σᾶς ἀπῆντησε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτε τόσῳ κατηγορηματικῶς καὶ ταχέως τὴν σύμπραξιν;

— Τίποτε. Ἄλλ' οὔτε καὶ εἶχε διατάξει τι σχετικόν. Καὶ ἰδοὺ τηλεγράφημα ἐκ Βονίτσης τῆς 9ης Μαρτίου (ἀριθ. 94 ἐμπιστ. πρωτοκόλ. ὑπουργ.) τοῦ κ. Τομπάζη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, τὸ ὁποῖον λέγει :

«**Μεθ' ὅλας τὰς ἐνεργείας μας παρὰ τῷ ἀρχηγῷ Ἄρτης οὐδὲν εἰσέτι ἀποτέλεσμα ἔχομεν. . . .** καίτοι πρὸ πολλοῦ τηλεγραφικῶς μετ' ἀρχηγοῦ Ἄρτης συνεννοήθημεν, καὶ ἀξιωματικὸν πρὸς τοῦτε ἀπεστείλαμεν, χωρὶς οὐδὲν ἀποτέλεσμα, ἐνῶ **ἀπόλυτος ἀνάγκη** τούτων».

Καὶ ἄλλη αἰτησίς.

— Σεῖς τότε πάλιν τί ἐπράξατε; Ἐπεμείνατε εἰς τὴν ἐνέργειαν διὰ τῆς συμπράξεως;

— Ἀμέσως τὴν 10ην Μαρτίου διεβίβασα καὶ τὰ ἀνωτέρω καὶ ἄλλα εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 5629 ἐγγράφου, ἐν τῷ ὁποίῳ μετὰξὺ ἄλλων ἔλεγον καὶ τὰ ἐξῆς :

«**Ἐξ αὐτοῦ καὶ ἐξ ὅλων ὅσα διεβιβάσθησαν ὑμῖν καταφαίνεται ἡ ἄμεσος ἀνάγκη τοῦ νὰ διαταχθῇ τὸ Β'.** Ἀρχηγεῖον Στρατοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ πλωτάρχου κ. Τομπάζη, τέως ἀρχηγοῦ, καὶ τοῦ νῦν τοιούτου ἀντιπλοιάρχου κ. Ζώτου, ὁρμοῦντος ἐν Λευκάδι. Οἱ ἡμέτεροι ἀξιωματικοὶ ἐπαρειλημμένως ἠθέλησαν νὰ **συνεννοηθῶσι μετὰ τοῦ Βου Ἀρχηγείου**, ὅπερ ὅμως, παρ' ὅλην τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως, ἀγνοοῦμεν ἕνεκα τίνος δὲν προέβη ἔτι εἰς τὴν ἀπὸ κοινοῦ **συνεννόησιν**, πρὸς λήψιν μέτρων, **ἐπιβαλλομένων** ὑπὸ τῶν σοβαρωτάτων περιστάσεων. Ὅθεν καὶ πάλιν παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, κ. Συνάδελφε, ἵνα εὐχρεστούμενος δώσητε **ἐν τάχει** ὁδηγίαις τῷ Βῷ Ἀρχηγείῳ Στρατοῦ **διὰ τὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργειαν** κλπ».

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Βου Ἀρχηγείου στρατοῦ ἀρνεῖται πᾶσαν συνδρομήν.

— Σᾶς ἀπῆντησε τοῦλάχιστον τώρα τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἢ μήπως ἐνῆργησε, καὶ παρέλειψε νὰ σᾶς εἰδοποιήσῃ;

— Οὔτε τὸ ἐν, οὔτε τὸ ἄλλο, φίλε μου. Καὶ διὰ νὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω, σᾶς δίδω τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα πρὸς δημοσίευσιν :

α' Αριθ. 25.

Ἐν Ὁρμῷ Ἀλεξάνδρου Λευκάδος.

11 Μαρτίου 1897. μεσημβρία.

Λίαν ἐπεῖγον

Ἵπουργεῖον Ναυτικῶν,

Ἀθήνας.

Ἀρχηγὸς Βου Ἀρχηγείου στρατοῦ τηλεγραφεῖ ἡμῖν, ὅτι **οὐδεμίαν συνδρομὴν δίδει ἡμῖν**, καθόσον **οὐδεμίαν διαταγὴν ὑπουργείου Στρατιωτικῶν ἔλαβε. Ζήτημα ἐπείγει** κλπ.

Ἀρχηγός

Κ. Ζώτος.

— Αὐτὰ πάλιν, κ. Λεβιῶν, εἶνε φοβερά πράγματα! Πῶς τὰ ἐξηγεῖτε σεῖς;

— Ἐγὼ ὁμιλῶ μὲ τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα εἰς χεῖρας, σὰς ἀναφέρω δὲ καὶ τὰ γεγονότα κατὰ χρονολογικὴν σειράν. Τὸ ἔθνος ἄς τὰ ἐξηγήσῃ. Καὶ θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα νὰ τὰ ἐξηγήσῃ. Οὔτε συκοφαντῶ τινα, οὔτε ὑβρίζω. Εἰς δὲ τοὺς ὑβρίζοντάς με, οἰοῦντο καὶ ἂν ἦνε, ποτέ δι' ὑβρεων δὲν θ' ἀπαντήσω. Ἀλλ' ἀκούσατε τὰ πράγματα.

— Ἀκούω, σὰς παρακαλῶ. . .

Καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῶν Ναυτικῶν Ἀρχῶν.

— Τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ ὁ τότε ἀκόμῃ ἀρχιεπιστολεὺς τῆς μοίρας ἀνθυποπλοίαρχος κ. Λ. Τσουκαλᾶς, συμφώνως πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ζώτου καταγγελλόμενα, μοὶ ἔγραφεν: «Ὁ κ. Μάνος ἔδωκε διαταγὴν εἰς τὸν στρατὸν ἰδῶ νὰ μὴ προσφέρῃ οὐδεμίαν συνδρομὴν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἰς ἡμᾶς. Φαντασθῆτε, ὅτι πρὸ τριῶν ἡμερῶν μετέβην εἰς Ἀκτιον καὶ ὠρισα σημεία, ὅπως γείνουν ταχύσκαπτα διὰ τὸ ἀποβατικὸν πυροβολικόν, μοὶ εἶπε δὲ ὁ ἀρχηγὸς λοχαγὸς τοῦ στρατοῦ ἐκεῖ, ὅτι δὲν εἶνε ἀνάγκη ν' ἀπερβιάσωμεν ἄνδρας διὰ νὰ κάμωσι τὰ ταχύσκαπτα, διότι αὐτὸς ἔχει 77 ἄνδρας, οἵτινες δύνανται νὰ τὰ κάμωσιν. Ἐφυγον ἥσυχος, καὶ σήμερον ἐπέρασα νὰ τὰ ἴδω, οὐδὲν δὲ εἶδον. Τὸν ἠρώτησα: — Πῶς δὲν ἐκάματε τίποτε; Καὶ μοῦ εἶπεν: — Ἐχω ρητὴν διαταγὴν τοῦ κ. Μάνου νὰ μὴ κάμω κατὲν ἔργον δι' ὑμᾶς, οὔτε νὰ σὰς δώσω καμμίαν συνδρομὴν».

— Καὶ πῶς ζημία ἐπῆλθεν ἐκ τούτου, κ. Λεβιῶν;

— Ἡ ἐξῆς: ἐκ τῆς ἐλλείψεως ταχυσκάπτων δὲν ἐδυνήθη ἡ ἐκεῖ μεῖρα τοῦ στόλου νὰ χρησιμοποιεῖται εἰς Ἀκτιον τὸ ἐξ 7 πυροβόλων

ἀποβατικὸν πυροβολικὸν τῆς, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθε μείωσις τῶν
δυνάμεων μας, καθ' ὃν χρόνον ἐνηργεῖτο ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Πρεβέζης.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἐξακολουθεῖ.

— Δὲν ἐδέχθη τέλος πάντων τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν νὰ
συμπράξῃτε μέχρι τέλους ;

— Μετὰ πολλὰ ἡναγκάσθη ν' ἀπευθύνω πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν
Στρατιωτικῶν καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 7,601 τῆς 30 Μαρτίου ἐ. ἐ. ἐγγρα-
φον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, διὰ τοῦ ὁποῖου, καταδεικνύων τὴν
ἐν καιρῷ πολεμικῆς ἐνεργείας ἐν Ἡπείρῳ ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ κατα-
λάβωμεν καὶ κατέχωμεν τὴν Πρέβεζαν, ἐνισχυομένην καθ' ἐκάστην καὶ
διὰ νέων ὁχυρωματικῶν ἐργων, ἐγγραφον :

« Ἐπιβαλλόμενον θεωροῦμεν καθήκον νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐκ νέου συν-
εννόησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, καὶ συνε-
πῶς νὰ παρακαλέσωμεν ὑμᾶς, κ. Συνάδελφε, ὅπως εὐαρεστούμενος λά-
βητε ὑπ' ὄψιν, ὅτι θέον πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ συγκεντρωθῇ ὁ
ἀπαιτούμενος στρατὸς εἰς Λευκάδα καὶ Βόνιτσαν, ὅπως ἐν δεδομένη
στιγμῇ ἐπιβίβασθῇ ἐμπορικῶν μεταφορικῶν ἀτμοπλοίων, ἀποσταλησο-
μένων ἐγκαίρως πρὸς τοῦτο εἰς Λευκάδα καὶ Βόνιτσαν, καὶ ἀποβῇ πρὸς
κατάληψιν τῆς Πρεβέζης, ἀμέσως μετὰ τὸν βομβαρδισμὸν τῶν φρου-
ρίων καὶ πυροβολείων αὐτῆς, τὸν ἐκτελεσθησόμενον συγχρόνως ὑπὸ τῶν
ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἡμετέρων πολεμικῶν πλοίων . . . Τὴν
ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόφασίν σας παρακαλοῦμεν, ὅπως ταχέως εὐαρε-
στηθῇτε καὶ γνωρίσητε ἡμῖν ἐν λεπτομερείαις, ἵνα καὶ ἡμεῖς προνοήσω-
μεν περὶ τῆς ἐγκαίρου ἀποστολῆς τῶν διὰ τὸν ἀποβατικὸν στρατὸν
ἀναγκαιούτων μεταφορικῶν πλοίων, καὶ δώσωμεν καὶ τὰς διὰ τὴν
συνεννόησιν ἀναγκαίαις ὁδηγίας εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ναυτικῆς Δυτικῆς
μοίρας ».

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν;

— Καὶ τί ἀπήντησε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν εἰς τὸ ἐγγρα-
φόν σας αὐτό ;

— Τίποτε.

Διὰ τί ἀπέφευγον τὴν σύμπραξιν.

— Δὲν ἐμάθχτε διὰ τί ἀπέφευγον τὴν σύμπραξιν οἱ τοῦ ὑπουργείου
ἐκείνου ;

— Αὐτὰ μόνον ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς, ὡς σᾶς εἶπον καὶ εἰς προηγουμένην συνέντευξίν μας, θὰ ὀνηθῇ νὰ τὰ εὕρῃ.

— Προφορικῶς δὲν ἐκάματε λόγον εἰς τὸν ὑπουργὸν κ. Μεταξᾶν ;

— Πολλάκις.

— Τί σᾶς εἶλεγεν ;

— Ἐρωτήσατε τὸν ἴδιον.

— Ποῦ νὰ τὸν εὕρωμεν τὸν ἴδιον ; Καὶ ἔπειτα πιθανὸν νὰ ἀρνηθῇ.

— Ὅπου ἤρκατε καὶ ἐμέ, ὅστις βλέπετε δὲν ἀρνοῦμαι. Ἄλλ' ὥς προχωρήσωμεν, καὶ βλέπομεν.

Ἐν ἔγγραφον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν.

— Σᾶς ἀκούω.

— Τοιοῦτοτρόπως τὰ πράγματα ἐφθασαν εἰς τὴν 6ην Ἀπριλίου, ὅτε ἤρχισε κυρίως ἡ ὁράσις τῆς ἐκεῖ Ναυτικῆς μοίρας, ὡς γνωρίζετε. Ἄλλ' ἐγώ, ὀλίγας πρὸ τῶν γεγονότων τούτων ἡμέρας, ἀντιληφθεὶς τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, βλέπων ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πυρετώδους ὀχυρώσεως τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ ἐπικαίρων θέσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καθ' ἡμᾶς, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω σᾶς ἀνέπτυξα διὰ τῶν ἐπιστήμων ἐγγράφων, παρατηρῶν πόσον αἱ προβλέψεις μου περὶ ὁράσεως κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἐδικαιολογοῦντο τώρα, ἠναγκάσθην τὴν 1ην Ἀπριλίου ἐ. ἐ., ἥτοι τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ν' ἀπευθύνω πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου μακρότατον ἔγγραφον, ὑπ' ἀριθ. 149 (ἐμπιστ. πρωτοκόλλου ὑπουργ. Ναυτικ.), διατυπῶν πρὸς αὐτὸν τὴν ἐκ τῆς ὁημιουργηθείσης ἤδη καταστάσεως γνώμην μου.

— Δηλαδὴ τί τοῦ ἐγράφετε ;

— Τῷ ἀνέφερον τὴν κατάστασιν τῶν ὀχυρωμάτων Πρεβέζης, ὅτε εἰχομεν ἀποφασίσει τὴν κατ' αὐτῆς ἐπίθεσιν, ἥτοι πρὸ τῆς 9ης Μαρτίου. Τῷ περιέγραφον λεπτομερῶς τὰ κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων συντελεσθέντα ὀχυρωματικὰ ἔργα. Τῷ εἶλεγον, ὅτι ἡ Πρέβεζα, διὰ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ νέων πυροβολείων, κατέστη ὀχυρωτέρα. Τῷ ὑπεδείκνυσεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς μὴ ἐπιτευχθείσης μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν κοινῆς συμπράξεως, τὴν ὁποίαν ἐπανειλημμένως εἶχον ζητήσῃ, καὶ κατελήγειν συνιστῶν εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργόν νὰ ληθῶσιν ὑπ' ὄψιν ταῦτα ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως, γράφων αὐτολεξεὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐκείνῳ τὰ ἐξῆς : « Ταῦτα ἐθεώρησα καθήκον μου νὰ ἀνακοινώσω τῇ ὑμετέρᾳ ἐξοχότητι, ὅπως ληθῶσιν ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως, τὰς σχετιζομένας πρὸς τὸ καθ' ὅλου ἐκκρεμὲς ζήτημα μετὰξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ».

ἀποβατικὸν πυροβολικὸν τῆς, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπῆλθε μείωσις τῶν δυνάμεων μας, καθ' ὃν χρόνον ἐνηγοεῖτο ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Πρεβέζης.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἐξακολουθεῖ.

— Δὲν ἐδέχθη τέλος πάντων τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν νὰ συμπράξῃτε μέχρι τέλους ;

— Μετὰ πολλὰ ἠναγκάσθη ν' ἀπευθύνω πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν καὶ τὸ ὑπ' ἀριθ. 7,601 τῆς 30 Μαρτίου ἐ. ἐ. ἔγγραφον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, διὰ τοῦ ὁποίου, καταδεικνύων τὴν ἐν καιρῷ πολεμικῆς ἐνεργείας ἐν Ἡπείρῳ ἀπόλυτον ἀνάγκην νὰ καταλάβωμεν καὶ κατέχωμεν τὴν Πρέβεζαν, ἐνισχυομένην καθ' ἑκάστην καὶ διὰ νέων ὁχυρωματικῶν ἐργων, ἔγραφον :

α' Ἐπιβαλλόμενον θεωροῦμεν καθήκον νὰ ζητήσωμεν τὴν ἐκ νέου συνεννόησιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, καὶ συνεπῶς νὰ παρακαλέσωμεν ὑμᾶς, κ. Συνάδελφε, ὅπως εὐαρεστούμενος λάβητε ὑπ' ὄψιν, ὅτι δεόν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ συγκεντρωθῇ ὁ ἀπαιτούμενος στρατὸς εἰς Λευκάδα καὶ Βόνιτσαν, ὅπως ἐν δεδομένῃ στιγμῇ ἐπιβιβασθῇ ἐμπορικῶν μεταφορικῶν ἀτμοπλοίων, ἀποσταλησόμενων ἐγκαίρως πρὸς τοῦτο εἰς Λευκάδα καὶ Βόνιτσαν, καὶ ἀποβῇ πρὸς κατάληψιν τῆς Πρεβέζης, ἀμέσως μετὰ τὸν βομβαρδισμόν τῶν φρουρίων καὶ πυροβολείων αὐτῆς, τὸν ἐκτελεσθησόμενον συγχρόνως ὑπὸ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἡμετέρων πολεμικῶν πλοίων . . . Τὴν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀπόφασίν σας παρακαλοῦμεν, ὅπως ταχέως εὐαρεστηθῇτε καὶ γνωρίσητε ἡμῖν ἐν λεπτομερείαις, ἵνα καὶ ἡμεῖς προνοήσωμεν περὶ τῆς ἐγκαίρου ἀποστολῆς τῶν διὰ τὸν ἀποβατικὸν στρατὸν ἀναγκαιούτων μεταφορικῶν πλοίων, καὶ δώσωμεν καὶ τὰς διὰ τὴν συνεννόησιν ἀναγκαίαις ὁδηγίας εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ναυτικῆς Δυτικῆς μοίρας».

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν;

— Καὶ τί ἀπήντησε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν εἰς τὸ ἔγγραφόν σας αὐτό ;

— Τίποτε.

Διατί ἀπέφευγον τὴν σύμπραξιν.

— Δὲν ἐμάθχτε διατί ἀπέφευγον τὴν σύμπραξιν οἱ τοῦ ὑπουργείου ἐκείνου ;

— Αὐτὰ μόνον ἀνακριτικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς, ὡς σᾶς εἶπον καὶ εἰς προηγουμένην συνέντευξίν μας, θὰ δυνηθῇ νὰ τὰ εὔρη.

— Προφορικῶς δὲν ἐκάματε λόγον εἰς τὸν ὑπουργὸν κ. Μεταξᾶν ;

— Πολλάκις.

— Τί σᾶς ἔλεγεν ;

— Ἐρωτήσατε τὸν ἴδιον.

— Ποῦ νὰ τὸν εὔρωμεν τὸν ἴδιον ; Καὶ ἔπειτα πιθανὸν νὰ ἀρνηθῇ.

— Ὅπου ἤύρατε καὶ ἐμέ, ὅστις βλέπετε δὲν ἀρνοῦμαι. Ἀλλ' ἄς προχωρήσωμεν, καὶ βλέπομεν.

Ἐν ἔγγραφον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν πρὸς τὸν Πρωθυπουργόν.

— Σᾶς ἀκούω.

— Τοιουτοτρόπως τὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὴν 6ην Ἀπριλίου, ὅτε ἤρχισε κυρίως ἡ ὁρᾶσις τῆς ἐκεῖ Ναυτικῆς μοίρας, ὡς γνωρίζετε. Ἀλλ' ἐγώ, ὀλίγας πρὸ τῶν γεγονότων τούτων ἡμέρας, ἀντιληφθεὶς τῆς τοιαύτης καταστάσεως τῶν πραγμάτων, βλέπων ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων πυρετώδους ὀχυρώσεως τῶν ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ ἐπικαίρων θέσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν καθ' ἡμᾶς, τὴν ὑποίαν ἀνωτέρω σᾶς ἀνέπτυξα διὰ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, παρατηρῶν πόσον αἱ προβλέψεις μου περὶ ὁράσεως κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου ἐδικαιολογοῦντο τώρα, ἠναγκάσθην τὴν 1ην Ἀπριλίου ἐ. ἔ., ἥτοι τέσσαρας ἡμέρας πρὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ν' ἀπευθύνω πρὸς τὸν κ. Πρόεδρον τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου μακρότατον ἔγγραφον, ὑπ' ἀριθ. 149 (ἐμπιστ. πρωτοκόλλου ὑπουργ. Ναυτικ.), διατυπῶν πρὸς αὐτὸν τὴν ἐκ τῆς δημιουργηθείσης ἡδὴ καταστάσεως γνώμην μου.

— Δηλαδὴ τί τοῦ ἐγράφετε ;

— Τῷ ἀνέφερον τὴν κατάστασιν τῶν ὀχυρωμάτων Πρεβέζης, ὅτε εἶχομεν ἀποφασίσει τὴν κατ' αὐτῆς ἐπίθεσιν, ἥτοι πρὸ τῆς 9ης Μαρτίου. Τῷ περιέγραφον λεπτομερῶς τὰ κατόπιν ὑπὸ τῶν Τούρκων συντελεσθέντ' ὀχυρωματικὰ ἔργα. Τῷ ἔλεγον, ὅτι ἡ Πρέβεζα, διὰ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ νέων πυροβολείων, κατέστη ὀχυρωτέρα. Τῷ ὑπεδείκνυον τὰ ἀποτελέσματα τῆς μὴ ἐπιτευχθείσης μετὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν κοινῆς συμπράξεως, τὴν ὑποίαν ἐπανειλημμένως εἶχον ζητήσῃ, καὶ κατέληγον συνιστῶν εἰς τὸν κ. Πρωθυπουργόν καὶ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ταῦτα ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως, γράφων αὐτολεξεῖ ἐν τῷ ἐγγράφῳ ἐκείνῳ τὰ ἐξῆς : «Ταῦτα ἐθεώρησα καθήκόν μου νὰ ἀνακοινώσω τῇ ὑμετέρᾳ ἐξοχότητι, ὅπως ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν ὡς πρὸς τὰς ἀποφάσεις τῆς Κυβερνήσεως, τὰς σχετιζομένας πρὸς τὸ καθ' ὅλου ἐκκρεμὲς ζήτημα μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας».

- Καὶ τί ἠθέλατε νὰ εἰπῆτε διὰ τῶν φράσεων αὐτῶν ;
 — Ὅ,τι καθαρῶτατα νομίζω καὶ σαφέστατα λέγω.

Ἦλθεν ἡ συνεννόησις ἐπὶ τέλους.

— Ἐφθάσαμεν τώρα εἰς τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ πολέμου. Τότε πλέον θὰ ἦλθον ὑποθέτω εἰς συνεννόησιν μὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, ἢ ὅχι ἀκόμη;

— Ἦλθον, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Θὰ ἴδῃτε δέ, ὅτι καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ συνεννόησις δὲν ἦτο **ὀριστικὴ** !

— Φρίκτῃ ! Καὶ εὐρισκόμεθα πλέον εἰς τὸν πόλεμον !

— Τὴν 6ην Ἀπριλίου, ἡμέραν καθ' ἣν κατεβυθίσθη ἡ «Μακεδονία» καὶ ἤρχισεν ὁ βομβαρδισμός, ὁ κυβερνήτης τῆς κανονιοφόρου **Γ. κ. Π. Ζωτός**, ὑποπλοίαρχος, μὲ ἐπ'ηλεγράφη ἐκ Βονίτσας τὰ ἑξῆς :

[Ἡ συνέχεια εἰς τὸ αὐριανὸν φύλλον μὲ τὰ κατὰ τὸν βομβαρδισμὸν τῆς Πρεβέζης ἀνταλλαγέντα ἐπίσημα ἐγγράφα, καὶ ἄλλα περιεργότατα ἐπεισόδια].

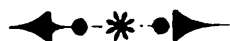
ΙΓ'.

Ο ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΕΒΕΖΗΣ

ΔΙΑΤΙ ΔΕΝ ΚΑΤΕΛΗΦΘΗ Η ΠΡΕΒΕΖΑ

Η ΜΗ ΣΥΜΠΡΑΞΙΣ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΚΑΙ ΑΡΧΗΓΕΙΟΥ ΑΡΤΗΣ

Η ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΟΥ ΒΟΜΒΑΡΔΙΣΜΟΥ

['Εξακολούθησις τῶν μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου συνεντεύξεων] (1).

**Ἡ πρώτη ἀνάγκη διὰ τὴν πύσιν ἡ Πρέβεζα, ἀποδέχασαις
στρατοῦ τακτικοῦ. — Τὸ Ἀρχηγεῖον στρατοῦ
Ἀρτης δὲν εἶχε συνεννοηθῇ ὁριστικῶς μὲ τὸν
Στόλον.**

— Τὴν 6ην Ἀπριλίου, ὡς σὺς ἔλεγον, ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Τοῦρ-
κοὶ κατεβύθισαν τὴν «Μακεδονίαν», ὁ κ. Π. Ζῶτος, ὑποπλοίαρχος
καὶ κυβερνήτης τῆς κανονιοφόρου Γ. μοὶ ἐτηλεγράφη ἐκ Βονίτσης τὰ
ἑξῆς (ὥρα 3η μ. μ.): « Ἀνάγκη στρατιωτικοῦ ἀγήματος πρὸς κα-
τάληψιν ». Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (ὥρα 8η μ. μ.) μοὶ ἐτηλεγράφη ἐκείθεν

(1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ « Ἐμ πρὸς » τῆς 31 Ὀκτωβρίου. ε. ε.

ὁ κυβερνήτης τοῦ « Ἀκτίου » πλωτάρχης κ. Μ. Τομπάζης : « Ὁχυρώματα Σκαριδάκι κατεστράφησαν, οὐδὲν δυνήθεντα νὰ παρεμβάλωσι κατὰ τὴν διάβασιν ἡμῶν ἐμπόδιον. Ταῦτα δυστυχῶς δὲν ἡδυνήθημεν νὰ καταλάβωμεν, διότι οὐδεμία **οὐδαμῶθεν** μᾶς ἐδόθη βοήθεια ». Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (ὦρα 11η μ. μ.) μοὶ ἐτηλεγράφη ἐκεῖθεν ὁ κυβερνήτης τῆς « Ἀμβρακίας » ὑποπλοίαρχος κ. Λ. Κουντουριώτης : « Ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἀποβιβάσθῃ στρατὸς πρὸς κατάληψιν Σκαριδάκιου, δυνατοῦ ἔντος νὰ ὀπλισθῇ, πάλιν ». Αὐτὰ τὰ ὁποῖα σᾶς λέγω εἶνε καταγεωρημένα εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ὑπουργείου ὑπ' ἀριθ. 8431, 8441, 8493. Καὶ τέλος πάντων τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκ τηλεγραφικῆς ἀνταποκρίσεως, τὴν ὁποίαν ἐκράτουν μετὰ τῆς Λευκάδος, μανθάνω παρὰ τοῦ ἐκεῖ τηλεγραφοῦ, ὅτι κατέφθασεν αὐτόθι ἐκ τοῦ Ἀρχηγείου Ἄρτης λοχαγὸς τοῦ Ἐπιτελείου μὲ εἰδικὴν ἐντολὴν πρὸς *συνεννόησιν* τοῦ ἀρχηγείου Ἄρτης μὲ τὸν Στόλον.

— Αὐτὸ ὅτλ. τὸ ὁποῖον σεῖς ἐζητήσατε πρὸ 40 ἡμερῶν, ὡς μᾶς εἶπατε.

— Αὐτὸ ὅτλ. τὸ ὁποῖον, ὡς σᾶς ἀπέδειξα δι' ἐγγράφων, ἐζήτησα καὶ ἐζήτουν πρὸ 40 ἡμερῶν καὶ ἐπὶ 40 ἡμέρας. Τότε λοιπὸν τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἀμέσως, 6 Ἀπριλίου, ἔσπευσα καὶ ἐτηλεγράφησα εἰς Λευκάδα πρὸς τὸν ρηθέντα λοχαγὸν τοῦ ἐπιτελείου Ἄρτης τὰ ἐξῆς : « **Ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν καὶ ἐγὼ συνεφωνήσαμεν σήμερον** **πρωτῶ**, ἀφοῦ ἐγὼ εἶδον Α. Μεγαλειότητα, νὰ καταληφθῇ Πρέβεζα, συνεννοουμένων Ἀρχηγείων στρατοῦ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τί περὶ τούτου γνωρίζετε ; *Ἄν συνεννόησις δὲν ἐγένετο, σπεύσατε τάχιστα συντελέσαι αὐτήν* ».

— Καὶ ὁ λοχαγὸς τοῦ ἐπιτελείου Ἄρτης τί σᾶς ἀπήντησεν ;

— Μοὶ ἀπήντησεν, ὅτι κατῆλθεν ἐξ Ἄρτης, ἔχων διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Μάνου νὰ συνεννοηθῇ μὲ τὸν μοίραρχον τοῦ στόλου, διὰ νὰ καθορισθῇ τόπος ἀποβάσεως. Ὅτι γὰρ (ὅτλ. 5 Ἀπριλίου) περιέπλευσε μετ' ἀξιωματικῶν τὰ παράλια τῆς Πρεβέζης, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ἰονίου καὶ ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικόν, καὶ ὅτι ἀπὸ κοινῆς συνέταξαν γνωμοδότησιν ἐγγράφον ἐνώπιον τοῦ μοιράρχου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀποβάσις θὰ ἐξετελεῖτο εὐχερῶς καὶ βοηθητικῶς διὰ τὸν στρατὸν Ἄρτης ὀλίγον ἄνωθεν τῆς Νικοπόλεως. Συγχρόνως ἔ κ. λοχαγὸς ἔλεγε...

Ποῦτος ἦτο ὁ λοχαγός.

— Πῶς ὀνομάζεται αὐτός ὁ λοχαγός ;

— Εἶνε ὁ ἄριστος λοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ κ. Λιόλιος. Μοὶ ἔλεγε λοιπὸν ἀκόμη, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ σχεδίου τούτου ἐκτίθενται λεπτομερῶς εἰς τὴν ἐν λόγῳ γνωμοδότησιν, τὴν ὁποίαν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς

6ης 'Απριλίου θὰ ἐκόμιζεν εἰς Ἄρταν, διὰ νὰ γείνη **πλέον ὀριστική**, τῇ ἐγκρίσει τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Μάνου, κατὰ διαταγὴν τοῦ ὑποίου εἶχε μεταβῇ εἰς Λευκάδα ὁ λοχαγὸς κ. Λιόλιος. Ὡστε βλέπετε, ὅτι ὡς ἐκ τῶν ἀναβολῶν τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν, ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν δηλ. καὶ Ἀρχηγείου στρατοῦ Ἄρτης, ἡ συνεννόησις δὲν ἦτο ἀκόμη ὀριστική! μεθ' ὅλας τὰς ἐπιμόνους καὶ ἀδιακόπους προσπάθειάς μου, ἐνῶ εἶχεν ἤδη ἐπέλθει ὁ πόλεμος!

Μεγίστη ἀνάγκη τῆς μετὰ τοῦ στόλου συμπράξεως.—

Ἡ συνεννόησις δὲν ἔγεινεν ἐγκαίρως.—2,500

στρατιῶται ἔρχουν.

— Δὲν μᾶς λέγετε, ἀφοῦ ἤρχισεν ὁ πόλεμος, ἐννόησαν τέλος πάντων, ὅτι ἔπρεπε νὰ σπεύσουν εἰς σύμπραξιν;

— Αὐτὸ μάλιστα! Καὶ διὰ τοῦτο τὸ Ἀρχηγεῖον τοῦ Στρατοῦ Ἄρτης διὰ τηλεγραφήματός του τῆς 7ης Ἀπριλίου πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἔλεγε: «Σήμερον θὼν σύνταγμα εἰς θέσιν Μπάνι ἐξετέλεσε διάβασιν ποταμοῦ διὰ γεφύρας. **Μεγίστη ἀνάγκη** ὑπάρχει τοῦ ἐκ τοῦ στόλου, καὶ εἰ δυνατόν δι' ἀποβάσεως εἰς Πρέβεζαν, ἢ Σκαφιδάκι, ἢ Νικόπολιν, ἀντιπερισπασμοῦ. Τότε τὰ πράγματα βεβαίως **θὰ ἡλλασσον φάσιν** κλπ.».

Ἐπηκολούθησε λοιπὸν μακρὰ τηλεγραφικὴ συνεννόησις τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν μὲ τὸν ἐκεῖ μείραρχον τοῦ στόλου κ. Κριεζῆν, ἐκ τῆς ὑποίας ἐν πάντοτε καθαρῶτατα ἀποδεικνύεται, ὅτι ἂν ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν καὶ ἀρχηγεῖον Στρατοῦ Ἄρτης **ἐγκαίρως** συνηνοοῦντο μὲ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, θὰ συνετάσσετο σχέδιον ὀριστικόν, καὶ τοῦτο ἤδη ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ Φεβρουαρίου, ὅτε τοὺς εἶχον ἐπιμόνως προκαλέσει, ὡς δι' ἐγγράφων σὰς ἀπέδειξα.

— Καὶ ποίαν συνέπειαν ἠδύνατο νὰ ἔχη τοιοῦτον σχέδιον;

— Συνέπεια τοῦ σχεδίου τούτου θὰ ἦτο, ὅτι ἐγκαίρως ἤδη τὸ Ἀρχηγεῖον τοῦ στρατοῦ τῆς Ἄρτης θὰ ἐγνώριζε πόσου ἀκόμη στρατοῦ ἀνάγκην θὰ εἶχε πρὸς ἀπόβασιν, ὑποστηριζομένην ὑπὸ τοῦ στόλου.

— Σεῖς πόσος στρατὸς νομίζετε, ὅτι θὰ ἀπητεῖτο πρὸς τοῦτο;

— Ὁ ἐπὶ πλέον εὖτος στρατός, κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἄριστα εἰδότην τὰ πράγματα, δὲν θὰ ἀπητεῖτο νὰ ὑπερέβαινε τὰς 2,500 μέχρι 3,000 ἀνδρῶν, εὐκολώτατα δὲ θὰ ἦτο δυνατόν τόσῳ μικρὰ δύναμις διὰ τόσῳ μεγάλῳ σκοπὸν νὰ διετίθετο ὑπὲρ τοῦ Ἀρχηγείου Ἄρτης, ἐνῶ σεῖς γνωρίζετε ἤδη ἐκ προηγουμένης συνεντεύξεώς μας, ὅτι ὅχι μόνον τοῦτο δὲν ἐγένετο, ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τῇ 14ῃ

Μαρτίου απέσπασεν ἐκ τοῦ Ἀρχηγείου Ἀρτίς εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον Λα-
ρίσσης 1,323 ἄνδρας!

Ποῖος ἦτο ὁ δεύτερος λόγος τῆς μὴ πτώσεως τῆς Πρεβέζης.

— Λοιπὸν, ὁ δεύτερος λόγος τῆς μὴ πτώσεως τῆς Πρεβέζης εἶνε ἡ
ἐλλειψὶς πάσης συνεννοήσεως τῶν δύο Ὑπουργείων;

— Μάλιστα. Ἀναμνησθητέως, οἷότι ὁ πρῶτος λόγος εἶνε, ὡς εἴ-
πομεν, ὅτι ἡ Πρέβεζα δὲν προσεβλήθη ἐγκαίρως.

— Ἀλλ' εἴχετε νομίζομεν εἰπεῖ καὶ τρίτον λόγον.

— Βεβαιότατα, τὸ ἐνθυμοῦμαι, Ἀλλ' αὐτὸν σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸν
ἀφήσωμεν εἰς τὸ τέλος, ἐὰν συναινῇτε.

— Εὐχαρίστως.

— Διότι τώρα πρέπει, νομίζω, νὰ σᾶς ἀνακοινώσω τὰς διαταγὰς
τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν καθ' ἣν ἡμέραν ἐγνώσθη ἡ ὑπὸ τῶν
Τουρκικῶν πυροβολείων καταβύθισις τῆς «Μακεδονίας».

— Μάλιστα.

Ὁ βομβαρδισμός.

— Τὴν ὥραν 8. 40' τῆς πρωῒας τῆς 6ης Ἀπριλίου μοὶ ἐστάλη ἐκ
τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν εἰς τὴν οἰκίαν μου τηλεγράφημα ἐκ Λευκά-
δος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Μοίρας κ. Δ. Κριεζῆ, εἰδοποιούντός με,
ὅτι τὴν 5 1)2 ὥραν τῆς αὐτῆς πρωῒας ἤκουσαν σφοδρὸν πῦρ ἀπάντων
τῶν φρουρίων Πρεβέζης κατὰ τοῦ σταθμοῦ Ἀκτίου, καὶ ζητοῦντος τὰς
διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου. (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουργ., 8402). Ἐντὸς ὀλί-
γων λεπτῶν τῆς ὥρας ἑφθάσα εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, ἀφοῦ προηγουμένως
εἶχον σπεύσει εἰς τὸ Ὑπουργεῖον, ὅπως ζητήσω, ἵνα ἔλθῃ μαζί μου
ἀξιωματικὸς ἀρμόδιος.

Ἡ πρώτη διαταγή.

-- Ποία εἶνε ἡ πρώτη διαταγή, τὴν ὁποίαν ἐδώσατε;

— Τὸ θωρηκτὸν «Σπέτσαι» εἶχε μὲν σπεύσει εἰς Λευκάδα, ὡς γνω-
ρίζετε ἤδη· μετὰ τὴν ἀπόφασιν ὁμως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου τῆς
25ης Μαρτίου περὶ μὴ ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Πρεβέζης οὔτε κατὰ τὴν
26ην Μαρτίου, ἐπειδὴ αἱ «Σπέτσαι» εἶχον διαταχθῇ νὰ ἐπανέλθωσιν

εἰς τὴν Ἀνατολικὴν μοῖραν τῇ ἐπιμόνῳ αἰτήσῃ τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Κ. Σαχτούρη, νῦν δὲ εἶχον καταπλεύσει πρὸς τοῦτο εἰς Πάτρας, ἐνομίσαμεν ὡς μᾶλλον κατεπεῖγον νὰ διατάξωμεν τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῶν εἰς Λευκάδα, ὅπερ καὶ ἐγένετο τῇ ὥρᾳ 9ῃ τῆς πρωΐας ἐκείνης (ἀριθμὸς πρωτοκόλ. Ὑπουρ. 8403). Αὐθωρεὶ ἄλλως ἐζήτησε τοῦτο καὶ ὁ κ. Κριεζῆς, ὃν, παρόντα εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Λευκάδος, τὸ ὑπουργεῖον διέταξε νὰ ἐπανεέλθῃ πάραυτα εἰς τὴν μοιραρχίαν, ἀφοῦ ἀφήσῃ ἀξιωματικὸν ἐν τῷ τηλεγραφείῳ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐξετελέσθη.

Ἡ καταδύθις τῆς «Μακεδονίας»,

— Κατόπιν τί ἠκολούθησε ;

— Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν (9. 30' π. μ.) ὁ ἐν τῷ τηλεγραφείῳ Λευκάδος παραμείνας ἀξιωματικὸς μοὶ ἀναγγέλλει α') ὅτι ἐκ Βονίτσης τηλεγραφοῦσιν εἰς Λευκάδα, ὅτι τὸ τουρκικὸν φρούριον «Σκαφιδάκι» ἤρξατο πυροβολοῦν κατὰ «Κεφάλι Παναγιᾶς», καὶ β') ὅτι καταδύθισθη καὶ ἡ «Μακεδονία» (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουργ. 8404 καὶ 8405)

— Τότε σεῖς τί διετάξατε ;

— Ἀμέσως, ὥραν 9. 57' τῆς πρωΐας (ἤτοι ἕως ὅτου νὰ συνταχθῇ τὸ τηλεγράφημα) διέταξα νὰ ἀρχίσωσι μὲν τὸ πῦρ ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, νὰ ἀναμείνωσι δὲ τὰς διαταγὰς τοῦ Ὑπουργείου διὰ τὴν ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ ὁρᾶσιν, μέχρις οὐ συνεννοηθῶ κατὰ καθῆκον μετὰ τοῦ Βασιλέως, ἀφοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ οἱ Τοῦρκοι δὲν εἶχον ἀρχίσει ἐπίθεσιν, καὶ ἀφοῦ ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως ἦτο νὰ μὴ δίδῃ αὐτὴ πρώτη ἀφορμὴν πρὸς ρῆξιν (ἀριθμ. πρωτοκ. ὑπουργ. 8406).

Ὁ βομβαρδισμὸς τῶν ἐκτὸς φρουρίων.

— Πότε λοιπὸν ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ ἐπιτεθῇ ὁ Στόλος καὶ κατὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ φρουρίων ;

— Μετὰ μίαν ὅμως ὥραν, ἤτοι τὴν 10 30' π. μ. (τῆς αὐτῆς πάντοτε ἡμέρας, 6ης Ἀπριλίου) ὁ ἐν τῷ τηλεγραφείῳ Λευκάδος παραμείνας ἀξιωματικὸς μοὶ τηλεγραφεῖ, (ἀριθμ. πρωτοκ. ὑπουργ. 8414), ὅτι ἀναμείνουσι τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπουργείου, διὰ νὰ ἀρχίσωσι τὸν κανονισμὸν καὶ κατὰ τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ φρουρίων, αὐτοστιγμὴ δὲ τότε ἐγὼ, καὶ χωρὶς νὰ ἀναμείνω τὴν πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα συνεννόησιν, ἥτις μοὶ εἶχεν δρισθῇ διὰ τὴν 11 1)2 π. μ., ἐτηλεγράφησα εἰς Λευκάδα ὡς ἐξῆς :

» Ἀρχηγὸν Δυτικῆς Μοίρας

Ὡρᾷ 10 30' π. μ.

Ἄν ἀνυπέρβλητος ἀνάγκη ἀπαιτῇ ν' ἀρχίσητε πῦρ καὶ ὑμεῖς ἔξωθεν Ἀμβρακικοῦ κόλπου, ἀρχίσατε **πάραιτα**, θεωροῦντες παροῦσαν ὡς διαταγὴν» (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουρ. 8425).

Ὅταν δὲ τὴν 11 1)2 π. μ. ἔλαβον τὴν τιμὴν νὰ ἴδω τὸν Βασιλέα, ἀμέσως τὴν 11. 45' π. μ. ἔστειλα καὶ δεῦτερον τηλεγράφημα, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ πάλιν διετάσσετο καὶ ἡ κατὰ τῶν ἔξωθεν τοῦ Ἀμβρακικοῦ φρουρίων ἐπίθεσις τοῦ Στόλου (ἀριθμ. πρωτ. ὑπουργ. 8428).

Αὕτῃ εἶνε ἡ μόνη ἀληθὴς ἱστορία τοῦ τρόπου, καθ' ὃν εἶχε διετάξει τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν τὴν διπλὴν ἐκείνην τοῦ Στόλου ἐπίθεσιν, ἥτοι ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Ἐννοεῖτε, ὅτι παραλείπω νὰ σᾶς ἀναφέρω λεπτομερείας τινάς, αἱ ὁποῖαι ἐδημοσιεύθησαν ἔτι, καὶ κατέστησαν πλέον γνωσταὶ καὶ εἰς τὸ πολὺ κοινόν. Ὅσα δὲ σᾶς εἶπα καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου βασιζονται ἐπὶ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων, ὡς εἶδετε.

— Διόλου δὲν ἀμφιβάλλομεν, ἀφοῦ βλέπομεν τὰ ἐγγράφα.

Ὁ τρίτος λόγος τῆς ἀποτυχίας ἐν Πρεβέζῃ.

— Καὶ τώρα διὰ νὰ τελειώσωμεν τὴν μακρὰν αὐτὴν συνέντευξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἡ σύνταξις τοῦ «Ἐμπρὸς» μὲ ἐτίμησε, μένει μόνον νὰ σᾶς ἐξηγήσω τὸν τρίτον τῶν λόγων, δι' οὗς ἡ Πρέβεζα δὲν ἔπεσε.

— Δηλαδή;

— Ὡς ἐνθυμεῖσθε, ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἡ μὴ τήρησις ὑπὸ τοῦ στόλου κανόνων τινῶν, ἐπιβεβλημένων εἰς τοὺς βομβαρδισμοὺς φρουρίων καὶ πόλεων.

[Αὐριον ἐξακολουθοῦμεν τὴν συνέχειαν τῶν συνεντεύξεων διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ βομβαρδισμοῦ, ἐξεταζομένην ἀπὸ ἐπιστημονικὴν ἔποψιν, μεθ' ὃ φθάνομεν εἰς τὸ τέλος τῶν σπουδαιοτάτων τούτων συνεντεύξεων].

ΙΔ'.

ΔΙΑ ΤΙ ΔΕΝ ΕΠΕΣΕΝ Η ΠΡΕΒΕΖΑ

ΤΙ ΛΕΓΟΥΝ ΟΙ ΝΑΥΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

ΤΙ ΕΚΑΜΑΝ ΟΙ ΝΑΥΤΙΚΟΙ ΜΑΣ

ΤΑ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΑ

ΤΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

[Δημοσιεύομεν σήμερον τὸ τέλος τῶν μετὰ τοῦ κ. Λεβίδου συνεντεύξεων, αἱ ὁποῖαι ἀπεκάλυψαν ὅλην τὴν κατὰ τὸν πόλεμον ἐπικρατήσαν ὀλιγορῖαν τοῦ Ναυτικοῦ μας περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀνατεθεισῶν αὐτῷ διαταγῶν]. (1)

Δὲν ἐτηρήθησαν οἱ κανόνες τοῦ βομβαρδισμοῦ.

— Σὰς ἔλεγον χθές, ἐξηκολούθησεν ὁ κ. Λεβίδης, ὅτι ὁ τρίτος λόγος, ἕνεκα τοῦ ὁποίου δὲν ἔπεσεν ἡ Πρέβεζα, εἶνε, ὅτι ἡ ἐκεῖ Μοῖρα τοῦ Στόλου δυστυχῶς δὲν ἐτήρησε κανόνας τινάς, ἐπιβεβλημένους κατὰ τοὺς βομβαρδισμοὺς φρουρίων καὶ πόλεων.

— Μάλιστα, αὐτὸ ἐλέγετε.

— Σημειώσατε δὲ καλῶς καὶ τοῦτο. Ἐλέχθη πολλάκις ὑπὸ τινων, ὅτι ἡ Δυτικὴ μοῖρα ἐστερεῖτο ὅλως ἀποβατικῶν ἀγνημάτων. Τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές, διότι τὸ ἀποβατικὸν αὐτῆς ἀγνημα ἀνῆρχετο εἰς πλείονας τῶν 300 ἀνδρῶν. Ἐκτὸς ὅμως τοῦ ὅτι ἐγὼ ἐπανειλημμένως, ὡς εἶδετε, προεκάλεσα τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν νὰ συμπράξῃ πρὸς

1) Ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ « Ἑμ πρὸς » τῆς 1ης Νομβρίου ε. ε.

ἐνέργειαν ἀποβάσεως, θὰ ἴδῃτε ἄλλοτε καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἀποβατικῶν ἀγνημάτων, περὶ τῶν ὑπείων μετὰ τινὰς ἡμέρας· πολλὰ θὰ σᾶς ἀνακοινώσω, διὰ τὰ ἐκτιμήσῃτε τὴν ὀρθὴν τοῦ τότε ὑπουργείου γνώμην καὶ ἐνέργειαν. Ἐν τούτοις ἐκ τῆς ἱστορίας γνωρίζομεν, ὅτι καὶ ἄνευ ἀποβατικῶν ἀγνημάτων ἐκυριεύθησαν φρούρια ὑπὸ στόλων, ὅταν ὁμοῦς οἱ στόλοι πράγματι τὸ ἠθέλησαν.

— Ἡμπορεῖτε νὰ μᾶς ἀναφέρετε κἀνὲν παράδειγμα, διότι ἐπὶ τοῦ προκειμένου θὰ ὑπάρχουν βέβαια καὶ ἀντιρρήσεις;

— Βεβαίως. Τὸ φρούριον Saint-Jean d'Ulloa, προσβληθὲν κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1838 ἔτους ὑπὸ μείρας ἐκ τριῶν φρεγατῶν καὶ τῆς κορβέτας «Créole», τὴν ὁποίαν μάλιστα ἐκυβέρνηα ὁ πρίγκηψ τοῦ Joinville, τουτέστιν ὑπὸ πλοίων ὅχι βαρέων, ἀλλ' ἐλαφρῶν, ἐκυριεύθη, παραδοθὲν ὑπὸ τῶν ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ, **χωρὶς νὰ γείνη χρῆσις ἀποβατικῶν ἀγνημάτων!** Ὡστε καὶ κατὰ τοῦτο ἀκόμη ἡ σήμερον ὁημοσιευμένη, ἐκθεσις τοῦ μαιράρχου κ. Κριεζῆ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀπρόσβλητος.

— Τὸ φρούριον αὐτὸ ἠπειλεῖτο ἀπὸ τῆς ξηρᾶς;

— Σᾶς εὐχαριστῶ διότι μοὶ ἀποτείνετε αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν· ἴσα-ἴσα δὲν ἠπειλεῖτο μάλιστα ἀπὸ τῆς ξηρᾶς, ἐνῶ εἰς τὴν Πρέβεζαν συνέβαινε τὸ ἐναντίον.

Οἱ ναυτικοὶ συγγραφεῖς

— Καὶ ποῖος συγγραφεὺς ἀναφέρει τὸ ἱστορικὸν τοῦτο;

— Ὁ Γάλλος ναύαρχος καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Jurien de la Gravière εἰς τὸ σύγγραμμά του: «L'amiral Baudin». Ἄν θέλετε μάλιστα νὰ σᾶς ἀναγνώσω τί ὁ ναύαρχος Baudin ἔγραφεν ἐν τῇ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐκθέσει του περὶ τοῦ βουβαρῦσμου τοῦ φρουρίου τούτου.

— Εὐχαρίστως· σᾶς ἀκούω.

— Ἐγραφε λοιπὸν τὰ ἑξῆς: «Οὐδέποτε πῦρ ἐγένετο ζωηρότερον καὶ ἀκριθέστερον· δὲν ἐφρόντιζον, γράφει, περὶ ἄλλου τινός, εἰμὶ πῶς νὰ μετριάσω τὴν ζωηρότητα τοῦ πυρός, διὰ νὰ δύναται νὰ διασκευασθῇ τὸ πυκνὸν τοῦ καπνοῦ νέφος, ὅπερ ἀπέκρυπτεν ἡμῖν τὴν ὄψιν τοῦ φρουρίου».

— Καὶ εἰς τὴν Πρέβεζαν τὸ πῦρ τῶν πλοίων μᾶς δὲν ἦτο ζωηρόν;

— Δὲν λέγω τοῦτο. Πιθανὸν νὰ ἦτο ζωηρόν· αὐτὸ θὰ εὐρεθῇ ἐκ τῶν ἡμερολογίων τῶν πλοίων. Δὲν ἐτηρήθησαν ὁμοῦς ἐυστυχῶς, ὡς ἐβεβαιώθη, ἄλλοι κανόνες, ἐπιβεβλημένοι ὑπὸ τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης.

Οἱ κανόνες τῆς ἀποστάσεως.

— Ποῖοι;

— Οἱ κανόνες τῆς ἀποστάσεως.

— Ἐβομβάρουν δηλαδὴ τὰ πλοῖά μας ἀπὸ πολὺ μακρὰν ;

— Μάλιστα. Αὐτὸ ἦτο ὁ κατῶν, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἔκαμαν τίποτε. Ὅσάκις δὲ κατ'ἐξαιρέσειν ἔβαλλον ἐκ τῶν κεκανονισμένων καὶ ἐπιβεβλημένων ἀποστάσεων, ἐπέφερον εἰς τὰ φρούρια μεγάλας ζημίας.

Ἄλλ' ὅλα ταῦτα, σὰς ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν, μόνον Ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς δύναται νὰ εὔρη καὶ νὰ βεβαιώσῃ. Αὐτὴ μάλιστα θὰ εὔρη καὶ τὰς αἰτίας τῶν πράξεων καὶ παραλείψεων τούτων, ὡς καὶ πολλῶν ἄλλων κατὰ τὸν πόλεμον, καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν στρατὸν τῆς θαλάσσης καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν στρατὸν τῆς ξηρᾶς.

Καίτοι δὲ ἐκ τῶν ἡμερολογίων τῶν πλοίων καὶ ἐξ ἄλλων ἐγγράφων θὰ σὰς ἀποδείξω, ὅτι αἱ ἀποστάσεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰ πλοῖα ἡμῶν ἐπυροβόλουν, ἦσαν συνήθως τόσῳ μεγάλαι, ὅσῳ ὑπ' οὐδενὸς κανόνος τοῦτο ἐπετρέπετο, μανθάνω ἀκόμη καὶ ὅτι, ἂν Ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα τοῦτο, θὰ εὔρη, ὅτι, αἱ ἀποστάσεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπυροβόλουν τὰ πλοῖα, ἦσαν ἀκόμη μεγαλειότεραι τῶν ἐν τοῖς ἡμερολογίοις αὐτῶν σημειουμένων, αἵτινες θὰ ἴδῃτε πόσον ἐν τούτοις ἦσαν σεβασταί.

Ποῖα ἡ δοθεῖσα διαταγή. Νὰ βάλλωσιν ἀπὸ

2,500—1,500 μέτρων.

Αὐτοὶ ἔβαλλον ἀπὸ 10,000 !!!

**Μικροῦ δεῖν ἐφόνευον οὕτω "Ἑλληνας στρατιώτας
ἐπὶ τοῦ Ἀκτίου !!**

Αἱ ἀποδείξεις αἱ ἐπίσημοι.

— Ἐνθυμούμεθα, ὅτι εἰς μίαν τῶν συνεντεύξεών μας μᾶς εἶχατε εἰπεῖ, ὅτι, ὅταν ὁ ἀντιπλοίαρχος κ. Ζῶτος ἦτο Ἀρχηγὸς ἐκεῖ τῆς Δυτικῆς μοίρας, εἶχε διατάξει εἰς τὸ σχέδιον, τὸ ὁποῖον εἶχε καταστρώσει τῇ συνεργασίᾳ τοῦ ἀρχιεπιστολέως του κ. Τσουκαλᾶ, νὰ μὴν ἀρχίσῃ τὸ πῦρ ἀπὸ ἀποστάσεως μεγαλειτέρας τῶν 2,500 μέτρων . . .

— Μάλιστα ὁ κ. Ζῶτος, ὡς Ἀρχηγός, εἶχεν ὑποβάλει, ὡς σὰς εἶπον καὶ πρρηγουμένως, εἰς τὸ ὑπουργεῖον ἐκ Λευκάδος κατὰ Μάρτιον ἐ. ἔτους : «Σχέδιον προσβολῆς τῶν φρουρίων Πρεβέζης κλπ.», ἐν τῷ ὁποίῳ ρητῶς ἔγραφε : «Τὰ πλοῖα θὰ ἀρχίσωσι τὸ πῦρ ἀπὸ ἀποστάσεως 2,500 μέτρων, καὶ προχωροῦντα, θὰ βάλλωσι μέχρις ἀποστάσεως 1,500 μέτρων περίπου, ὁ δὲ «Β. Γεώργιος», καθὼς τεθωρακισμένος, θὰ εὗρίσκειται δεξιὰ τοῦ «Μισαούλη» καὶ εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτοῦ 400 τὸ πολὺ μέτρων».

— Ὅστε οἱ ἄλλοι μετέβαλαν καὶ ᾤξησαν τὰς ἀποστάσεις ;

— Μάλιστα.

— Πολὺ ἢ ὀλίγον ;

— Τί ὀλίγον ! Ἐγὼ θὰ σᾶς τὰ εἶπω ὅλα, καὶ μοὶ εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον, ἂν καὶ σᾶς ἐμολογῶ, ὅτι σφόδρα λυποῦμαι πρᾶττων τοῦτο. Εἰς δὲ τὴν Ἀνακριτικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Βουλῆς, ἣ ὅποια βεβαίως θὰ γείνη, ἂν οἱ Κύριοι Ἀξιωματικοὶ τοῦ Ναυτικοῦ, οἱ ὅποιοι μοὶ ἐγραψαν ἀφ' οὗ παρητήθην τοῦ Ὑπουργείου, μοὶ δώσωσι τὴν ἄδειαν, θὰ ἐπιδείξω τὰ τεμάχια τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, τῶν ὁποίων κάμνω τώρα χρῆσιν. Ἀλλως τὸ ἔθνος δὲν θὰ ἀναστηθῇ, ἐὰν ὅλα πάλιν καλυφθῶσιν, ὡς βλέπω, ὅτι τινὲς προσπαθεῖσι τώρα νὰ κατορθώσωσι. Λοιπὸν ἰδοὺ τί μοὶ ἐγραφέ τις τῶν κ. κ. ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ τῆς Δυτικῆς μοίρας ἐκ Λευκάδος τῇ 6ῃ Μαΐου ἐ. ἐ. : « Ταῦτα διὰ τὰ ἐκτὸς τοῦ κόλπου πλοῖα. Ἦδη διὰ τὰ ἐντὸς. Ἐκεῖ πολὺ χειρότερα. Ἐκτύπων ἀπὸ **10,000** μέτρων, καὶ αἱ ὀβίδες ὄχι μόνον δὲν ἐκτύπων τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα, ἀλλὰ καὶ ἐκτύπων τοὺς ἰδικούς μας στρατιώτας εἰς τὸ Ἀκτίον ! »

— Τί λέτε ! Ἀλλ' αὐτὰ φαίνονται ἀπίστευτα, ἂν καὶ γράφονται ἀπὸ ἀξιωματικόν, ὡς βλέπω.

— Τί λέγω ; Ἀπίστευτα ; Ἀκούσατε λοιπὸν τί, τρεῖς ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, ἐτηλεγράφηι πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Δυτικῆς μοίρας τοῦ στόλου κ. Κριεζῆν ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος Ἀκτίου ταγματάρχης κ. Γιούρος.

« AKTION, 9 Ἀπριλίου 1897

Ὡρα 2 μ. μ.

Ἀρχηγὸν Δυτικῆς Μοίρας

Λευκάδα.

Δ. Υ.

Προχθὲς ὀβίδες πλοίων Ἀμβρακικοῦ κόλπου, βαλλόντων κατὰ φρουρίων Πρεβέζης, ἔπесαν πλησίον ὀχυρωμάτων Ἀκτίου. Σήμερον πάλιν, ὡς ἰδίαις ὁμμασιν ἀντελήφθημεν, καὶ ὡς ταύτην τὴν στιγμήν μᾶς πληροφορεῖ λοχαγός, διοικῶν πρῶτην γραμμὴν πυρός, βολλε, βληθεῖσα παρὰ Κανονιοφόρου ἐκ πολὺ μεγάλης ἀποστάσεως, ἔπесε πρὸ ἡμετέρων ὀχυρωμάτων, καὶ ὀλίγον δεῖν ἐπέφερε μεγάλας βλάβας ! Παρακαλοῦμεν διατάξατε ἀμέσως πλοῖα πλησιάζωσι μικροτέραν ἀπόστασιν, ὅπως βάλλωσιν ἀποτελεσματικῶς, ἄλλως παύσωσι καθ' ὁλοκληρίαν, διότι, ὡς βάλλουσιν, οὐ μόνον

νον δὲν ὠφελούσιν, ἀλλὰ καὶ πτοοῦσιν ἡμέτερα στρατεύματα, ἀνε-
ξαρτήτως ἐνδεχομένης βλάβης, ἦν βεβαίαν ἐπιφέρουσι.

Διοικητὴς τάγματος, Ταγματάρχης
Γιοῦρος».

— Τώρα, τί νὰ σᾶς ἐρωτήσωμεν πλέον !

— Ἴδετε, παρακαλῶ.

— Τὰ βλέπομεν ! Φρικώδη.

Τὰ ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

Αἱ αὐταὶ ἀπαστάσεις.

Ἐβαλλον ἀπὸ 8,000 μέτρων !!

Δι' αὐτὸ αἱ ὀβίδες δὲν ἐνήργουν.

Ἐπιπτον εἰς τὴν θάλασσαν !!

Αἱ ἀποδείξεις αἱ ἐπίσημοι.

— Τσιαῦτα ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Θέλετε ἐκτὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ ;
Αὕτῃ ἐκεῖ ἡ ἱστορία εἶχεν ἀρχίσει εἰς τὰς 6 Ἀπριλίου. Εἰς τὰς 7
Ἀπριλίου καλῶ τὸν κ. Κριεζῆν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον Λευκάδος καὶ τῷ
λέγω : **« Ἡ Πρέβεζα πρέπει πάσῃ θυσίᾳ νὰ πέσῃ. Καὶ
πρὸς τοῦτο πρέπει μὲ πάντα τρόπον νὰ κάμετε νὰ σι-
γήσουν τὰ πυροβόλα της »**. Διότι ὅλοι οἱ πεπαιδευμένοι ἀξιω-
ματικοὶ μοὶ ἔλεγον, ὅτι ἡ πτώσις τῆς Πρεβέζης εἶνε ζήτημα ὀλίγων ὥ-
ρῶν. Ἐγὼ καὶ περὶ τούτου κείμενα. Ἀμέσως, εἶνε ἀληθές, ὁ κ. Κρι-
εζῆς ἐκδίδει τὴν ἐξῆς διαταγὴν πρὸς τοὺς Κυβερνήτας τῶν « Σπετσῶν »
καὶ τοῦ « Γεωργίου » :

« Ἀριθ, 214.

Ἐν Ὀρμῳ Λευκάδος, τῇ 8 Ἀπριλίου 1897

Ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Δυτικῆς Ναυτικῆς Μοίρας

Χθὲς ἐκλήθην παρὰ τοῦ Ὑπουργοῦ ἐν τῷ τηλεγραφείῳ, ὅστις μοὶ
ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν του, ὅπως σήμερον σιγήσουν τὰ φροῦ-
ρια, καὶ πρὸς τοῦτο μᾶς ἀπέστειλε τὰς « Σπέτσας ». Ἐπομένως, διὰ
νὰ ἐπέλθῃ τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ ἀναμενόμενον, πρέπει νὰ πλη-
σιάσῃτε σεῖς καὶ ὁ « Γεώργιος » εἰς ἀπόστασιν τοσαύτην, ἀρχίζοντες τὸ

πῦρ ἀπὸ **4,000** μέτρων, καὶ καταλήγοντες μέχρι **3,000** μέτρων.

Ὁ Ἀρχηγὸς

Δ. Κριεζῆς.

— Ἐνῶ ὁ κ. Ζῶτος, ὡς μᾶς εἶπετε, καὶ ὡς εἶνε πλέον βέβαιον, εἶχε διατάξει ἐν τῷ «Σχεδίῳ τῆς προσβολῆς» νὰ ἀρχίσουν τὸ πῦρ ἀπὸ **2,500** μέτρων μέχρι **1,800**.

— Μάλιστα. Ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ τοῦ κ. Κριεζῆ ἀποδεικνύεται καὶ ἐπικυροῦται καὶ ἄλλο τι ἀκόμη. Ὅτι εἰς τὰς 6 καὶ 7 Ἀπριλίου ἐπυροβόλουν ἀπὸ ἀποστάσεων **μεγαλειτέρων** τῶν **4,000** μέτρων! ἀφοῦ μόλις τὴν 8ην Ἀπριλίου διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ κ. μαιράρχου νὰ ἀρχίσωσι τὸ πῦρ ἀπὸ **4,000** μέτρων! Δηλ. ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὸν μισθὸν δρόμον τοῦ Πειραιῶς! Δικαίως λοιπὸν ἄλλος πάλιν ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ τῇ 3ῃ Μαΐου ἐ. ἐ., ὅτε πλέον εἶχον παραιτηθῇ τοῦ ὑπευργεῖου, μοὶ ἔγραψεν ἐκ Λευκάδος: «Τὴν πρώτην ἡμέραν, καθ' ἣν διετάχθη τὸ πῦρ, ἡρξάμεθα βάλλοντες ἀπὸ **6000**! μέτρων. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν ἡρξάμεθα τοῦ πυρὸς ἀπὸ ἀποστάσεων μεγαλειτέρων· ἐβάλλομεν ἀπὸ **7 000** ἕως **8 000** μέτρων!»

— Δηλ. ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὸν Πειραιᾶ!

— Μάλιστα, καὶ τοῦτο διὰ νὰ κάμωσι νὰ σιγήσωσι καγοροθυρίδες! φρουρίων. «Ἐυνόητον, ἐξακολουθεῖ ὁ γράφων μοι, ὅτι τοιαύτη βολὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ· ὁ σκοπός, καθ' οὗ ἐβάλλομεν, ἐφαίνετο ὡς **σημεζὸν μαθηματικόν**, συγχεόμενον μετ' ἄλλων σωρῶν χώματος ἐπὶ τῆς χαμηλῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου Πρεβέζης. Μόλις μὲ ἰσχυρὸν διόφθαλμον ἠδύνατο νὰ διακρίνῃ τις τὰ **προχώματα**, τὸ δὲ διαστημόμετρον ἀπὸ τοιαύτης ἀποστάσεως **δὲν ἠδύνατο νὰ λειτουργήσῃ**, ἥ μὲ λίαν ἐλαστικὰ ὄρια ἀκριβείας».

Τὰ ἡμερολόγια τῶν πλοίων βεβαιοῦσι τὰς τερατώδεις ἀποστάσεις.

— Εἴπατε, νομίζομεν, κάτι τι περὶ τῶν ἡμερολογίων τῶν πλοίων σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῶν ἀποστάσεων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπυροβόλουν.

— Μάλιστα· ἔχω ἀντίγραφα τῶν ἡμερολογίων, βεβαιοῦντα ὅσα σᾶς λέγω.

— Ἡμποροῦμεν νὰ ἴδωμεν κανέν;

— Πῶς ὄχι; Ἴδου τὸ ἡμερολόγιον τοῦ «Ν. Μισούλη» τῆς 6ης

Ἀπριλίου. Γράφει : «ὁ ἀρχηγὸς ἔκαμε σῆμα ἀρχίσαιτε πῦρ, συγχρό-
νως ἔβαλε τὸ δεξιὸν πυροβόλον κατὰ τοῦ «Χαμηδιέ» εἰς ἀπόστασιν
4 500 μέτρων» !! Καὶ κατωτέρω : «τὰ τρία πυροβόλα μας βάλ-
λουσι μετὰ σκόπευσιν διὰ συνήθων ὀβίδων εἰς ἀπόστασιν μεταξύ **6000**
καὶ **3,600** μέτρων» !!

— Εἰς τὰς 7 Ἀπριλίου πῶς ἐπυροβόλουν ;

— Ἴδου πάλιν τὸ αὐτὸ ἡμερολόγιον τί γράφει : «Πλησιάσαντες εἰς
ἀπόστασιν βολῆς ἔναντι τοῦ ἐχθροῦ 9.15'. ὁ Ἀρχηγὸς ἔκαμε σῆμα
ἀρχίσαιτε πῦρ εἰς ἀπόστασιν **6,000** μέτρων !!! — 9.25' πρώτη
βολή, ἔβαλε τὸ δεξιὸν πυροβόλον εἰς ἀπόστασιν **3,500** μέτρων !!
Τὸ πῦρ ἤρχισεν ἀπὸ τὰς 9. 25'. Ἐπαυσε διὰ σημάτων 11. 20'.
Ἐρρίφθησαν τὸ ὅλον 35 ὀβίδες συνήθεις μεταξύ ἀποστάσεως **3,000**
ἕως **3,000** μέτρων» !!

Ἐννοεῖτε εἰκοθεν, ὅτι τοιοῦτου εἵδους βομβαρδισμὸς οὐδεμίαν ζημίαν
ἐπέφερε τοῖς φρουρίοις. Ἐνῶ εἶνε ἀφ' ἑτέρου βέβαιον, ὅτι ὅταν τὴν
ἐπομένην ἔβαλλον ἀπὸ ἀποστάσεων μικροτέρων, ἔσχον ἀποτελέσματα
εὐάρεστα.

— Ἴδου λοιπὸν καὶ ὁ τρίτος λόγος, δι' ὃν δὲν ἐπιπτεν ἡ Πρέβεζα.
Ἐφείδοντο πολὺ τῶν πλοίων.

Μήπως ἔπαιεν ἡ στρατηγική ;

Ἡ Πρέβεζα ἠδύνατο νὰ πέσῃ εὐκόλως.

— **Μήπως ἡ στρατηγική**, τὴν ὁποίαν ὁ Στόλος μας ἐφήρμοσεν, εἶνε
ἡ αἰτία, ὅπου δὲν ἔπεσεν ἡ Πρέβεζα ;

— **Στρατηγική** ἐκεῖ, φίλε μου, δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ἦτο καὶ ἀνάγκη
στρατηγικῆς. Ὁ κατὰ θάλασσαν βομβαρδισμὸς τῆς Πρεβέζης ἦτο
ἀπλούστατα ζήτημα καθαρῶς τακτικῆς. Τουτέστι κατὰ θάλασσαν βομ-
βαρδισμὸς πρὸς καταστροφὴν ἐπακτίων ὀχυρωμάτων, προασπιζόντων
πόλιν καὶ δεσποζόντων στενῶν.

— Φρονεῖτε λοιπὸν, ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο καὶ τόσο δύσκολον ;

— Δύσκολον ; Ἐρωτήσατε εἰενδῆποτε ἐκ τῶν εὐπαιδευτῶν ἀξιωμα-
τικῶν τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ μας, καὶ θὰ ἴδῃτε, ὅτι θὰ λυπηθῇτε ὅ-
σον καὶ ἐγώ. Εἵχομεν μάλιστα καὶ τὸ μέγα πλεονέκτημα, ὅτι δὲν ὑ-
πῆρχε στόλος ἐχθρικός, παρεμποδίζων τὰς ἐπιθέσεις μας, καὶ ἀμυνόμε-
νος ὑπὲρ τῶν προσβαλλομένων ὑφ' ἡμῶν ἀκτῶν.

Ἡ ὀριζομένη ἀπόστασις ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης.

— Ἡμπορεῖτε τώρα νὰ μᾶς εἰπῇτε, εἰάν γνωρίζετε, ποίαν ἀπόστα-

σιν ἐπιβάλλει ἡ ἐπιστήμη τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ εἰς τοιοῦτου αἵθους ἐπιθέσει ;

— Ἐγὼ βεβαίως ὅν εἰμι ναυτικός. Ἐπειδὴ ὅμως ἐπὶ οὗς ἔτη νυχθημερόν συνεργαζόμην εἰς τὸ ὑπουργεῖν τῶν Ναυτικῶν μετὰ τῶν εὐπαιδύτων ἑξωτερικῶν μας, ἔχομεν οὐ τοιοῦτους πλείστους, καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων σχεδὸν πάντας, εὐχαρίστως οὕτως λέγω ὅ,τι περὶ τούτου ἔμαθον καὶ γνωρίζω. Ὁ ναύαρχος Penboai π. γ. λέγει, ὅτι : «Ὁ βολὴ κατὰ θάλασσαν οὐδεμίαν δύναται νὰ ἔχη ἀκρίβειαν πέραν τῶν **1,200** μέτρων».

— Πού τὸ λέγει ;

— Εἰς τὸ συγγραμμὰ του : «Στοιχεῖα τῆς τακτικῆς τοῦ ναυτικοῦ». Ὁ ὑποπλοίαρχος δὲ Degouy, καθηγητὴς τῆς τακτικῆς ἐν Παρισίοις, γράφει, ὅτι τὰ θεωρητικὰ πλοῖα δὲν πρέπει νὰ πυροβολῶσι κατὰ ἐπακτίων πυροβολείων ἐξ ἀποστάσεως μεγαλειτέρας τῶν **1,000** μέχρι **1,200** μέτρων. Καὶ ὁ Montéchant ἐν τῷ συγγραμμάτι του : «Αἱ ναυμαχίαι ἐν τῷ μέλλοντι» λέγει, ὅτι : «τὸ πῦρ τῶν ναυτικῶν πυροβολίων, βαρίων ἢ μικρῶν, δὲν δύναται νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ ἀποστάσεως μεγαλειτέρας τῶν **3,000** μέτρων».

Σημειώσατε ὅμως, ὅτι ἔχομεν σύμφωνον καὶ τὴν πρακτικὴν.

Τί λέγει ἡ πρακτικὴ.

— Ἡμπορεῖτε νὰ μᾶς ἀναφέρετε κἀνὲν παράδειγμα ;

— Ὁ Νέλσον, ἀπορρίσας τὴν καταστροφὴν τοῦ Δανικοῦ στόλου, ἠγκυροβόλησε μετὰ τῶν πλοίων του εἰς ἀπόστασιν **200** μέτρων ἀπὸ τῶν πυροβολείων τοῦ Δανικοῦ Ναυσταθμοῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως αὐτῆς ἤρχισε τὸ πῦρ, ἕως οὗ τὰ Δανικὰ πυροβόλαια ἐσίγησαν. Ὁ μέγας Suffren τὴν 17ην Φεβρουαρίου 1782, ἐπιχειμένης τῆς ἐν Madras ναυμαχίας, ἐσήμανε τὴν ἐναρξιν τοῦ πυρὸς ἀπὸ ἀποστάσεως βολῆς πιστολίου. Καὶ κατὰ τὸν πόλεμόν μας, ἀλλὰ τὸν πόλεμόν μας τοῦ 1821, ὁ πλοίαρχος τῆς «Καρτερίας» Ἀσπιγῆ, ἐπιχειρῶν τὴν καταστροφὴν τῶν τουρκικῶν ἐν Ὀρωπῷ ὑχυρωμάτων, διὰ νὰ στενωχωρήσῃ τὰς ἐφοδιστομπορείας τοῦ πολιορκούντος τὴν Ἀκρόπολιν Ρεσίτ-Πασσᾶ, ἠγκυροβόλησεν εἰς ἀπόστασιν βολῆς πιστολίου ἀπὸ τῶν τουρκικῶν ὑχυρωμάτων, καὶ διὰ πυρὸς ἀδιαλείπτου καὶ ὀραστικοῦ κατέστρεψε τὸ τουρκικὸν πυροβόλειον. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐπ' ἐσχάτων κατέστρεψαν τὰ ὑχυρώματα τῆς Ἀλεξανδρείας ἐξ ἀποστάσεως οὐχὶ μεγαλειτέρας τῶν **1,000** μέτρων.

Εἶχομεν ἐκεῖ καὶ ἄλλα πλεονεκτήματα.

Ἴδετε

τὸ σχέδιον τῶν μερῶν.

Σημειώσατε δὲ καλῶς καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ ἡ **θεάθεσις** τῶν ἐξω τοῦ Ἀμβραχικοῦ (διότι περὶ τῶν ἔσω θαλάσσης ὁμιλήσω ἄλλοτε) τουρκικῶν ὀχυρωμάτων, τουτέστιν ἡ τοποθεσία αὐτῶν καὶ ἡ τοῦ ἐνὸς ὑπὲρ τοῦ ἐτέρου ἐξ αὐτῶν χρησιμότης εἶνε τοιαύτη κατὰ τὸ πλεῖστον, ὥστε ἐπειδὴ τὰ ὀχυρώματα ταῦτα δὲν δύνανται γὰρ βοηθῶνται ἀμοιβαίως, ὁ Στόλος ἡμῶν, ἐναλλάξ προσβάλλων αὐτά, διέθετε καὶ περισσότερα καὶ μεγαλειτέρας ὀλκῆς πυροβόλα ἀπὸ τὰ τῶν τουρκικῶν πυροβολείων. Ἴδού, παρατηρήσατε καὶ τὸ ἐπίσημον σχέδιον τῆς κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνα ὀχυρώσεως ἐπὶ τοῦ διαφανοῦς αὐτοῦ χάρτου.

(Ὁ κ. Λεβιόης μᾶς ἐπιδεικνύει τὸ σχέδιον).

— Τὸ βλέπομεν.

— Ἀλλ' εἶχομεν καὶ ἄλλο ἀκόμη πλεονέκτημα.

— Πῶς ;

— Ὅτι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ὀχυρώματος αἱ θυρίδες τῶν πυροβόλων ἀποκλίνουσιν εἰς τρόπον ὥστε τὰ ἐπ' αὐτῶν πυροβόλα γὰρ μὴ δύνανται γὰρ συγκεντρωθῶσι πανταχοῦ ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν θαλάσσης. Τοῦτο παρατηρεῖται εἰς τὸ ὀχύρωμα π. χ. «Χαμηδιέ». Μάλιστα, προκειμένου περὶ αὐτοῦ, Ἀνακριτικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς θέλει εὔρει ἐπὶ πλέον καὶ τοῦτο, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ὑπῆρχον δύο ἐκτάσεις τῆς θαλάσσης, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰ πλοῖά μας ἦσαν ἀπυρόβλητα.

Τὰ πλοῖά μας δὲν προσεβάλλοντο

— Δηλαδή ;

— Δὲν ἐδύναντο νὰ πυροβοληθῶσιν, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου ἐδύναντο νὰ πλησιάσωσιν ἐκ τῆς μιᾶς εἰς **1,800** μέτρα, καὶ ἐκ τῆς ἄλλης εἰς **900** περίπου μέτρα ἀπὸ τῆς παραλίας.

Σὰς λέγω, ἐν τούτοις, ὅτι ἐγὼ ἔχω σημειώσεις καὶ ὑπομνήματα καὶ ἐκθέσεις περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὀχυρωμάτων, τῶν ἐκτὸς τοῦ Ἀμβραχικοῦ, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύονται ὅσα πρὸ ὀλίγου γενικῶς σὰς ἔλεγον περὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν ἐκεῖ, ὡς ἐκ τῆς **θεάθεως** τῶν ὀχυρωμάτων. Διότι περὶ τῆς ἐντὸς τοῦ Ἀμβραχικοῦ καταστάσεως, ὅπως ἔλεγον πρὸ ὀλίγου, θὰ ὁμιλήσωμεν ἄλλοτε.

Περὶ τῶν λοιπῶν ὀχυρωμάτων.

— Ὅπως μᾶς ὠμιλήσατε περὶ τοῦ ὀχυρώματος «Χαμηδιέ» πρὸ ὀλίγου, δὲν σᾶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακολουθήσετε καὶ διὰ τὰ ἄλλα, ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν τῶν σημειώσεών σας ;

— Εὐχαρίστως θὰ τὸ ἔπραττον, ἐὰν δὲν προετίμων νὰ ἀναβάλλω—
μεν καὶ αὐτὸ ἐπὶ τινὰς ἡμέρας δι' ἄλλην Συνέντευξιν μας, ἐὰν εὐαρε-
στησθε, ὅτε θὰ σᾶς ἐκθέσω καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη περὶ τῶν τότε λα-
βόντων χώραν ἐν γένει. Διότι, ἐὰν τώρα ἐπιχειρήσω νὰ σᾶς ὠμιλήσω
εἰδικῶς περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ὀχυρωμάτων καὶ περὶ τῶν πυροβόλων,
τὰ ὁποῖα ὁ στόλος ἡμῶν ἀντέτασσε κατ' αὐτῶν, ἡ Συνέντευξις ἡμῶν
θὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ.

Τὸ γενικὸν συμπέρασμα.

— Ὅπως εὐαρεστεῖσθε. Ἀλλὰ τοῦλάχιστον δὲν μᾶς λέγετε τὸ γε-
νικὸν συμπέρασμα ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν περὶ τῆς Δυτικῆς μοίρας ἀποκα-
λύψεών σας ; Ποῖον ἐσεῖς ὀηλαδὴ ἔχετε ἐξαγάγει συμπέρασμα ;

— Ἰδοὺ· α') ἡ διάταξις τῶν ἐξω τοῦ Ἀμβρακικοῦ Τουρκικῶν ὀχυ-
ρωμάτων παρούσῃζε πλεονεκτήματα ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν ὁπείων ὁ Στόλος
ἐδύνατο νὰ συγκεντρουῖται ἐναντίον ἐνὸς ἐκάστου τούτων χωριστά, χω-
ρὶς τὰ ἄλλα τουρκικὰ πυροβολεῖα νὰ δύνανται νὰ βοηθήσωσι τὸ προσ-
βαλλόμενον· β') ὁ ἀριθμὸς τῶν οὕτω πως συγκεντρουμένων πυροβόλων
τῶν πλοίων μας ἐναντίον τῶν πυροβόλων ἐνὸς ἐκάστου τῶν τουρκικῶν
πυροβολείων ἦτο ὡς **10** πρὸς **1** ἢ πρὸς **2** ! !· καὶ γ') τὸ ἐλαφρὸν
πυροβολικὸν τῶν πλοίων ἡμῶν ἦτο σπουδαιότατος ἐπικουρικὸς παράγων,
διασκορπίζων τοὺς Τούρκους πυροβολητάς.

Ἀνάγκη ριζικωτάτης μεταβολῆς.

— Αἱ Συνεντεύξεις μας, κ. Λεβίδη, εἶνε ἡ ἀλήθεια ὅτι διήρκεσαν
ἐπὶ πολὺ. Σᾶς ἐκουράσαμεν, καὶ ζητοῦμεν συγγνώμην. Ἀλλὰ μεθ'
ὅλα ὅσα μᾶς εἶπατε τί συμπεραίνετε ;

— Ὅτι, καὶ μεθ' ὅλα ὅσα ἐπάθομεν, καὶ διὰ τὰ ὁποῖα εὐθυνόμεθα
πολλοί, καὶ μικροὶ καὶ μεγάλοι, καὶ ἀπὸ μακροτάτου χρόνου, ἡ ἑλλη-
νικὴ φυλὴ ἐν τούτοις θὰ ζήσῃ καὶ θὰ μεγαλουργήσῃ Ἀλλὰ πρὸς
τοῦτο ἀπαιτεῖται ἀναποφεύκτως **ταχίστη καὶ ριζικωτάτη μετα-
βολή, κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ.**

ΤΕΛΟΣ

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

Δημοσιευθέντα ἐν ἰδίῳις τεύχεσι.

α') « **La Paresse Jeanne** », μεταφρασθεῖσα μὲν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ εἰς τὴν Γαλλικὴν, τῇ συνεργασίᾳ Bezoles, δημοσιευθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῇ ἐνταῦθα ἐκδιδομένῃ ἡμερίδι « **La Grèce** » (1869).

β') « **Τὰ "Ἁγία Λεῖψανα"**, Ὀμιλία, ἀπαγγεληθεῖσα ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 8 Μαΐου 1871. Μέρους πρῶτον (1872).

γ') « **Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν Γυμνασιάρχην Ἀριστ. Κυπριανόν** » (1872).

δ') « **Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσῷ Λογοδοσία** » τῶν κατὰ τὸ ἑβδόμον ἔτος γενομένων, ἀναγνωσθεῖσα τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1872, ὑπὸ Νικολάου Δ. Λεβίδου, Προέδρου » (1873).

ε') « **Ὁ Συνεταγερσιμὸς καὶ ἡ Πολιτεία**. — Μελέτη, ἀναγνωσθεῖσα μὲν τῇ 1 Φεβρουαρίου 1874 ἐν τῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ Παρνασσῷ, δημοσιευθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ἐν τῷ « **Αἰῶνι** » ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθμὸν 3016, 3017 καὶ 3021 φύλλοις τοῦ 1874 (1874).

ς') « **Κατ' οἶκον, ἥ ἐν δημοσίαις σχολαίαις πρόπει νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ νέοι** ». — Μελέτη, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν τῇ « **Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων** » ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμ. 666 φύλλῳ τοῦ 1877. (1877).

ζ') « **Περὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐν Ἀγγλίᾳ** », ὑπὸ Hippreau. μετεφράσθη ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. (1879).

η') «**Εκθεσις τῆς πλειονοψηφίας τῆς ἐξεταστικῆς τῶν πραγμάτων Ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς περὶ τοῦ ἐλλείμματος τοῦ Ταμείου Θεῶν**», τῆς 21 Ἀπριλίου 1882, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν τῷ «**Λίῳ**» ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 3835—3842 φύλλοις τοῦ 1882. (1882).

θ') «**Ἀγορεύσεις ἐν τῇ Βουλῇ περὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος**» τῇ 31 Ὀκτωβρίου καὶ τῇ 5 Δεκεμβρίου 1889, δημοσιευθεῖσαι τὸ πρῶτον ἐν τῇ «**Πρωτῇ**» τῇ 2 Νοεμβρίου καὶ τῇ 5 Δεκεμβρίου 1889, καὶ ἐν τῷ «**Συλλόγῳ**» τῇ 3 Νοεμβρίου 1889. (1889).

ι') «**Τὰ ἐν Ῥουμανίᾳ Ἑλληνικὰ Μοναστηριακὰ κτήματα**». Μελέτη, δημοσιευθεῖσα τὸ πρῶτον ἐν τοῖς «**Καιροῖς**» ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 1430—1433 καὶ 1435 φύλλοις τοῦ 1892, εἶτα δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1893 καὶ ἐν τῇ «**Πατριδί**» Βουκουρεστίου. (1893).

ια') «**Δημήτριος Ν. Λεβίδης**», ἥτοι βιογραφικαὶ περὶ αὐτοῦ σημειώσεις· ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «**Ποικίλῃ Στοᾷ**» τοῦ 1894. (1894).

ιβ') «**Ἀγόρευσις ἐνώπιον τοῦ Β' Διευκτοῦς Στρατοδικείου τῇ 24ῃ Σεπτεμβρίου 1894 κατὰ τὴν δίκην τῶν 26 Ἀξιωματικῶν, κατηγορηθέντων ἐπὶ φθορᾷ τῆς ἐφημερίδος «Ἀχροπόλεως**». — Ἐν τέλει τοῦ τεύχους ἀναδημοσιεύονται δύο ἄρθρα γραφέντα ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ «**Πρωτῇ**» τῆς 24 καὶ τῆς 28 Αὐγούστου 1894. (1894).

ιγ') «**Κοινοβουλευτικὴ εὐγλωττία**» ἐκ τῆς «**Συνταγματικῆς Ἱστορίας**» τῆς Ἀγγλίας τοῦ Θωμᾶ Ἑρσκιν Μαϊϋ· ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ἐν τῇ «**Ποικίλῃ Στοᾷ**» τοῦ 1896.

ιδ') «**Τὰ Μοναστηριακὰ κίνητρα κτήματα**» (1897).

